

NİZAMİ GƏNCƏVİ

YEDDİ GÖZƏL

Nəslə tərcümə: MİR CƏLAL

Redaktoru: Təhsin Mütəllimov
Rəssam: Nüsrət Hacıyev
Kompüter: Aslan Hacıyev

NİZAMİ GƏNCƏVİ
YEDDİ GÖZƏL
Nəsrə tərcümə: MİR CƏLAL

Bakı, “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2008, 176 səh.

ISBN - 978-9952-25-087-9

© “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2008

NƏSRİN POETİK İMKANLARI

İnsanı ucalığa, səadətə çağıran müdrik kəlamlar, fikirlər zaman və məkan məhdudluğuna sığmır, dünya durduqca insanların ömür yolunu zəka və ali həqiqət nuru ilə işıqlandırır. Lakin əsl xoşbəxtliyi nədə görmək, harda axtarmaq? Burada hökm xislətin və eləcə də idrakındır, kamalındır. (Taleyin hökmü də öz yerində!) İdrakın kamilliyində, şəxsiyyətin yetkinliyində böyük ədəbiyyatın da rolu, təsiri az deyildir. Həqiqi sənətkarların yaradıcılığı məhz müasirlərinin və zəmanələrinin mənəvi-idrakı kamilliyinə, səadət axtarışlarının uğuruna, gələcək haqqındakı ümidlərinin ünvanına istiqamətlənmiş olur. Bu cəhətdən böyük sənət dahisi Nizami Gəncəvinin də yaradıcılığı özündən sonrakı bütün zamanlar üçün istiqamətverici mövqeyə, qüdrətli, cahansümul ideallar örnəyinə çevrilmiş oldu.

Nizaminin poemaları fars dilində yazıldığından onların poetik gözəlliyini, ritm, ahəng özünəməxsusluğunu, bir sözlə, sənət ecazını tam zənginliyi ilə duya bilmirik. Yalnız bədii dilindəki obrazlılıq məharəti, təzə, təravətli deyim üsulları, sözü qiymətli cava-hirat kimi müxtəlif istiqamətlərdən, müxtəlif gözəlliklərdə bərqləndirmək bacarığı haqqında müəyyən təsəvvürə malik oluruq. Təskinlik odur ki, şairin sənət dühası, fikir dünyası, müasirlərinə və varislərinə ünvanladığı ideyaları və idealları bədii tərcümələr əsasında daha mükəmməl və müfəssəl şəkildə mənəvi sərvətimizə çevrilə bilmişdir. Hər halda, Nizami poemalarının müxtəlif səviyyədə tərcümələri onun dünya şöhrətli “Xəmsə”si barədə əsasən lazımi təsəvvür yarada bilmişdir ki, bu özü də böyük nailiyyətdir. Zəmanəsinin böyük vətəndaşı kimi Nizaminin ali arzularından biri ölkəsini səadətə yetirəcək ideal və həmçinin real hökmdar görmək idi. Bu istək onun poemalarının əsas leytmotivi olmuşdur. Bu ideal şairin dördüncü poeması olan “Yeddi gözəl”də daha aydın,

konkret və lakonik təcəssümünü tapmış, “İskəndərnamə”də apofeoz zirvəsinə çatmışdır.

Bütün “Xəmsə”də özünü göstərən şifahi xalq ədəbiyyatının əlamətləri “Yeddi gözəl”də həm də forma komponentlərinə çevrilmişdir. Burada mənzum təhkiyənin xarakterindən əlavə, nağıl janrının forma-struktur şəklindən də məharətlə istifadə olunmuşdur. Əsərin mürəkkəb, şəbəkəvari kompozisiyası yeddi gözəlin söylədiyi nağıl tipli yeddi hekayə ilə xüsusi orijinallıq və cazibədarlıq kəsb etmiş, müdrik mətləblərin bir növ əyani illüstrasiyasına çevrilmişdir. Məhz belə orijinal forma oradakı poetik fikirlərin, ictimai idealların aydın, cazibədar, təsirli bədii təcəssümünü daha effektiv etmişdir. Və bu zəmində poemadakı surətlərin psixoloji səciyyəsi də daha dərin və dəqiq təsvirini, təhlilini tapmışdır. Nizami irsinin görkəmli tədqiqatçısı akademik Ye.E.Bertels yazır: “Lakin onun xidməti bundadır ki, o, təkcə məsləhətlər və reseptlərlə kifayətlənmirdi, özünün bütün təlimlərini həqiqi bədii formaya sığışdırmışdı, bədii obrazlar vasitəsi ilə öz oxucusuna dərin təsir yolunu axtarırdı. Tam əminliklə təsdiq etmək olar ki, əgər yaradıcılığında tamamilə əlahiddə yer tutan sonuncu poemasını nəzərə almasaq, “Yeddi gözəl” Nizami əsərlərinin hamısından bütün cəhətlərdən daha yetgini və kamilidir”.

“Yeddi gözəl” poemasının poetik tərcüməsinə ilk təşəbbüslər otuzuncu illərin sonundan başlamışdır. Xalq şairi Məmməd Rahim bu sahədə ardıcıl yaradıcılıq işi aparmışdır. 1938-ci ildən başlayaraq onun tərcüməsində “Yeddi gözəl”dən müxtəlif hissələr qəzet və jurnallarda dərc olunmuşdur. Eyni zamanda 1938-1940-ci illərdə M.Rahimlə bərabər M.Rzaquluzadə, M.Mübariz, Əli Nəzmi də poemadan müəyyən parçaları tərcümə etmişlər. “Yeddi gözəl” poeması bütövlükdə ilk dəfə 1941-ci ildə M.Rahimin tərcüməsində kitab halında nəşr edilmişdir.

Maraqlıdır ki, “Yeddi gözəl”in nəslə də tərcüməsi mövcuddur. Bu işin təşəbbüskarı və yeganə müəllifi görkəmli ədibimiz Mir Cəlal olmuşdur. 1940-cı ildə poemadakı “Çin qızının hekayəsi” hissəsi Mir Cəlal müəllimin nəslə tərcüməsində “Revolusiya və kultura” jurnalında dərc edilmişdir. Həmin ildə M.Rahimin tərcüməsində “Yeddi gözəl”in

müəyyən hissələrini əhatə edən əlli səhifəlik kitabça da nəşr olunmuşdur ki, oradakı müqəddiməni də Mir Cəlal müəllim yazmışdır. 1941-ci ildə “Ədəbiyyat qəzeti”ndə Mir Cəlal müəllimin nəşrlə tərcüməsində həmin poemadan “Rum qızının nağılı” dərc olunur. Nəhayət, 1941-ci ildə “Yeddi gözəl” poeması bütünlüklə Mir Cəlal müəllimin tərcüməsində nəşrlə kitab şəklində M.Rzaquluzadənin redaktorluğu və müqəddiməsi ilə “Azər-nəşr” tərəfindən çap olunmuşdur. Bundan əlavə həmin ildə “Fitnə” adlı kitab da nəşr olunmuşdur ki, bu da poemadan Bəhram şahın kənizi Fitnə ilə macərəsinin Mir Cəlal müəllim tərəfindən uşaqlar üçün işlənmiş nəsr variantı idi.

Göründüyü kimi, “Yeddi gözəl” poeması yazıçı və alim kimi Mir Cəlal müəllimin diqqətini xüsusi olaraq cəlb etmiş və bu marağın nəticəsi kimi “Yeddi gözəl”in çox orijinal nəsr variantı yaranmışdır. Şübhəsiz ki, “bu ilk böyük təcrübə” (M.Rzaquluzadə) çox əhəmiyyətli idi. Təəssüf ki, həmin ənənə sonralar lazımınca davam etdirilməmişdir. Nəsr variantı, hər şeydən əvvəl, poemanın məzmununun, oradakı poetik mətləblərin, müəllif fikirlərinin və ideallarının daha aydın, qabarıq və lakonik dərkinə, yadda qalmasına xeyli dərəcədə kömək etmiş olur. Bu üsul nəinki hadisələrin və bədii qəhrəmanların səciyyəsinin konkret və dəqiq şərhinə kömək edir, hətta sətiraltı mənaların, poetik-obrazlı ifadələrin, mürəkkəb məcazların, bədii təsvir vasitələrinin də daha qabarıq nəzərə çatdırılmasında xeyli effektiv olur.

“Yeddi gözəl”in nəşrlə tərcüməsinin kitab şəklində çapına maraqlı, məzmunlu müqəddimə yazmış görkəmli ədibimiz, Nizami irsinin kamil bilicisi Mikayıl Rzaquluzadə onu tərcümə və təbdil adlandırmışdır. Əslində təbdil anlayışı daha çox hər hansı bir əsərdəki zaman, məkan və milli - etnoqrafik dəyişikliyə şamil olunur. “Yeddi gözəl”in nəsr variantında isə belə bir köklü dəyişikliyə, yaxud variantlılığa yol verilməmişdir. Müqəddimədən anlaşılır ki, buradakı “təbdil” ifadəsində “bir ədəbi növdən digər ədəbi növə təbdil məsələsi” nəzərdə tutulmuşdur. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, M.Rzaquluzadə kitaba yazdığı müqəddimədə 1940-cı il tarixini göstərmişdir. Deməli, Mir Cəlal mü-

əllim “Yeddi gözəl”in tərcüməsini artıq 1940-cı ildə bitirmişdi.

Nizaminin başqa poemaları kimi “Yeddi gözəl”də də poetik təhkiyə çox əlvan obrazlılıq bəzəyinə, müxtəlif xarakterli təsvir, ifadə zənginliyinə malikdir. Təbii ki, nəsrdə buna tam imkan olmadığından poemanın nəsr variantı nisbətən yığcam kompozisiyada, həm də müvafiq bədii təsvir, təhkiyə prinsiplərinə uyğun şəkildə, dinamik və məntiqi axarda verilmişdir.

“Yeddi gözəl”in nəsr variantında Nizami poemalarının ənənəvi müqəddimə hissələri ixtisar olunmuş və kitab “Bəhramın anadan olması” hissəsi ilə başlanmışdır. Poemanın əsas fəsiləri bəzi cüzi dəyişikliklə saxlanılmışdır. Əsas məqsəd poemanın ümumi quruluşunu saxlamaq, oradakı məna və məzmunun mümkün qədər ideya-estetik gözəlliyini, zənginliyini nəslə yığcam və lakonik tərzdə, bir az da aydın və sadə üslubda, nəsrin bədii imkanları hesabına yeni deyim, tərənnüm şəklində nəzərə çatdırmaq olmuşdur. Bununla da poemanın əsas fəlsəfi-didaktiki mahiyyəti, vətəndaş şairin müasirlərinə, varislərinə çatdırmaq istədiyi idealları lakonik bədii təcəssümünü tapmışdır. Əslində belə nəsr tərcüməsi hər cür səviyyəli oxuculara bu poemanın və ümumən Nizami yaradıcılığının daha mükəmməl dərk olunması üçün çox əlverişli, effektiv variant və vasitə funksiyasına malikdir. Kitab poemada olduğu kimi Nizaminin öz əsəri haqqındakı yekun fikirlərini ifadə edən “Yeddi gözəl”ə son söz” bölməsi ilə tamamlanmışdır.

Əlbəttə, Nizami poemasının nəsrə çevrilməsi son dərəcə məsuliyyətli yaradıcılıq işidir. Burada yeganə yol əsərin məzmun gözəlliyini, fəlsəfi dərinliyini lazımınca açabilmək və bununla əlaqədar olan bədii obrazlılıq vasitələrini, hətta bədii dil cazibədarlığını mümkün qədər mühafizə etməkdir. Belə hallarda forma məsələləri də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Nəsr variantında artıq yazıçı Mir Cəlalın özünəməxsus təsvir və təhkiyəsi eyni ilə saxlanıla bilməz. Ədibin öz əsərlərindəki fərdi üslub əlamətləri burada qarışıq nəzərə çarpmamalıdır. Bu Nizaminin əsəridir və mümkün qədər Nizaminin romantik pafosu, fikri ifadə tərz, bədii vasitələri, hətta poetik obrazlılıq hünəri nəzərə çarpma-

lı, mümkünsə aparıcı olmalıdır. “Yeddi gözəl”in nəsr tərcüməsində Nizaminin ictimai-fəlsəfi müdrikliyi də, bədii sözdəki şahanəliyi də Mir Cəlal müəllimin böyük yazıçılıq istedadı və alimlik təcrübəsi sayəsində əsasən qorunub saxlanılmış, bu XII əsr yadigarı XX əsr vətəndaşına yüksək poetik səviyyədə təqdim edilmişdir.

Bədii tərcümənin nə qədər çətin və məsuliyyətli bir iş olması məlumdur. Nizamidən tərcümə isə daha böyük məsuliyyət və çətinlikdir. “Yeddi gözəl”in nəsr variantının bədii təhkiyə üslubunda nəzmdən tərcümə “ritmi” az da olsa sezilməkdədir. Başqa cür yəqin ki, mümkün də deyildi; fikirlərin ifadəsində, obrazlılığın daxili məntiqində ifrat sərbəstliyə yol verilə bilməzdi. Buradakı cümlələr çox zaman bir-iki beytlik məna və məzmun tutumundadır. Mir Cəlal müəllim bir sıra hallarda poemadakı müəyyən məqamların yığcam məğzini, mahiyyətini lakonik ifadə etmiş, zərurət olduqda konkret beytlərin dəqiq tərcüməsini də vermişdir. Lakin ümumilikdə o, fikirlər sistemini, məna, məntiq ardıcılığını həssaslıqla qoruyub saxlamış, poetik bütövlüyə, estetik tamlığa ciddi diqqət yetirmişdir.

Hiss olunur ki, poemada fikirlərin romantik obrazlılığı çox güclüdür, zəngindir. Çox vaxt fikir məcazi tərzdə, məhz sözün obrazlılıq qatında təcəssümünü tapmış olur, bədii təsvir vasitələri, məcazlar silsilə düzümündə növbələnir, məna da, estetik yaraşır da elə burada əsl vəhdətinə yetir. Nəsr variantında bunun adekvat variantını yaratmağa xüsusi diqqət yetirilmiş, üç yerdə M.Rahimin “Yeddi gözəl”dən təfriqə halında mətbuatda çap etdirdiyi parçalardan da istifadə olunmuşdur.

Nəsr variantının bir yerində Mir Cəlal müəllim şeir şəklinə yaxın formadan da istifadə etmişdir. “Xacənin də səbri tükənmişdi. Qızı yanında görəndə soruşdu:

- Adın nədir?

Qız cavab verdi:

- Bəxt!

- Məskənin haradır?

- Taxt!

- Əsl-nəsəbin?
- Nur!
- Bədnəzər ilə necəsən?
- Məndən uzaq olsun!
- Nəyi sevirsən?
- Çalğını!
- Şivən nədir?
- “Naz!” v. s.

Mir Cəlal müəllimin fikri son dərəcədə aydın, lakonik və sərrast demək məharəti bu tərcümədə də özünü göstərir. Əsərin ümumi təhkiyə ahəngi, bədii lövhələrdəki konkretlik, aydınlıq və obrazlılıq dahi Nizaminin bu sənət incisi haqqında dolğun, mükəmməl təsəvvür yaradır.

Bədii tərcümə vasitəsilə adətən bir xalq başqa xalqın ədəbiyyatı ilə tanış olur. Lakin taleyimizə Azərbaycan klassikinə əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümə qisməti də düşmüşdür. Belə əsərlər xalqdan xalqa deyil, zamandan-zamana tərcümə sayıla bilər. Məhz belə bədii körpülər həqiqi ədəbiyyatı zaman çərçivəsindən azad edib əbədiyyətə qovuşdurmuş olur!...

Nərgiz PAŞAYEVA,
Filologiya elmləri doktoru, professor

“YEDDİ GÖZƏL”

I

Azərbaycan xalqının böyük mütəfəkkiri və dahi sənətkarı Nizami Gəncəvinin “Xəmsə” (beş əsər) adı ilə bütün dünyaya məşhur əsərlərinin belə bir adla birləşdirilmiş olması, əlbət ki, təsadüfi deyildir. Bu zahiri birləşdirmə əlaməti olmasaydı da, onun bütün əsərləri daxili ideya, məqsəd birliyi ilə bir-birinə möhkəm surətdə bağlıdır.

Nizaminin öz qarşısında qoyduğu böyük ictimai məqsəd – konkret bədii misallar və obrazlar vasitəsilə dövrünün ictimai quruluşunda görüb duyduğu ictimai haqsızlıqları ifşa etmək, keyfciil, xudpəsənd və cahil padşahları, tamahkar, rüşvətxor, xain və zalım vəzirləri, saxtakar və riyakar alimləri və bunların hakim olduqları cəmiyyətin nöqsanlarını açıb xalqa göstərmək, beləliklə də bunların ortadan qaldırılmasına çalışmaqdan ibarətdir. Bunu böyük sənətkar həm mənfi, həm də müsbət obrazlar simasında son dərəcə yüksək bədii bir qüdrət və inandırıcılıqla verə bilmiş və buna görə ki, onun əsərləri quru sxolastik nəsihətnamələr deyil, əsrlər boyu yaşayan və bədii qüvvət və tərəvəti getdikcə daha artan ən yüksək bədii əsərlər olmuşdur.

Oxuculara təqdim etdiyimiz “Yeddi gözəl” də bu əsərlərdən biridir. Eyni ictimai məqsəd və ideali böyük sənətkar bu əsərinin də qarşısında qoymuş və bu məqsəd əsərin ana xəttini təşkil etməkdədir.

Əsərin baş qəhrəmanı Bəhram obrazının simasında və əsas süjet xətti ilə yanaşı verilmiş “Xeyir ilə Şər”, “Bəhramın qoca çobanla görüşməsi”, “Bəhramın vəziri cəzalandırması” səhnələrində biz bu ictimai məqsədlərin ən aydın bir şəkildə ifadə olunduğunu görürük.

Məsələn, “Xeyir ilə Şər” hekayəsində iki şəxsiyyət simasında verilmiş bu iki qüvvətin çarpışması, Şərin müvəqqəti qələbəsindən sonra, yenə axırda Xeyrin təntənəsi, onun şahlığa çatması göstərilir. Bu hekayədən çıxarılan məntiqi nəticə budur: şər - haqsızlıq nə qədər hökm edirsə, etsin, xeyir - həqiqət axırda ona qalib gələcəkdir.

İctimai quruluş və saray xadimlərini ifşa nöqtəyi-nəzərindən “Bəhramın qoca çobanla görüşməsi” son dərəcə qiymətlidir: qoca bir çoban illərlə ona xidmət etmiş köpəyin dişini qurda uyaraq, xəyanətə başladığını, qoyunları qurda yedirdiyini görüb, onu zəncirləyir, azadlıqdan məhrum edib cəzalandırır. Bundan ibrət alan Bəhram da öz vəzirinin xəyanətlərinin üstünü açır və onu ölümə məhkum edir.

Bu çox ibrətli və Nizami üçün çox xarakterik olan hekayədən bir çox nəticə çıxarmaq olar:

Birinci, Nizami çobanın köpəyi simasında göstərir ki, şahların, vəzirlərin vəzifələri xalqın mənfəətlərini güdmək, ona xidmət etməkdən ibarətdir. Bu vəzifəni anlamayan və xalqa xəyanət edənlərin isə xain köpək kimi cəzaya layiq olduqlarını göstərir.

İkinci, bu misalda gözüaçıq və ağıllı çobanın eys-ışrətə dalmış qafil şahdan qat-qat üstün olduğunu göstərir. Bəhramın hələ Nizaminin ağıllı və ədalətli bir şah kimi göstərdiyi bir şahın belə bir çobandan ibrət alması və bunun sayəsində xain vəzirinin xəyanətinin üstünü açmış olması da bunu aydın isbat edir.

Bu cəhət, yəni ağıllı çobanların, zəhmətsevən əkinçilərin, həqiqi alimlərin hətta nisbətən ağıllı şahlardan da çox-çox üstün olduğunu göstərmək Nizami üçün çox xarakterik bir cəhətdir. Belə inandırıcı misallara “İskəndərnamə”də və böyük sənətkarın o biri əsərlərində də çox tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Üçüncü, çobanın köpəklə və buna əsasən də şahın vəzirlə rəftarı xəyanətə qarşı amansız olmaq ideyasını təbliğ edir ki, bu da poemanın ən əhəmiyyətli nəticələrindən biridir.

Nəhayət, bu hekayə ilə dərinədən bağlı olan “Bəhramın vəziri cəzalandırması” par-

çasında Bəhramın dindirdiyi yeddi məhbusun göstərişləri yalnız hekayədəki vəzir Rast-Rövşənə qarşı deyil, onun simasında Nizami dövründə sayı az olmayan bütün vəzir və yüksək rütbəli əyan və məmurlara, dövrün ictimai haqsızlıqlarına qarşı çox inandırıcı və çox kəskin, çox cəsarətli bir ittihamnamədir.

Bu mühakimədə xalqın hər təbəqəsindən olan məhbuslar dindirilir. Bunların qısa, lakin çox konkret göstərişlərində edilən haqsızlıq, zülm, cinayətlər və sonra Çin xaqa-nının məktubunda göstərilən xəyanətlər, satılmış, acgöz, rüşvətxor vəzir və əyanların siması zərrəbin altında olduğu kimi bütün çirkinlik və iyrəncliyi ilə göz önündə canlandırılır.

Hekayədən anlaşıldığına görə bütün bunlar hələ əsl vəziyyətin yalnız bir qismi, yüzlərlə məhbuslar içindən seçilmiş yalnız yeddi məhbusun göstərdikləridir.

Əlbət ki, bu mənzərəni, ictimai haqsızlıq və xəyanətin belə ətraflı, geniş, inandırıcı və eyni qüvvət və şiddətlə ifşaedici mənzərəsini verən sənətkar öz yaradıcılığı qarşısında xalis bədiilik və əyləndiricilik kimi vəzifələr deyil, çox böyük ictimai məqsəd və vəzifələr qoymuş olan dahi bir sənətkardır.

Bu nöqteyi-nəzərdən Nizaminin verdiyi müsbət qəhrəman obrazları da çox xarakterikdir. Onun iki əsərinin müsbət qəhrəmanı olan iki şah – Bəhram və İskəndər heç şübhə yoxdur ki, tarixi deyil, sənətkar tərəfindən öz yaradıcılıq məqsədlərinə, öz ictimai ideallarına uyğun olaraq və bu məqsəd və ideyaları ifadə üçün bədi vasitə kimi yaradılmış obrazlardır. Bu iki şah, bunlarla yanaşı olaraq təsvir edilən cahil, xudpəsənd, keyfcil və səfeh şahlardan tamamilə fərqli və onlarla daban-dabana zidd olan şahlardır. Bunların o biri şahlarla həm şairin özünün verdiyi, həm də oxucular tərəfindən edilən müqayisəsi, kontrast təşkil edib adi şahların pis cəhətlərini və iyrənc simalarını çox qabarıq və effektiv bir surətdə nümayiş etdirir.

O biri şahların əksinə olaraq, bunlar xalqı düşünür, xalq ilə hesablaşır, hətta şahlıq qaydalarını belə xalqdan, xalqın yetirdiyi ağıllı çobanlardan, həqiqi alimlərdən öyrənirlər.

Məsələn, “İskəndərnamə”də (ikinci hissə) İskəndər hər bir hərəkətini alimlərlə məsləhətləşir, onlardan nəsihətnamələr istəyir, Sokratla İskəndər arasında keçən bir mübahisədən sonra hökmdar ona təslim olur və özü üçün ağıllı məsləhətlər istəyir, onun bilici çoban ilə, yoxsul çörəkçi ilə və zəhmətkeş əkinçi ilə rəftarında da bu cəhət çox aydın göstərilir. Burada, “Yeddi gözəl”də isə Bəhrəmin atası ilə və onun yerinə keçmiş şah ilə müqayisəsində, qoca çoban ilə görüşməsində, nəhayət, xain və zülmkar vəzir ilə rəftarında da məhz bu xalq ilə bağlılıq cəhəti xüsusilə qeyd olunur.

Bu sifət eyni dərəcədə Nizaminin verdiyi əsas tekstlə yanaşı hekayələrdəki müsbət qəhrəmanlarda da vardır. Məsələn, bu əsərdə, slavyan qızının hekayəsindəki müsbət qəhrəman tilsimləri qırmağa gedərkən, özündən çox xalqı düşünür, xalqa istinad edir, ondan kömək istəyir və xalqın rəğbət və hüsn-təvəccöhünü qazanır. Hətta bu xalq ilə bağlılıq o dərəcədə qüvvətlidir ki, əgər şah əhdini pozub qızını haman qəhrəmana verməkdən boyun qaçırmış olsa, xalq üsyan qaldırıb şahı yıxmağı və həmən qəhrəmanı şah qoymağı qərara alır.

Xeyrin şərə, həqiqət və ədalətin zülm və təhəkkümə qələbəsi, ictimai haqsızlıqların, xəyanət və cinayətlərin ortadan qaldırılması, xalq zəkasının üstünlüyü, xalqın bütün müsbət qəhrəmanlıqlar üçün, həqiqi qəhrəmanlıq üçün yeganə və tükənməz bir mənbə olması – budur, Nizaminin “Yeddi gözəl” əsərində ifadə etdiyi böyük tarixi-ictimai həqiqət, əsərin ana xətti və onu dahi sənətkarın o biri əsərləri ilə bağlayan ideya vəhdəti bunlardan ibarətdir.

II

Nizaminin ölməz əsərlərini, onlardakı böyük ideyaları və misilsiz sənətkarlığı ən geniş xalq kütlələrinə çatdırmaq, onların malı etmək bizim bütün ədəbiyyat, nəşriyyat və sair yaradıcılıq, elmi təşkilatlarımız və bütün yazıçılarımız qarşısında çox mühüm, məsuliyyət

yətli və eyni dərəcədə şərəfli vəzifələr qoyur. Bu vəzifələrdən biri də əsərlərin nəsrə tərcüməsi məsələsidir.

Bu məsələnin əhəmiyyəti öz-özünə aydındır. Məlumdur ki, Nizami öz əsərlərini yad fars dilində yazmağa məcbur edilmişdi. Buna baxmayaraq, Azərbaycan xalqı öz böyük sənətkarlarının yaradıcılığını sevə-sevə mənimsəmiş, ağızdan-ağıza xalq aşıqları və nağıl söyləyənləri bu əsərləri müxtəlif variantlarda xalq içərisinə yaymışlardır.

Ancaq indi, Nizami yenidən bütün əzəmətilə dirilmiş, öz doğma xalqına qaytarılmış və bütün tariximiz boyunca o ilk dəfə olaraq, öz doğma ana dilində danışmaq haqqını almışdır. Qarşıdakı vəzifə onun böyük əsərlərini öz doğma dilində bütün incəlikləri ilə öz doğma xalqına çatdırmaqdır. Bunun üçün ilk və ən mühüm vasitə diqqətlə tədqiq və tərtib edilmiş elmi tekst əsasında həmən əsərlərin poetik tərcüməsini verməkdir. Ölkəmizin ən talantlı və bacarıqlı alim və şairləri bu şərəfli işə girişmiş və əsasən bu işi qurtarmışlar.

Lakin belə adekvat poetik tərcümə ən əsas və başlıca yol olmaqla bərabər bu qiymətli əsərləri xalqa çatdırmaq üçün yeganə yol deyildir. Bizə məlumdur ki, dünyanın bir çox böyük şairlərinin, məsələn, Homer, Rustaveli, Şekspir, Şiller, Bayron və başqalarının əsərləri bir çox xalqların dilinə nəsr ilə də tərcümə edilmiş və bu cür tərcümələr çox populyarlaşmış, ən geniş oxucu və tamaşaçı kütlələrinin dərin məhəbbət və rəğbətini qazanmışdır. O biri tərəfdən bu tərcümələr sənət və ədəbiyyat məsələlərini yaxşı bilən və talantlı adamlar tərəfindən edildikdə, əsər əslindəki bədii dəyərini mühafizə edə bilmişdir.

Böyük Nizaminin şanlı yubileyi ədəbiyyatımızın qarşısında bir çox yeni vəzifələr qoyduğu kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk dəfə olaraq mənzum əsəri, nəsrə tərcümə məsələsini də ciddi surətdə qoyur.

Poetik əsərin nəsrə tərcüməsi nə deməkdir?

Bu, əlbət ki, adi sətiri tərcümə deyildir. Hətta, demək olar ki, burada əsl məsələ bir dildən o biri dilə tərcümə məsələsindən artıq bir ədəbi növdən digər ədəbi növə təbdil

məsələsidir. Burada hamıya məlum olan şeir ilə nəsrin xüsusiyyətlərindən və onların fərqiindən danışmağa ehtiyac yoxdur. Yalnız bir cəhəti xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, şeirin tərcümə ilə birlikdə nəsrə təbdili çox mürəkkəb və bizim üçün tamamilə yeni bir məsələdir. Buna görə də burada nə müəyyən resept vermək, nə də hər hansı müəyyən metod və qanunu tərcüh etmək mümkün deyildir. Bu işdə tərcümə və təbdil edən adamın işə yanaşma tərzi, qarşıda qoyduğu məqsəd, öz bədii zövqü çox mühüm bir rol oynayır.

“Yeddi gözəl”in tərcümə və təbdilində qarşıya qoyulan məqsəd bu əsərin əsas mahiyyətini, ondakı bədii sənətkarlığı, avtorun duyğu və düşüncələrini ən anlaşılan bir şəkildə ən geniş oxucu kütlələrinə çatdırmaqdan ibarət olmuşdur. Əlbət ki, bu əsərin mükəmməl poetik tərcüməsi ilə parallel bir iş deyildir. Poetik tərcümədə əsərin bütün xüsusiyyətləri, ilahiyatları, lirik və didaktik ricətləri, hətta xarakterik ifadə, ahəng və qafiyə elementləri belə saxlanılmış olmalıdır. Nəsr ədəbi növünün xüsusiyyətləri isə bunların bir çoxunun lazım və əhəmiyyətli olmadığı üçün deyil, nəsr dili və tələblərinə uyğun olmadığı üçün ixtisarını tələb edir. Bu surətlə əsər yığcamlaşdırılmış, əsas süjet xətti və onunla məzmunca bağlı olan təfərrüat saxlanılmış olur ki, bu xüsusiyyət poetik-epik əsərlə mənsur-epik əsərin kompozisiya fərqlərindən irəli gəlir və eyni zamanda onu orta, hətta az hazırlıqlı oxucu üçün də asan anlaşılan bir şəkllə salır. Bundan başqa şeirin, xüsusilə bundan səkkiz əsr əvvəlki şeirin, indi bir az qərribə görünən və bir çox hallarda izahsız anlaşılmayan bir çox epitetləri, cinasları, metaforaları və sair bədii vasitələri də nəsr dilinə təbdil edilir ki, bunlar da əsərin geniş oxucu kütlələrinə çatmasına xeyli kömək edir. Məsələn, “Yeddi gözəl”də “Bəhramın əjdahanı öldürməsi və xəzinə tapması” hekayəsində sətri tərcüməyə görə əslində gur belə təsvir edilir:

Axırda dişi bir gur gəldi
Və dünyaya şuriş saldı.
Vicudi ruhani bir xəyal kimi idi,
Gözəlüzlü, açıqalınlı idi.

Beli qızıl şişə kimi hamar
Qarnı şir və şəkərə bulaşmış,
Başdan quyruğunadək müşk rəngli xətt çəkilməmişdi.
Başdan dırnağına kimi xal-xal yanına düzölmüş,
Zünnar əvəzinə gül rəngli ipəkdən
Üzünə rübənd çəkilməmişdi.
Qaçması yoldaşlarından,
Sağrısı isə bütün bədənindən kos aparmışdı.
Göyərtilə od qohumluq etmişdi,
O, yoxsul paltarında bir gülüzlü idi.
Baldırı igidlərin oxu kimi hamar,
Qulağı, almaz itilikdə sıyrılmış xəncər kimi idi.
Sinəsi çiyin narahatlığından azad,
Boynu qulağının uzaqlığından asudə;
Onun belinin tiri qara ipək rəngində,
İki yolun arasında dağ kimi idi.
Yerin qaranlığından onun kimxa tükü
Səvadlı¹ gümüş kimi idi.
Boynu piy, böyrü isə, qanla dolu idi,
Boynu mirvariddən, böyrü əqiqdən əziyyət çəkirdi.
Qırmızı xəz bədənində toxunmuşdu.
Qanı öz boynunun üstünə düşürdü.
O qanın damarı düz,
Düzlükdə düz xəncər atan zəngi kimi idi... və i. a...

Bütün bu bənzətmə və müqayisələrlə verilən təsvir, şeirdə sözlərin ahəngdarlığı, cinaslar, kontrastlar, səs, rəng, ahəng kombinasiyaları ilə son dərəcə zərif və sənətkarənə

¹Səvadlı - ərəbcə qara deməkdir.

olduğu halda, nəsrdə əlbət ki, eyni effektlə verilə bilməz, daha pisi anlaşılmaz bir şey çıxardı. Buna görə də xüsusilə Nizaminin əsərlərində çox tez-tez rast gələn bu kimi hallarda tərcümə, daha doğrusu, nəsrə təbdil edənin qarşısında bunların içindən ən xarakterik olanları seçmək və ifadələri dəyişdirmək vəzifəsi durur.

Bütün bu işləri keçən uzun əsrlər içərisində xalq özü qismən etmişdir. Biz bunun nümunələrini Nizami tekstlərinin el variantlarında qismən görürük və Nizami tekstinin xalqın özü tərəfindən nəsrə çevrilmiş olması faktı, əsərlərin mükəmməl adekvat poetik tərcüməsi ilə yanaşı olaraq, mənsur variantlarının da verilməsinin zəruri olduğunu aydın göstərir.

Ancaq öz-özünə aydındır ki, el variantları bizə Nizami əsərlərinin nəsrə təbdili işində ideal bir nümunə ola bilməz. Mənsur tərcümə və təbdil, əlbət ki, əsl tekstə çox yaxın olmalıdır. Hətta burada ixtisar və təbdil edilən yerlərdən başqa bir çox yerlər əslinə poetik tərcümədən daha uyğun olmalıdır, çünki poetik tərcümədə imkanları məhdudlaşdıran vəzn, qafiyə və sair spesifik tələblər burada yoxdur. Burada tərcüməçi bir tərəfdən əslinə son dərəcə uyğun olmağa, o biri tərəfdən isə, əslində olan spesifik şeir xüsusiyyətlərini tərcümədə verməməkdə daha çox sərbəstdir. Əsl məsələ bu sərbəstlikdən düzgün istifadə etməyi bacarmaqdadır. Əlbət ki, istər poetik tərcümə, istər mənsur tərcümədə əslinə son dərəcə riayət etməyə, adekvat olmağa nə qədər çalışmış olsa da, bunları elmi tekst kimi almaq mümkün və doğru deyildir. Çünki elmi tərcümə ilə poetik və ya mənsur bədii tərcümədə qarşıya qoyulan məqsədlər tamamilə başqa-başqadır.

Poetik əsərin mənsur tərcüməsindən məqsəd əsərin məzmununu, onun mahiyyətini, avtorun vermək istədiyi duyğu və düşüncələri, əsas və başlıca obraz və ümumi mənada ifadə xüsusiyyətlərini saxlayaraq, ən geniş oxucu kütlələrinə anlaşılacaq bir şəkildə, əsəri nəsr növünün vasitələri ilə yenidən ifadə etməkdir.

Burada fikir, duyğu və ümumiyyətlə, məzmandan başqa, bir də tərcümə edilən əsərin öz spesifik bədii xüsusiyyətləri, əsərin ümumi stili və koloriti məsələsi olduqca əhə-

miyyətlidir. Məsələn, əslində fantastik, fəlsəfi, lirik və ya satirik olan bir poetik əsəri nəsrə çevirdikdə, onların bu xüsusiyyətlərini saxlamaq həm zəruri, həm də mümkündür. Çünki bu xüsusiyyətlər şeirdə olduğu kimi nəsrdə də verilə bilər.

“Yeddi gözəl”i nəsrə tərcümə və təbdil edən Mir Cəlal yoldaşın gördüyü iş bu sahədə ilk böyük təcrübədir. Əlbət ki, o öz qarşısında təcrübə etmək məqsədini qoymamış, əsəri olduqca diqqət və ciddi-cəhd ilə nəsrə çevirmişdir. Ancaq belə bir iş bizim nəsrimiz qarşısında həm teoretik, həm də praktiki cəhətdən bütün böyüklüyü və ciddiyyəti ilə ilk dəfə durduğundan, biz bunu çox mühüm bir təcrübə saymalıyıq.

Tərcümədə qarşıda qoyulan məqsədə uyğun olaraq, ilahiyyat hissəsi (müqəddimə), ortada edilən bəzi ricətlər, nəsr növünə uyğun gəlməyən ifadə xüsusiyyətləri qismən ixtisar edilmiş, qismən dəyişdirilmişdir. Stil cəhətindən, xüsusən nağıllarda xalq nağılları janrına çox meyl edilməmişsə də, ancaq əslində olan xarakterik ifadələr, əsas müqayisələr, bənzətmələr və sair bədii vasitələr nəsrdə mümkün olduğu dərəcədə saxlanılmış və beləliklə, əsərin ümumi stil və koloriti mühafizə edilmişdir.

III

Böyük Nizamini bizdən ayıran səkkiz əsrlik uzun bir müddət içərisində həyatla bərabər sənət və ədəbiyyat da, bədii təsvir vasitələri də, bir çox məfhum və müqayisələrin mənalari da olduqca çox dəyişmişdir. Şübhə yoxdur ki, böyük vətəndaşımız ölməz əsərlərini yad bir dildə yazmağa məcbur edilməyib, öz doğma Azərbaycan dilində yazmış olsaydı belə, yenə onun bir çox ifadə və müqayisələrini geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq üçün şərh və izah etmək lazım gələcək idi. Bu gün şairlərimiz tərəfindən bugünkü şeirimizin dili ilə edilən tərcümələrə də çox izah və kommentarilər vermək lazım gəlmişdir. Bu əlbət ki, lazım və zəruridir.

Ancaq mənsur tərcümədə bu ehtiyac nisbətən azalmışdır. Çünki buna ən çox zərurət

duyulan yerlər, ilahiyyat hissəsi, bir çox ulduzlar, bürclər və klassik şeirimizə məxsus spesifik ifadə və müqayisələr mənsur tərcümədə yoxdur. Bununla bərabər, saxlanılması zəruri olan bir çox cəhətlər, məsələn tarixi və əfsanəvi qəhrəman adları, qeoqrafik adlar və bəzi mühüm müqayisə və bənzətmələri hər halda şərh və izah etmək lazımdır; bunun üçün kitabın sonuna “İzahlar” qismi artırılmışdır. Burada yalnız ən zəruri ifadələr və ən qısa bir şəkildə izah edilmişdir.

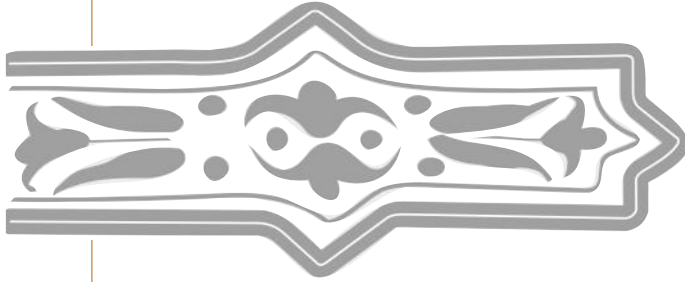
Kitabın bədii tərtibini pozmaq və oxucunun diqqətini yormamaq üçün bunlara tekstdə çıxış verilməmişdir. Bu izahlar kitabda rast gəldiyi tərtib üzrə düzülüşdür; oxucu yalnız bu və digər tarixi, əfsanəvi, qeoqrafik məfhum və ya çətin ifadəyə rast gəlib ehtiyac duyduğu zaman, izahlara müraciət etməlidir ki, bunların sayı çox olmadığından asanlıqla tapa biləcəkdir.

Ümid edirik ki, bu ilk böyük təcrübə oxucu və yazıçılarımız tərəfindən layiq olduğu diqqət və ciddiyyətlə qarşılanacaq və bu sahədəki müvəffəqiyyət və nöqsanlarımız mətbuat səhifələrində müzakirə ediləcək və böyük Nizami ilə yanaşı sair dünya klassiklərinin əsərlərindən ediləcək gələcək nəsr tərcüməsi sahəsində faydalı nəticələr verəcəkdir.

Mikayıl Rzaquluzadə

23.X.40.

Bəhramın anadan olması

Sirr gövhərinin ustaları söz xəzinəsinin qapısını açıb belə söyləyirdi: fələyin bir tərəzisi var. Bir gözündə daş, bir gözündə qaş, cavahirat çəkilir. Dünyanın işi də belədir. Şahlar nəslə də bunun kimidir. Övladları gah naxələf, gah xələf olur. Bəzən gövhərdən daş çıxan kimi, yaxşı atadan yaman oğul olur. Bəzən də əksinə, boz dağdan, daş-qaya içindən ləl törəyən kimi pis atadan xələf övlad əmələ gəlir. Çox

qəribədir ki, bu dünyada daş ilə gövhər, tikan ilə xurma bir yetişir. Yəzdigürdün oğlu Bəhram da daşdan çıxan bir gövhər kimi oldu. Atasını nə qədər pis və zalım idisə, oğlu o qədər yaxşı və adil oldu. Atasını camaatı incitmişdi. Bəhram camaatı razı salırdı. Atasını döydürdüyü adamı, Bəhram mehriban dindirir, yarasını sağaldırırdı.

Bəhram xoşbəxt bir gündə qaranlıqdan sübh doğan kimi doğuldu. Bu xoş günü bütün göy kimyagərləri – münəccimlər əvvəlcədən xəbər vermişdilər. Onlar gümüş axtarırdılar, əllərinə saf və xalis qızıl gəldi.

Bu uşağın taleyi Hut idi; bu zaman Müştəri ulduzu da Hut bürcündə idi. Yaqut ləl ilə necədirsə, Zöhrə Müştəri ilə elə idi. O gün ay Sevrədə, Tir Çevzadə idi. Mürrix ulduzu Əsədə yüksəlmişdi. Zühəl Dəlvdən düşməni hədələyirdi. Zənəb Zühələ doğru çevrilmişdi. Günəş Həmələ düşürdü. Bütün ulduzlar və bütün göy aləmi bu təzə doğulan uşağın səadətindən xəbər verirdi. Bəhram belə bir xoşbəxt tale ilə doğulmuşdu. Atasını neçə il şahlıq etmiş, zülm ilə aləmin nifrətini qazanmışdı. Öz taleyinin gülməyəcəyini və taxt-tacın əldən gedəcəyini dü-

şünürdü. İyirmi il idi ki, onun bir neçə övladı olmuşdu, heç biri yaşamamışdı. Bəhram doğulan kimi şahın sevinci yerə-göyə sığmadı. Onun xoşbəxt böyüməsi və tərbiyəsi üçün tədbir aradı. Münəccimlər məsləhət gördülər ki, şahzadə İranda saxlanmasın, Ərəbistana göndəril-sin. Ərəbistanda yaxşı və səfalı bir yer seçilsin. Bəhram orada böyüsün. Hər şəhərin bir şə-rafəti, hər ölkənin bir təbiəti var. Bəlkə Ərəbistan iqlimi şahzadəyə düşə və onun tez, sağ-lam böyüməsinə səbəb ola. Doğrudur, deyərlər ölkə şahın ucundan dövlətə çatar; ancaq şah da ölkənin ucundan səadətə çatar.

Yəzdigürd münəccimlərin məsləhətini bəyəndi. Oğlunun sağlamlığı, böyüməsi xatirinə ayrılığına razı oldu. Süheyl ulduzu kimi, oğlunu vətənidən Yəmənə köçürdü. Neman şahı çağırıb ona tapşırırdı ki, oğluna şahlıq ədəb-ərkanı öyrətsin. Laləni laləzara yetirdi ki, Nema-nın tərbiyəsi ilə böyüsün.

Neman şahzadəni çox yaxşı saxlayırdı. Şahlıq sarayından ayrılmışdısa da, qucağını onun üçün kəcavə etmişdi. Onu gözlərindən əziz tuturdu. Dörd il bu qayda ilə uşağı bəsləyib bö-yütdü. Uşaq elə fərəh ilə boy atırdı ki, deyərdin aslan balasıdır.

Bir gün Neman öz oğlu Mənzərə dedi:

– Oğul, bu uşağı inanıb bizə tapşırıblar. Ancaq mən narahatam. Bizim yerlərin havası isti və qurudur. Şahzadə isə incə, zərif uşaqdır. O çox uca bir yerdə bəslənməli, yüksək qəsrdə qol-qanad açmalıdır. Elə qəsr olsa, uşaq həm təmiz hava ilə böyüyər, həm də yerin buxarından, toz-torpağından uzaq, rahat olar.

Ata-bala məsləhətləşib Bəhram üçün uca, geniş və səfalı bir yer axtarmağa başladılar. Elə bir yer tapdılar ki, Yəmən vilayətində onun misli yox idi. Yaxşı bir usta tapıb burada qəsr tikdirmək istəyirdilər. Elə usta da tapılmırdı. Bu işə qol qoyan ustalar, tikintini başlayır, sonra öhdəsindən gələ bilmir, binanı yarımçıq qoyub gedirdilər.

Bir gün Nemana xəbər gətirdilər ki, sən deyən usta olsa-olsa, Rum ölkəsində yaşayan Simnar olacaq. Simnar Sam övladındandır. Sənətinin şöhrəti dünyanı tutub. O, zirək, hünər-li, iş bacaran sənətkardır. Misirdə, Şamda çox binalar tikmişdir. Heç birində bir qüsür yox-dur. Hamı onun qabiliyyətinə heyrandır. Rumlular onun sənətinə məftundurlar. Çinlilər onun kərkisindən qopan ovuntunu yığırlar. Özü bəna, memardısa da, minlərlə rəssam ondan sə-

nət öyrənir. Onun tayı bütün dünyada yoxdur. Onun hünərinə çatan, bildiyini bilən yoxdur. Bir baxışı ilə bütün yüksəklikləri təyin edir. Rumlu Belinas kimi möhkəm iradə və səbat sahibidir. Həm rəsəd tikir, həm tilsim açır. Göyün sirlərindən, aydan, günəşdən xəbər verir. Şahzadə üçün yüksək sarayı ancaq o tikə bilər. Belə iş onun əlindən gəlir. Palçıqdan elə bir tağ tiksin ki, göy qübbəsi yalan olsun. Bu xəbərdən Neman sevindi. O sənətkarı görmək arzusu ilə qəlbi alovlandı. Adam göndərərək onu çağırırdı, qızıl gücünə aldadıb Rumdan gətirdi. Simnar gələndən sonra Nemanın qəsr tikmək həvəsi birə yeddi artdı. Fikrini ona dedi və lazımı olan hər şeyi hazırlatdı.

Simnar qollarını çırmaııb işə başladı. Dəmir kimi möhkəm əlləri ilə yorulmadan beş il işlədi. Qızıl işləyən barmaqları ilə kəc və daşdan gümüş kimi gözəl bir bina tikdi.

Simnarın tikdiyi qəsr elə bir bina idi ki, bürcləri aya yüksəlmişdi. Bütün yer üzünün qibləsi olmuşdu. Od rəngli, Simnar sənətinin naxışları ilə bəzənən qəsr nazla ayaqlarını altına yıxıb oturmuş fələyə bənzərdir. Doqquz fələk onun başına dolanırdı. Cənub və şimal gözəllərinə qütb olmuşdu. Simnarın tikdiyi qəsr Təngi-Luşanı yalan eləmişdi. Onun tamaşası xalqa, yorğun adama yuxu kimi şirin, naxışları susuzluğa kimi ləzzətli idi. Qəsrin divarına gün düşəndə, şəfəqdən hurinin də gözü qamaşardı. Eşiyi göy kimi gözəl, içi cənnət kimi rahat idi. Divarları süd kimi sıvarıldığından, ayna kimi əks salırdı. Gecə-gündüzdə gəlinlər kimi üç rəngə düşürdü: göy, ağ və sarı. Səhər, asmanın göy rəngindən qəsr göy rəngə çalardı. Günəş üfüqdən aralanıb günorta yerinə qalxanda, Xəvərnəq sarayının üzü gün kimi saralardı. Bulut günəşi örtəndə, saray ağ, lətif rəngə boyanardı. Havaya münasib, gah rumlu kimi ağarır, gah zənci kimi qaralırdı. Qıyası, Xəvərnəq elə bir qəsr idi ki, günəş də ondan zinət alırdı.

Simnar bu dəstgahlı sarayı tikib qurtarandan sonra Neman ona gözlədiyindən iki qat artıq peşqəş, xələt verdi. Qızıl cahazlı, yüklü dəvələr, müşk, mirvarı, saya-hesaba gəlməyən cavahirat bağışladı. Yaxşı iş üçün bu da azdır. Odunu əsirgəyənin kababı çiy qalar. Xəvərnəq kimi bir sarayı ancaq səxavətli əllər tikdirə bilər. Səxavətlinin əli pulun qənimidir, kərəmin sahibi.

Simnar, o kasıb bəna bu peşqəşləri görəndə, gözü bərəldi və dedi:

– İşə başlamazdan əvvəl bu peşqəşləri, bu hörməti bilsəydim, bu qəsrin bəzəyini indi-

kindən qat-qat artıq edərdim. Daha çox zəhmət çəkib bir qəsr tikərdim ki, illər keçdikcə onun gözəlliyi daha da artardı.

Neman soruşdu:

– Çox müzd versələr, bundan yaxşı qəsr tikə bilərsənmi?

Simnar cavab verdi:

– İstəyirsən elə bir saray tikim, Xəvərnəq onun yanında heç olsun. Bu üç rənglidirsə, o yüz rəngli olsun. Bu daşdandır, o yaqutdan olsun. Bu bir günbəzlidirsə, o göy kimi yeddi günbəzli olsun.

Simnarın bu cavabından Nemanın rəngi qızardı. Bu hirs qızartısı şahın sənətkara olan hörmətini yandıran qəzəb atəşi idi. Şahın mərhəməti od kimidir. Kənar gəzənlər onun işığını görürlər, yaxındakılar isə yanarlar.

Onun odu gövhər saçan gülə bənzər; önündə olduqca gözəl görünər, qucağına alsan, tikəni batar.

Şah üzüm tənəyinə bənzər. Kənardan ötənlər ona ilişməzlər. Yaxından ötənləri isə o yıxar; ilişdiyi, sarındığı ağacın meyvəsini tökər.

Neman şah öz-özünə dedi: – Bu hərifi salamat buraxsam, pul gücünə Xəvərnəqdən yaxşı qəsr tikəcəm. Mənim ad-sanımı, sarayımın şöhrətini heçə-puçə çıxaracaqdır.

Şah bu fikir ilə, öz qulluqçularına tapşırırdı ki, Simnarı tikdiyi qəsrin başından yerə atıb öldürsünlər.

Sənətkarın taleyinə bir bax ki, öz əli ilə ucaldığı torpaq, necə onun özünü torpaqlara salır! İllər uzunluğunu əmək qoyub qəsr yüksəltdi, indi zəmanə onu bir anda qəsrə yerə salır. Yandırdığı odun tütüsündə boğuldu. Çətin və gec çıxdığı bir damdan tez yıxıldı. O, binadan yıxılacağını bilmədiyindən, bacardığı qədər uca tikmişdi. Bilsəydi ki, tikdiyi qəsr onun qəbridir, üç qarışdan artıq yüksəltməzdi. Atalar yerində demişlər: elə yerə çıx ki, yıxılıanda şikəst olmayasan!

Xəvərnəq sarayının sayəsində Nemanın adı aya qədər ucaldı. Yerlər onu cadu, xalq onu Xəvərnəq allahı tanıyırdı.

Xəvərnəqin tərifi, Nemanın yox olması

Xəvərnəq sarayı Bəhramın uğurlu taleyi sayəsində yer üzünün qibləsinə çevrildi. Yüz minlərlə insanlar onu Çin baharstanı sayır, ziyarətinə gəlirdi. Görənlər afərin deyir, astanasını ətəyi ilə silirdi. Xəvərnəqin tərifi su kimi saf şeirlər yazılırdı. Xəvərnəq fələk Süheyli kimi Yəmənə qədər işıq saldı, Ədən kimi dürr saçdı. Günəş və ay ona baş əydi. Onun sayəsində Yəmən dillərə düşdü, İrəm bağçası kimi əziz oldu. O sarayda yaşayan Bəhram da Həməl bürcü kimi dünyaya zinət verdi. Bəhram, Xəvərnəqin damına çıxanda Zöhrə ulduzu şadlıq qədəhini qaldırdı.

Bəhram göy kimi dairəvi bir qübbə gördü ki, eşiyində ay süd kimi işıq salır, yolçulara yol göstərir, içərisində günəş parlayır. Xəvərnəqdə bağ-bağcanın nəfəsi kimi həmişə xəfif külək olurdu. Xəzan yeli ondan uzaq idi. Qəsrin dörd tərəfində cənnət kimi geniş və səfalı bağ var idi. Bir tərəfdən abi-həyat kimi Fərat çayı axır, bir tərəfdə də uca Sədeyr məbədinin ardında yağlı-südü bol bir kənd görünürdü. Sarayın ön tərəfi səhra, arxası çəməndi.

Neman bu kəyan dəstgahlı sarayın damından Bəhram ilə tamaşaya durmuşdu; bu cənnət bağının hər yanı yaşıl otlar və qırmızı çiçəklər, lalələrlə örtülü idi. Çöl Şüştər fərşinə dönmüş, göyərçin və bildirçin məskəni olmuşdu.

Neman bağı-bağcanı seyr edir və öz-özünə deyirdi: – Bundan gözəl yer ola bilməz. Burada insan həmişə şad və xoşbəxt yaşar.

Nemanın xristian dinində olan ağıllı və ədalətli bir vəziri var idi. Neman saray haqqında düşündə vəzir ona dedi:

– Allahı tanımaq sənəin sağlığından yaxşıdır. Sən əsl mərifətdən xəbərdar olsaydın, bu bəzək-düzəyə, dəm-dəstgaha uymazdın.

Vəzirin sözü şaha bərk təsir elədi. Bir od olub onun ürəyini mum kimi yumşaltdı, bir mancanaq olub onu sarayın kəlləsindən yerə atdı. Neman eyvandan aşağı düşən saat, şir kimi çöllərə qaçdı. “Din ilə dünya tutmaz” deyə, ölkəsindən, xəzinəsindən əl çəkdi.

Süleymanlığından əl çəkib pəri kimi gizlənen, insanlardan üz döndərən şahı evində də

kimsə görmədi. Zəmanəsinin Keyxosrovu oldu. Mənzər atasını tapmaq üçün çox çalışdı, fayda vermədi. Şahdan bir xəbər verən olmadı. Mənzərin qüssəsi daha da artdı. Müsibətə düşməyinə baxmayaraq taxt və tacı başsız qoymadı. Ölkəni idarə işinə məcbur oldu. Zülmün daşını atdı, ədalətə başladı. Ölkəni tamam-kamal nizam, qaydada saxladı. Yaxşı və xeyir işləri üçün Yəzdigürd şahdan peşkəşlər aldı və razılıq gördü. Bəhrama Neman kimi, bəlkə ondan da artıq ehtiram edirdi.

Mənzərin də Neman adlı bir oğlu var idi. Bəhram ilə bir dayədən süd əmmişdi. Onlar yaşlı və əziz yoldaş idilər. Bəhram Nemandan ayrı durmazdı. Bir yerdə oxuyar, bir söhbət edərdi, bir oturub bir durardılar. Biri günəşdisə, biri də nur idi. Heç zaman bir-birindən ayrılmazdılar.

Bəhram o yüksək sarayda uzun illər idi ki, böyüyür, tərbiyə alırdı. Öyrənməkdən başqa heç nəyə meyli yox idi. Çox ağıllı və həvəsli şagird idi. Müəllim ona ərəb, fars, yunan dillərini öyrətdi.

Bəhramın mürəbbisi Mənzər şah isə nücum elmində çox mahir idi. Yeddi ulduz və on iki bürcü, göy aləminin sirlərini ovcunun içi kimi bilirdi. Gecələri yatmayıb ulduzların hərəkətini seyr etmişdi. Bütün çətin mətləbləri Bəhrama açır, uşağın inkişafına çalışırdı. Lövhə və mil ilə göyün və yerin gizli rümlərini yazır, başa salırdı.

Bəhram elmlərin əslini bildi, rəsəd elmi və üstürlab aləti ilə göyün sirlərini öyrənirdi. Lövhə və mil ilə fələyin gərdisini açıb göstərirdi. Bəhram dil və yazı elmində kamil olandan sonra silah işlətməyə, hərbi işləri öyrənməyə başladı. Çox çəkmədi ki, at minmək və sürməkdə, qılınc vurmaq, ox atmaqda fələyi heyran qoydu. Bundan sonra Bəhram şirin pəncəsini, qurdun başını qoparırdı. Bəhram miniciliyi və nizə vurmağı ilə sübh şüasını ötürdü. Oxu ilə daşları, ipək parça kimi bir-birinə tikirdi. Cəbə dolusu oxların hamısını bir hədəfə, üst-üstə vura bilirdi. Qılıncını çırpdığı daş, od rəngli su kimi ətrafa yayılırdı. Nizəsi ilə darı dənəsini halqa kimi götürür, şirin boğazından halqa qoparır, qılıncı ilə xəzinələrin qıfılını açırdı. Düz ov vurmağı ilə də hamını heyran qoyurdu. Tükü nişan alıb vururdu. İstər gecə, istər gündüz nişan aldığını dürüst vurardı. Bəxti elə yeyin idi ki, bəzən seçə bilmədiyi hədəf belə oxundan yayınmırdı. Bütün igidlər Bəhramın hünərindən dəm vururdular.

Bəhram belə Bəhram idi. Gah pələng ilə üz-üzə durar, gah şirə hücum çəkərdi. Bütün Yəmən vilayəti Bəhramı Süheyl ulduzu adlandırırdı.

Bəhramın ov vurması və gurlara dağ basması

Bəhramın şöhrəti Yəmənə yayılanda Mənzər çox sevinir, fərəhlənirdi. Onun müstəsna hünərini gördükdə Mənzər ona atalıq, Neman da qardaşlıq hörməti göstərirdilər. Ata və qardaş nədir, Mənzər ona bilik öyrədir, oğlu da ona at minməkdə yoldaşlıq edirdi.

Bəhramın adı göylər qədər yüksəldi, yerlər qədər yayıldı. Sənəti şikar və şərab idi. Heç bir qeydi, qüssəsi yox idi. Oxu yaydan çıxmamış gurun bədəni deşilir, heyvan yerə sərilirdi. Yel kimi gedən bir atı var idi. Yerişi rahat və sərrast idi. Ayaqları qanad kimi açılıb-bükülürdü. Elə yeyin gedirdi ki, nə ay, nə günəş ona çata bilmirdi. Bu at yerisdə fələyə tay idi. Küləkdən dörd ağac yeyin gedirdi. İlan kimi qıvrım quyruğu var idi. Dırnağı ilə gurlara gor qazardı.

Bəhram ova gedəndə o atı minərdi. Yola düşdümü, ıldırım kimi gedər, bütün atlıları ötərdi. Şikar gördümü, üstünə cumar, dırnağı ilə gurları döyərdi. Bəhram atını minəndə el-obaya səs düşərdi. Maral və gur cəsədindən təpə düzələrdi. Şah kəməndini bir dəfə atanda min gur tutardı. Yüz gur tutsaydı da, dörd yaşa dolmamışları öldürməzdi. Onların ətini haram sayırdı. Tutduğu gurların buduna öz möhürünü basıb səhraya buraxardı. Şahın damğa vurduğu gura heç kəs dəyməz, toxunmazdı. Ovçular tutduqları heyvanın buduna baxardılar, “Bəhram-Gur” damğasını görəndə kimi heyvanı buraxardılar.

Biz ömür atımızı yaxşı sürməliyik. O zaman ovçular şahın vurduğu dağı görəndə kimi ovu buraxardılar. Dünyada elə bir qarışıqca yoxdur ki, ona da qoluzorlunun dağı vurulmamış olsun.

Bəhramın bir oxla şiri və guru öldürməsi

Bir gün igidlər ovlaqda at sürürdülər. Bəhram ovun gözəlliyindən danışırdı. Mənzər də, Neman da yanında idi. Hər ikisi Bəhramın gözəlliyinə heyran qalmışdılar.

Birdən uzaqdan toz qopdu, üfük tutuldu. Bəhram at salıb külək kimi toza tərəf getdi. Gurun belinə qalxan, pəncəsi ilə onu yerə yıxmaq istəyən bir şir gördü. Şah kamanı sazlayıb tuşqulladı. Ox yaydan çıxan kimi şirin və gurun yumşaq ətinə sancıldı. Hər ikisini dəlib torpağa batdı. Belə zərbəyə nə zireh, nə qalxan dözər. Şir də, gur da yıxılıb həlak oldular. Şah oxu torpaqdan çəkib çıxardı.

Ərəblər Bəhramın bu şücaətini görüb onu əcəm şahı adlandırdılar. Yetən ona baş əydi, əlini öpdü.

Bu hadisədən sonra ona hər yerdə Şah Bəhram-Gur deyərdilər.

Bəhram şikardan qayıdanda, şir və gur vurması bütün şəhərə yayıldı. Mənzər əmr etdi ki, bu mənzərənin şəklini çəksinlər. Qızıl ilə nəqşə çəkdilər. Böyük bir tabloda şir, gur, şahın onları dələn və yerə sancılan oxu nəfis bir surətdə çəkildi, Xəvərnəqin uca bir yerindən asıldı.

Rəssam bu lövhəni elə yaratmışdı ki, görənlər canlı bilirdilər. Hamı cavan şaha afərinlər deyirdi.

Bəhramın əjdaha öldürməsi və xəzinə tapması

Bir gün Bəhram şah o cənnətdən gözəl olan bağında gəzdi, içib sərxoş oldu. Sonra çölə, ova çıxdı. Şikar ovlamaq üçün kəmənd açdı, gur vurmaq qəsdinə düşdü. O, özünün igidliyi və məharəti sayəsində o qədər gur tutdu və öldürdü ki, çöl gur sümüyü ilə doldu. Nəhayət şahın qabağına mələyən və yanıqlı səsi ilə çölə hay salan bir ana gur gəldi. O heyvanın xəyal kimi zəif bir bədəni var idi. Üzü gözəl, alını açıq, beli zərli şişə kimi hamar

idi. Qarnı sarı ilə ağın qarışmasından əmələ gələn qəşəng bir rəngə çalırdı. Başından quyruğunatan müşk rəngli bir xətt çəkilməmişdi. Bədəninin hər yerinə, sanki əl ilə xalar düzülmişdi. Üzünə tökülən gülnar rəngli tellərini görəndə, o heyvanın ipək rübənd örtüyünü güman edirdi... Baldırı igid oxu kimi düz, qulağı almaz kimi sivri, qımından sıyrılmış xəcər kimi iti idi. Sinəsi hamar, boynu incə və zərif idi. Belinin tirindən uzanan qara ipək kimi xətt boynuna çatmamış ikiyə ayrılırdı. Sanki gümüş üzərinə qara savad nəxşi çəkilməmişdi.

Gur, şahı görəndə, bütün qüvvətilə atıldı. Bəhram onun dalıncı çapdı. Cavan gur, doğurdan da ildırım kimi gedirdi. Gur tutan Bəhram şir kimi onu qovurdu.

Səhədən axşama qədər gur getdi, şir onu izlədi. Gurxan adı ilə fəxr edən Bəhram gurdan necə üz döndərə bilirdi. Şah bu tənha çöldə gur qovmaqdan yorulmurdu. Nəhayət onlar, insan ayağı dəyməmiş bir mağaraya çatdılar. Bəhram ovuna yetişəndə, mağaranın ağzında yatmış bir əjdaha gördü. Mühib və qıvrılmış bədəni ilə, qarqara qır dağına bənzəyən əjdaha ov üçün yem üçün hazır dayanmışdı. Sanki od içindən, qara və tüstülü başını dudkeş kimi qaldırmışdı. Duruşu ilə barsız bir ağaca, ölüm heykəlinə, cəhənnəm malikinə bənzəyirdi. Hər tərəfə ölüm yağdıran ağzını mağara kimi açmışdı. Yazıq gurun balasını yeyib qarnını doyurmuş və yeni şikar üçün hərəkətə gəlmişdi.

Şah qarşısına çıxan və yoluna bir bəla kəsilən əjdəhani görəndə, əjdəhaya döndü. Ölüm ilə çarpışmaq qeydi, gur həvəsindən doğan sevinci yox etdi.

Şah, heyrət edirdi ki, bu nə şikardır, gur məni nə üçün gətirib buraya çıxartdı? Güman etdi ki, əjdəha yazıq gura çox zülüm və əziyyətlər etmişdir. Gur isə, şahı görməyə, ədalət göstərərək intiqam almağa çağırmışdır. Şah öz-özünə dedi:- Gur dalınca düşüb əjdəhayə rast gəldiyim üçün qayıtsam, xəcalətdən gorda da rahat yata bilmərəm. Gur ki, mənə haraya gəlib, qorxmaq yeri yoxdur, dadına çatmalıyam.

Şah iki uclu oxlarından birini, qayçı kimi gen haçalısını seçdi. Oxu ağ kırıqlı kamana qoydu, əjdəhani nişan aldı. Əjdəha gözünü geniş açanda, şahın şəstindən qopan oxun ucları, onun gözlərinə sancıldı. Bu zərbə dünyanı əjdəha üçün qaranlıq etdi. Şahın sivri oxu, əj-

dahanın gözünü tökdü. Şah nəhəng kimi əjdahaya hücum çəkdi, altı tiyəli nizəni boğazına soxdu.

Şir pəncəsi gur bədəninə batan kimi səkkiz yumruq boyda altı pərli nizə əjdahanın boğazını və damağını yırtdı. Əjdaha bərk nərə çəkdi. Ağac sütun kimi yerə yığıldı, bulud dağın zirvəsindən qorxmayan kimi şah da nəriltili-bağırtıdan qorxmadı. Şah əhrimənin başını kəsib düşmənindən arxayın oldu. Əjdahanın qarnını yardı, bir gur balası çıxdı. İndi yəqin etdi ki, gur doğrudan da şahı qisas almağa çağırıbmış. Şah torpağa yığılıb əjdahaya qalib çıxdığına görə allaha səcdə etdi. Şah istədi atına minib gur ovlağına çapsın. Uzaqdan şahın getmək istədiyini görən gur, gəlib mağaraya sığındı.

Şah guru tutmaq üçün güc-bəla ilə mağaraya girdi. Mağarada xəzinə tapdı və sevincindən üzü qızıl kimi parladı. Keçmiş padşahlar burada bir neçə küp qoyub dünyanı tərk etmişdilər. Gur gurxanı göz kimi dar mağarada məşğul görüb qaçdı, gözdən itdi.

Şah rast gəldiyi xəzinənin açarını da tapdı. Əjdahanın meyidini bir kənara atdı və mağaradan çıxdı. Yolu və yol göstərən nişanə aramağa başladı. Bir saat çəkmədi ki, şahın adamları onun izi ilə axtara-axtara gəlib çıxdılar. Şahı tapıb sevindilər və onun ətrafında səf çəkдилər.

Şah buyurdu ki, hünərli igidlərin bir neçəsi mağaraya girib xəzinəni çıxarsınlar. Xəzinə çıxarıldı, üç yüz cavan dəvəyə yüklənib yola salındı.

Şah çəkdiyi zəhmətə qarşı səlamətlik və xəzinə ilə qayıtdı. Xəvərnəq sarayına çatıb xəzinə sərf etməyə, eys-ışrətə məşğul oldu, xəzinədən on dəvə yükü atasının – şahın hüzuruna sovqat göndərirdi. Bir çox zərif və qiymətli hədiyyələrlə yanaşı xəzinədən on dəvə yükü Mənzərlə oğluna verdi.

Yerdə qalanını hesabsız-kitabsız, istədiyi kimi xərclədi. Beləliklə, hünər göstərən açdığı xəzinəni torpaq kimi sovurdu. Mənzər dedi: nəqqaşlar gəlsin, yeni şəkillər çəksinlər. Nəqqaş hazır oldu, Bəhram şah ilə əjdahanın şəklini çəkdi. Nəqqaşlar Xəvərnəqdə Bəhramın bütün hünərlərinə aid şəkillər çəkirdilər.

Bəhramın bağlı otaqda yeddi qız şəkli görməsi

Şah bir gün çöldən qayıdıb sarayında şad gəzinirdi. Kənardə bağlı və pərişan bir otaq gördü ki, ora heç kəsin ayağı dəyməzdi. Şah soruşdu:

– Bu otaq nə üçün bağlıdır, bunun açarı və açarçısı haradadır?

Əlüstü açarçı hazır oldu və otağın açarını şaha verdi. Şah qapını açanda, ləl-cəvahiratla dolu, xəzinə kimi bir otaq gördü. Bu otaq nəqqaşların bəzədiyi yüz Çin nigarxanasından da gözəl idi. Sənətin bütün incəlikləri otağın divarlarında görünürdü. Divarlara hərəsi bir ölkədən olan yeddi gözəlin şəkli çəkilməmişdi; Hind padşahının on dörd gecəlik aydan gözəl Fürək adlı qızı, Çin xaqanın qızı, gözəllər fitnəsi adlanan Yağmanaz, Xarəzm şahının kəklik yerişli qızı Nazpəri, Slavyan padşahının Rum geyimli Çin gözəli Nəsrinnuş, Məqrib şahının günəşə işıq verən ay üzlü qızı Azəryun, xeyirxah Qeysərin xoşbəxt qızı Humay, Keykavus nəslindən olan Kəsrainin tovus bəzəkli qızı Dürüsti.

Bu yeddi gözəlin rəsmnin hər biri məharətlə bir dairə üzərində çəkilməmişdi. Hər bir surət hədsiz gözəlliyi və nəfisliyi ilə gözləri işıqlandırırdı.

Ortada kəməri dürr nişanlı, yeniyetmə bir oğlan surəti var idi. Onun ay üzündə ənbər xəttinin yeri seçilir, boyu sərvi kimi uca idi. Başında və kəmərinə cavahirat parıldayırdı. Gözəllərin hamısı ona göz dikmiş, ona məhəbbət bağlayıb könül vermişdilər. Gözəllər onun qarşısında qul kimi dayanmışdılar. O da gözəllərə baxıb gülümsəyirdi.

O mahir rəssam, rəsmnin başında Bəhram-Gurun adını və taleyini belə yazmışdı: – yeddi ulduzun hökmü budur. Elə ki, bu dünya alan baş qaldırdı, yeddi ölkənin yeddi şahzadəsini, yetim dürr kimi yanına gətirər. Bunu biz özümüzdən demirik, ulduzların hökmünü yazırıq. Bizim borcumuz demək, allahın borcu bu hökmü həqiqətə çevirməkdir.

Bəhram şah bunu oxudu, fələyin fəndinə heyrət elədi. Dərhal o qızların məhəbbəti şahın ürəyində kök saldı. Ürək kama çatmaq istəməzmi! Şir qüvvətli bir gənc yeddi gözəlin həvəsi ilə necə alovlanmasın! Nərlər, ayğırlar madyan görəndə qızmazmı?

Şəkil şahı məbhut etdisə də, sevinci yüz qat artdı. Ürəyinə möhkəmlik gəldi, arzu və ümidinə inam doğdu.

İnsan ümidi ilə yaşar, iş görər. Şah otaqdan çıxdı, qapını qıfillayıb açarını qapıçıya tapşırdı:

– Bir nəfərin, dedi, qıfılı açdığını eşitsəm, həmin otaqdaca başını kəsərəm!

Bundan sonra heç kəs o otağa tərəf baxa da bilmədi. Şah sərxoş vaxtında əlində açar, həmin otağa gələrdi. Qapını açıb behiştə girər, o gözəl surətlərə baxar, suya baxan susuzlar kimi yanardı. Onları arzulayıb yatarı.

Saraydan çıxanda ov ilə, qayıdanda isə həmin otaq ilə məşğul olardı.

Bəhramın öz atasının ölümündən xəbər tutması

Bəhramın həyatını bilənlər onun igidliklərini, şir tutmasını atasına xəbər verdilər.

– Oğlun, dedilər, erkək şir, qoca qurd kimidir. Şir onun qabağından qaçır. O, kəməndi ilə divləri tutur, əjdahaları məhv edir. Onun çapar atının ayağı altında dağlar alçalır, almaz qılıncı dəmirləri ipək kimi doğrayır, əmudu daşı xəmirə döndərir.

Atası oğlunun aləmə səs salan şücaətindən, şir oddan qorxan kimi qorxdı. Onun bu şöhrətində özünün ölümünü gördü. Bəhramı gözündən uzaq saxlamağa çalışdı.

Bəhramın vaxtı gecə-gündüz ovda keçirdi. Gah at üstündə yel kimi uçar, gah badə ilə məst olurdu. Şikarı və içkisi ilə Yəməndə Süheyl ulduzu kimi parlardı.

Yəmən şahı Bəhramı çox sevdiyindən, onun dediyini bir hökm kimi yerinə yetirərdi. Bilik və hünərinə görə onu vilayətə hakim təyin etdi. Ona keyfi istədiyi qədər silah, gövhər, cavahirat verdi. Çünki, Bəhramın xatirini elə əziz tutardı ki, canını da əsirgəməzdi.

Bəhram yad ölkədə keyf, ləzzət, vətən və ailə mehribanlığı şəraitində yaşadığından, atasının vilayəti yadına düşmürdü.

Fələyin dövrünü bir neçə vaxt belə davam etdikdən sonra iş dəyişdi. Səltənət və taxt-tac ata-babalarına göstərdiyi etibarını Yəzdigürd şah da göstərdi.

Yəzdigürd öldü, taxtı boş qaldı. Qoşun əhli və camaat yığıncaq edib yeni şah haqqında

məsləhətləşdilər. Yəzdigürdün nəslindən heç kəsi şahlığa layiq bilmədilər. İlan və əjdaha-ya boyun əyməyi istəmədilər.

Doğrudur, Bəhramın əql-kamalı, qılıncı, zoru və şücaəti onlara məlum idi. Ancaq atasından gördükləri zülmə görə camaatın Bəhramı görəcəkdir gözü olmadı.

– Onun, dedilər, heç adını çəkməyin. Qoyun atasının öldüyündən xəbər də tutmasın, çünki o, ərəb tərbiyəsi görmüş, çöldə yaşayan bir adamdır. İrani idarə edə bilməz, ölkəni, xəzinəni ərəblərin badına verər. Fars camaatını olmazın əziyyətə salar.

Heç kəs Bəhramın şahlığını istəmədi. Ancaq allah onun taxta çıxmağını istədiyi üçün başına tac qoydu.

Camaat ağıllı bir ağsaqqalı seçib dünya şahı adlandırdı. Qoca, şah nəslindən olmasa da, şahlar kimi nəcib bir nəsiləndən idi. Onun kəmərinə yeddi gözlü şahlıq toqqasını bağladılar, başına tac qoyudlar.

Bütün bu əhvalat Bəhram-Gurun qulağına çatdı. O, xəbər tutdu ki, fələk öz dövrünü başa vurub. Yeni bir dövrə başlanıb. Atasını ölüb, yerinə ləyaqətli adam tapılmayıb, taxt-tac özbaşına qalıb, səltənətə yad əli dəyib, aralıq qarışıb.

Bəhram hər şeydən qabaq layiqincə atasının matəmini tutdu. Əqiq bədəninə firuzə rəngli matəm libasını geydi. Matəmdən başı ayılan kimi düşməndən intiqam almaq üçün meydana girib, şir kimi qılınc çalmaq fikrinə düşdü. Lakin bir qədər fikirdən sonra niyyətini dəyişdi. Öz-özünə dedi: – Yırtıcılıq nəyə dəyər. Ağıllı iş tutmaq lazımdır. İranlılar daş qəbli olsalar da, səhv edib könullərdən bizim hörmətimizi çıxarsalar da, mən mülayim olmalıyam. Çünki yumşaqlıq hər çətinliyin açarıdır. Düşmənlərim nə qədər it ürəkli olsalar da, mənim ovumdurlar. Mənim otlağımın qoyunlarıdır. Nə qədər öz yunları içində yatsalar da, mənim pambıq tarlalarım da yatacaqlar. Onlar, özlərinin etibarsızlıqları, əhd pozmaları üçün məndən xəcalət çəkəcəkdir, utanacaqlar.

Kişi pis işindən xəcalət çəkər. Xəcalət çəkənə üstəlik əzab vermək kişilikdən deyil. Xəcalət onlara bəsdir, artıq əziyyət zülmkarlıq olardı. İranlılar ağılsızlıqlarından yoldan azıblar, mən ağıl ilə onları itaətə gətirərəm. Ovda səbirsizlik edən oxu daşa dəyər.

Bəhramın İrana qoşun çəkməsi

Ey söz bəstələyən usta, bəsdir! Bu köhnə rəvayətlərdən dediyin yetər! Gül kimi öz havanla yaşa. Öz arzularına ağzından ətir səp.

Mən əzəldən sözünə sadıq olanlarla əhd bağlamışam. Başqa şairlərin dediyini deməyəcəyəm. Biz yaşarkən, ölüm yuxusunda rahat yatanları təzədən oyatmayacaq, qələmə almayacağam. Bu, yaxşı olmazdı. Bacarıqca yenisini yaratmaq uğrunda çalışacağam.

Doğrudur, söz gövhəri düzmək işində təkrara yol verməməyi şərt qoysam da, ancaq xəzinənin qapısı birdir. Ox iki olsa da, nişanı birdir. Təzəsini demək mümkün olmasa da, başqalarının toxuduğu palazı ipək etməyi bacararam. İki sənətkar ilham kimyası ilə söz nəqdini təzələdi: – biri misi xalis gümüşə döndərirdi, biri də gümüşü qızıla döndərər. Misinin gümüş əyarında olduğunu görəndən sonra gümüşün qızıla çevrilməsinə təəccüb etmə!

Bu taxt kimi uca sərgüzəşti tikənlər belə naxış vururlar ki, Bəhram-Gur yadların taxt-taca yiyələndiyini bilən kimi, Kəyan tacını tələb etmək qəsdilə ədavət qapısını açıb hərəkətini bağladı.

Şahlığı düşmənlərdən almaq üçün Mənzər ilə oğlu Neman da Bəhrama kömək etdilər. Ona vəsfə gəlməz qədər xəzinə, sapa sığmaz qədər gövhər verdilər. Bəhram intiqam üçün cəld oldu, həddən artıq qoşun çəkdi, düşməncilik təzələndi.

Yəməndən tutmuş Ədənə qədər yüz min atlı bir-birinin dalınca yolları doldurdu. Bunların hamısı polad geyimli, qəzəbli, kinli, dev bağlayan, qələ açan pəhləvanlar idi. Hərəsi bir aslan, bir ölkənin dayağı idi. Şahın qoşunu yeridi, nə yeridi! Toz aya qalxdı, tər yer altındaki nəhəng balığa qədər yerə hopdu. Təbil döyüldü, nağara çalındı. Təbilin səmindən bağrılar yarıldı. Dağa-daşa vəlvələ salan gurultu göy qübbəsini də qızdırdı. Kin və intiqam hissi ilə cəhənnəm odu kimi qızmış qoşun əhli, çəyirtgə və qarışqadan çox olan bir ordu, Bəhram şahın taxtını möhkəmlətmək üçün Yəməndən paytaxta tərəf yürüş elədi.

Taxt-taca yiyələnmiş təzə şah bu yürüşdən xəbər tutdu; xəbər tutdu ki, gənc bir əjdaha ağzını açmış, göy yerə enmək üzrədir, Süheyl ulduzu Yəməndən baş vermiş. Gənc aslan düş-

məni ovlamaq, məhv etmək üçün qüvvətli pəncəsini açmışdır. Bəhram, taxtı tutmaq, tacı almaq, fitnə tozunu yatırmaq istəyir.

Vəzir-vəkil, kahinlər, ordu başçıları, hamı axışıb şahın hüzuruna gəldilər. Məsləhət, məşvərət məclisi qurdular.

Bəhram ilə müharibə etməyi məsləhət bilmədilər. Ona məktub yazmağı qət etdilər. Ağıllı saydıqları kişilər nə dedisə, yazdılar. Katiblər uzun-uzadı şərh-haldan ibarət dolaşığı və müəmmalı bir məktub yazdılar. Məktubu bağlayıb qasidlərə verdilər. Qasidlər tədarük görüb Bəhramın yanına yola düşdülər.

Qasidlər mənzilə çatıb atdan endikləri zaman, zəmanə Bəhrama salam söyləyirdi. Bəhramın adamları gələn qasidlərə, şahın izni ilə ordugahdan kənarında yer verdilər. Şah onlara yaxına, hüzurə gəlmək üçün icazə verdikdə, qasidlər min qorxu ilə irəli yeriyyə səcdəyə düşdülər, həmd-səna etdilər. Qasidlərin başçısı, gətirdiyi məktubu öpərək, Bəhrama təslim etdi. Bəhramın katibi məktubun möhrünü açaraq, şahlar şahına oxumağa başladı.

İran şahının Bəhram-Gura məktubu

Məktub, allahın adi ilə başlanırdı.

Bu məktubu yazan, uca tanrıya həmd-sənadan sonra, şaha rəhmət və şahzadəyə salam göndərir.

Ey başı ərşə qədər yüksələn şah, şövkətli şahzadə, mən mərdlik və insanlıq sevənəm. Adım Kəsradır. Sizin kimi xam düşmənlərin davasından qorxan deyiləm. Hünərim də, təcürübəm də, hörmətim də kifayət qədərdir. Hünərim kimi bəxtim də yeyindir. Belə olmasa, taxt-taca çatmazdım. Mən taxt-tac, yüksək mövqə sahibiyəm. Heç kəs başı ucalıqdan əl çəkmək istəməz. Yer üzünün böyüyü, pərilərin və insanların başçısı olmağıma baxma. Mən öz sağlıq mövqeyimdən heç də razı deyiləm.

Bu cah-cəlal, zəhər qarışdırılmış baldır. Mənim özümün yaxşı güzəranım var idi. Bir var-dövlət sahibi idim ki, ömrüm boyu yesəm, qurtarmazdı. Gərək mən öz varımla kifayət-

lənəydim. Nahaq şahlığa razı oldum. Uca yerdən xata əskik olmaz. Neyləyim ki, iranlılar məni üzdən-gözdən saldılar, bir üzü zor, bir üzü xahiş, məni yumşaltdılar. Tac qoyub taxta oturmağa, şah olmağa məcbur etdilər ki, ölkəni xarab olmaqdan gözləyim. Bu, şahlıq deyil, gözətçilikdir.

Elin gözəl bir məsəli var: – arzu ilə dünyapərəstlik tutmaz! Ölkənin qayğısını çəkən, öz arzularından uzaq düşər. Sən bunları bilməzsən, çünki başqa bir aləmdə böyümüsən. Sənə gur ətinin kababı min belə dadsız mənəbdən xoş gələr. Rudun munis nəğməsini eşidə-eşidə içilən bir udum şərab, göy qübbəsinin altındakı şan-şövkətin hamısından yaxşıdır. Sənin şərab və ovdan başqa bir işin yoxdur. Gəl, başını dünya işləri ilə ağrıtm!

Doğrusu budur ki, ölkə və insan dərdi çəkmədikcə dünya səninkidir. Sən gecə-gündüz ovda, şərab məclisində keyf çəkməkdəsən. Günün xoş keçir. Yoxsa mənim kimi?

Xalqın işini düşünməkdən üzülürəm. Üzüm gülmür. Sənətim gah dostların qəmini çəkmək, gah düşmənlərdən qorxuya düşməkdir. Ən kiçik qüssəm tac uğrunda sənənlə vuruşmaqdır. Sən əhli-keyfliyinlə nə qədər xoşbəxtsən. Xoşbəxtsən ki, bu şahlıq fitnəsi səndən uzaq oldu. Kaş sənənin peşən mənətim olaydı! Arxayınlıqla yaşaya idim, keyfdə-damaqda gün keçirə idim. Şərab və musiqi ilə bəslənə idim!

Demirəm ki, sən şahlıqdan xəbərsizsən, dindən, dövlətdən başın çıxmır. Yox! Səltənətin əsl varisi sənsən. Ölkə sənənin şahlıq evindir. Ancaq atan xam iş tutduğu üçün tac başına kölgə salmadı. Atan rəiyyətə şikayət və narazılıqdan başqa heç bir şey verməmişdir. Onun xalqa qarşı təcavüzkar, sərt, azgın, zalım olması böyük nifrət və kin doğurmuşdur. Onun səpdiyi toxum bir də göyərməz. Elə işlərə bir də kimsə yol verməz. Odur ki, heç kəs sənənin şahlığını istəməz, yaxşısı budur ki, səltənət iddiasından əl çəkəsən, geri qayıdasan.

Qaynasan, oda rast gələrsən, bu yolda nə qədər çalışsan, soyuq dəmiri döymüş kimi olarsan.

Mən isə gizlin xəzinələrdən sənənin bütün ehtiyaclarını ödərəm. Ürəyin istədiyi qədər qızıl verərəm. Sən şahzadə kimi dolanmalısən. Sənənin təqaüdün vaxtında çatar.

Şahlığım sənənin naibin olaram. İstədiyinə, dediyinə əməl edərəm. Elə ki, xalq məndən doydu. Davasız-mərəkəsiz, qansız-qurbansız ölkə səninkidir ki, səninkidir!

Bəhrəmin iranlılara cavabı

Məktub oxunub qurtaranda Bəhrəmi od götürdü. Çox çətinlik və güc ilə özünü toxtatdı. Səbr ilə bir qədər fikirləşdikdən sonra cavab verdi:

– Məktubu diqqətlə dinlədim. Yazan cəld olmasa da, nəsihət pis deyil. Ağıllı sözləri var idi. Onları bəyəndim.

Mən elə adamam ki, mənim üçün qızıl-gümüşün əhəmiyyəti yoxdur. Yeddi iqlimə boyun əyməmişəm. Ancaq ata-babamdan irs olan bir mülkün özgə əlində olması mənim üçün eyib olar.

Mən allahı dost tutan və öz ağıllımla iş görən adamam. Allahı sevməklə, allahlıq iddiasında olmaq ayrı-ayrı şeylərdir. Bunların arasında damar ilə dəri arasında olan fərqdən də çox fərq vardır.

Mən heç bir kəsə pislik etməmişəm. Atamın cinayətlərinin mənə dəxli yoxdur. Atam başqa, özüm başqa! O, daş idisə, mən gövhərəm. Parlaq səhər işığı gecədən doğar. Daşdan saf ləl çıxar.

Oğul ataya cavabdeh deyildir. Allah özü də o günahlardan keçmişdir. Atam pislik etdisə də, üzü sulu ölüb getdi. Ölüünün dalınca danışmaq lazım deyil. Ağıllı adam pis danışandan eşitdiyi pisliyə şərik olmaz. Zatı pis olan adam pis deyər, dediyindən də betərini eşidər. Atamın xəyanətini bağışlayın, onun qəflətindən vaz keçin. Yaman göz yolunu kəsməsə, elədiyim günahları doğruldaram. İndiyə qədər uyduğum qəfləti tərək edirəm. Xoşbəxtlərin bəxti həmişə açıq və ayıq olar, qafil olduğum bəsdır. Artıq bəxtim mənə oyatmışdır. Bundan sonra üzüm xeyrə doğrudur. Ürəyim qəflətdən təmizdir. Yalnız öz xeyrimi düşünməyəm. Yaxşı adamlara mərhəmət gözü ilə baxaram. Məsləhətdən qaçmaz, adamların yalnız günahını görmərəm. Heç kəsin malına tamah salmaram. Günahları bağışlar, zəmanənin gedişi ilə rəftar edər, sizin qeydinizə qalaram. Sizdən ancaq zəruri şeyləri tələb edər, ədalətlə vergi qoyaram. Bir adamın malına zərər dəyməyə qoymaram. Ancaq düşmən malını alıb dövlət xəzinəsinə qoyaram. Ağıllı və xeyirxah adamlarla çalışaram, pis və bədxah adamları yaxın qoymaram. Yaxşılara

yaxşılığım dəyər, pislərdən pislük öyrənmərəm. Camaatın canını, namusunu, övladını, malını, mülkünü, çoban sürüsünü qoruyan kimi qoruyaram. Hamıya asudə həyat müyəssər olar. Bir nəfərin də çörəyinin kəsilməsinə bais olmaram, hamının daha da çörəkli və varlı yaşamasına çalışaram. Divlər məni azdıra bilməz.

Elə ki, şah öz fikirlərini bitirdi, qoca möbid ayağa qalxıb təzim etdi və dedi:

– Sən bizim böyüyümüz və rəhnümamızsən. Sənin dediyin bu ağıllı, tədbirli sözləri ağıl qəlb aynasına yazdı. Hamımızın başçımız, başımızın bəzəyisən. Biz sürüyük, əsl çobanımız sən sən. Taxt-tac sahibi olmaq sənin şəninə yaraşır. Tac bizimsə də, sənin başındadır. Zəndi-Kəştasibi səndən başqa kim oxuyub, səndən başqa Kəyan nəslindən kim var. Sən Dara və Bəhmənlər oğlusən. Həyatın bəzəyi Səyaməkin tər meyvəsi, Ərdşir, Babəkin yadigarı sən sən. Sənin Kəyumərsə qədər çatan ata-babaların hamısı taxt-tac sahibidirlər. Dünyada sənin kimi şah yoxdur. Ölkə sənin halal mülküdür. Bütün təzə və köhnə möbidlərin bu barədə rəyi birdir.

Ancaq biz bu saat taxtda əyləşən adama tabeyik. Çünki and içib möhkəm əhd bağlamışıq. İstəyirik ki, səltənət də bizim ixtiyarımızla onda olsun. Bağladığımız əhdə qarşı əsaslı bir bəhanə lazımdır ki, sonra tutduğumuz işdən utanmayaq. Boş yerə əhdimiz sınmasın, etibarımız itməsin.

Bəhram bunları eşitdikdə onlara lazımi cavab verib dedi:

– Üzrünüz keçməz. Ağıllı adam vəfasız çıxmaz, siz öz əhdinizdə qalın. Lakin taxta əyləşən adam sizin ağsaqqalınız isə mənim qarşımda uşaq kimidir.

Hərçənd mənim mərhəmətim və mülayim rəftarım layiq deyil, onun tacını başından elə götürərəm ki, özünün heç tükü də tər pənməz. Cəmsidə qədər gəlib gedən şahlar və şahzadələr mənim ata-babalarımdır. Yer üzünün suyu və torpağı mənim atadan qalma mülküdür. Şahlıq taxt-tacdən ibarət deyil. Tac da, taxt da bir alət və vasitədir. Şahlıq üçün bunlar olmağa da bilər.

Şahlığa, səltənətə layiq adam üçün nə taxt əskikdir, nə tac. Göy onun tacı, yer onun taxtıdır. Nə Cəmsidin tacı, nə Firidunun taxtı indiyəcən qalmışdır. Baş qaldıran, bacarığı olan hər igid özünə taxt-tac düzəldər. Mənim tacım, taxtım yoxdur, ancaq qılıncım var. Onları qı-

lınca alacağam. Hiyləgərin birinin mənim yerimi tutması, mağara ağzında hörümçəyin tor qurması kimi bir şeydir. Mağara ağzına əjdaha gələndə, hörümçəyin işi bitər. Qarışqa necə Cəbrailin yerini tuta bilər. Ağcaqanad fil pəncəsinə necə dözə bilər? Şirin nəbəsi aləmləri çulğayanda, maral necə səslənə bilər? Günəş Həməl bürcünə qalxanda, yüz hisli çırağa kim baxar? Uşaqlara çatanda harınlıq edən eşşək böyüklər əlində yük daşımağa məcbur edilir.

Mən yadlar evində əziyyət çəkdiyim halda, öz evim talançılar ələndəmi qalsın?! Düşmənim bal və şəkər yeyərkən, mən də ürəyimi və ciyərimimi yeyim?! Yox! Bundansa, qılınç və xəncərə əl atmaq yaxşıdır. Bundansa, ölüm yaxşıdır. Bütün İran mülkü kimi tükənməz xəzinəm ola-ola, mənim ailəm niyə Ərəbistanda qalsın? Gah Mənzər mənim qarşıma süfrə açır, gah Neman mənə can qurban edir. Mənə çörək verənlər bu qədər alicənab olduğu halda, çörəyimi yeyənlər niyə belə nankor olsunlar?! Özüm ölkələr fəth edən cavan şir olduğum halda, ölkəm tülküyəmi qismət olsun!

Mən Kəyan nəslindən olan gənc Keyəm. Key düşməndən bac alar, Key oğlundan başqa kimsəyə xərac verilməz. Kəyan yeri ancaq Kəyana çatır. Kəyan tacı ancaq Kəyan başında olmalıdır.

Biz şahıq, başqaları ötürüdür. Biz şanlıyıq, onlar sayadırlar. Şah ordu yaratmalıdır. Tək atlı toz qoparda bilməz. Pir-muğanın qədəhini oğlundan başqasına vermək olmaz. İnanın ki, dediklərim doğrudur, mən həqiqət tərəfdarıyam. Mənim şahlıq yolum azgınlıq yox, doğruluq, xeyirxahlıq yoludur. İşlərimin hamısı sizin arzunuzca olacaq. Sizin razılığınızı əldə etmək, istəklərinizi yerinə yetirmək mənim öz arzumdur. Siz əhdinizə qarşı bir bəhanə arayırsınız: şərt kəsək, tacı iki şirin arasında qoyaq, kim igiddirsə, o aparsın!

Səhər tezdən şirban iki ac, vəhşi, iti pəncəli, nəfəsindən tüstü çıxan, qızmış şiri meydana gətirsin. Hər iki qoşun səf çəkib qarşı-qarşıya dayansın. Şahın tacını da yırtıcı şirlərin arasında qoysunlar. Hər kəs tacı şirlərin arasından götürsə, xalq həmin gün həmin adamı şah adlandırın!

Bəhram gözəl və ağıllı sözlərlə dolu məktubunu möhürü ilə də təsdiq etdi. Elçiləri məhribanlıq və nəvazişlə yola salıb, mühafizlərinə tapşırırdı ki, onları gətirdikləri kimi də yola salınsınlar.

Şahı sevənlər onun gözəl sözlərini eşidəndən, möhürünü görəndən sonra evlərinə qayıtdılar. Hamısı onun mehribanlığına, ağılına, təkmininə heyran olub dedi:

– Şahlıq Bəhrama layıqdır. O kişi əsil-nəsəbdən əsil-nəcəbətdən şahdır. Ona zidd getmək, günəşə ləkə isnad etmək olmaz. O, nəhəng minmiş, əjdaha ovlayan hirsli bir şirdir. Onun pəncəsinin zərb-şəstinə heç kəs dözə bilməz. Zor ilə də olsa, o səltənəti alacaq və başçılarımızı atların ayağı altına salacaqdır. Yaxşısı budur ki, düşmənçiliyi alovlandırmayaq, Bəhramı hirsləndirməyək. Şir və tac əhvalatı kimi bir şərtə onun ehtiyacı yoxdur. Ancaq bu şərt, tülkü ilə qurdun seçilməsi üçün yaxşı bir sübut olar.

Hamı saraya doğru üz qoydu. Bəhram şahın şərtini, sözlərini necə ki eşitmişdilər, İran şahına dedilər.

Taxt sınımış qoca tacpərəst şah bu xəbəri eşidən kimi tacı başından götürüb yerə qoydu. Özü də enib taxtın aşağısında oturdu.

– Özüm, dedi, bu taxt-tacdan bizaram. Daha canımı çöldən tapmamışam ki, səltənət üçün şirə tapşırım. İki şirin arasında ölməkdənsə, sağ-salamat aşağı düşərəm.

Şir ağzından alınası tikəni yemək kimin hünəridir? Qılınc və can sahibliyinə, şahlığa Bəhramdan başqa heç kəs layiq deyil. Taxtı ölkənin sahibinə, şahlar varisinə verin!

Taxtda əyləşənin cavan olması, qoca olmasından yaxşıdır. Mən şahlıqdan əl çəkirəm, yeni şaha tabe oluram.

Vəzir-vəkil, qoca şaha dedi:

– Ey şahlar şahı, biz düşünüb sizinlə şərt bağlamışdıq. Bizim sözümlə taxta əyləşdiyiniz kimi, bizim sözümlə də taxtı tərək edə bilərsiniz. Şir məsələsində sizin qalib çıxmanız çətindir. Şirdən tac almaq asan deyildir. Görək gecənin hökmü nə olacaq. Bəhramın şərtini belə yerinə yetirək. Şiri bağlayaq, tacı ortaya gətirək. Hərif qorxub çəkilsə, fil sümüyündən olan taxt sənə olacaq. Qorxmayıb yaxın gəlsə, şir onu parçalayacaqdır ki, yenə tac sənə qalır. O, şir olub tacı götürsə, tac və ölkə onunkidir. Ancaq biz inanmırıq ki, o, şir qabağından tac götürə bilər.

Axırda sözü bu yerdə qoydular ki, bu qərarı pozmasınlar, sabahısı gün səhər şah, Bəhramın və şirin qabağına çıxsın.

Bəhramın iki şir arasından tac götürməsi

Səhər açıldı. Gündüz qızıl tacını qoydu, qızıl taxtında əyləşdi. Camaat və böyükələr, həm pəhləvanlar, həm vəzir-vəkil, ərəbdən-əcəmə kimi hamı atlandı. İzdiham şirbanlara tərəf gəldi. Şirbanlar iki adamecıl şiri açıb meydana buraxdılar. Şiri şir¹ ilə salıxdırdılar. Bəhram-gurə gor qazdılar. Zirək və cəld bir şirban qızıl tacı qara şirlərin arasına qoydu. Tac, iki əjdaha ağzında olan bir ay kimi göründü. Şirlər qəzəblə əjdaha quyruqlarını yerə vurdular. Sanki bununla deyirdilər: – kim qızıl tacı bizdən ala bilər!

Əjdəhadan və şirdən kim qənimət apara bilər. Lakin bu şirlər dəmir ciyərlə aslandan, şir və əjdaha ovçusundan xəbərsiz idilər.

Heç kəs qorxudan şirlərin həndəvərinə yaxın düşə bilmirdi. Qət olundu ki, ilk dəfə şirlərə doğru şir ürəkli Bəhram getsin. Ala bilsə, tac, qızıl cam, fil sümüyündən təxt onunkidur. Ala bilməsə, taxtdan əl üzün, qayıdıb öz yerinə getsin.

Bəhram şah şirlərə tərəf gəldi. Bu yerlərdə elə bir tərəp yoxdu ki, Bəhram orada şir öldürməmiş olsun. O, hələ iyirmi iki yaşında ikən, yüz şirin başını bədənindən qoparmışdı. Yüz şiri basan pəhləvan iki şirə basırlarmı?

Bəhram ətəklərini belinə sancdı, səba yeli kimi şirlərə tərəf getdi. Əvvəl dağa-daşa vəlvələ salan bir nəərə çəkdi. Şirlər arasından cəld tacı götürdü.

Qızmış şirlər Bəhramın şir kimi cəsərətini, qəhrəmanlığını görəndə kimi həmlə çəktilər. Onların dırnaqları bıçaq kimi iti, dişləri qılınc kimi kəskin, bədənləri pəhləvan bədəni kimi böyük idi. Şirlər cahan fəthini dara qısnamağa, tac sahibinin başını qopartmağa can atdılar. Bəhram onlara qulaq burması vermək istədi. Hər ikisinin başını ayağı altına qoydu. Onların dişlərini əzdi, pəncələrini parçaladı. Tac kimi öz başını da şirlərdən xilas etdi.

Belədir, bəxt adama belə kömək edir. Bəhramın iki şir arasından tacı götürməsi tülküləri taxtdan saldı.

¹ İgid Bəhram şaha işarədir.

Bəhram-Gurun atasının yerinə taxtda əyləşməsi

Bəhram xeyirxah olduğu üçün, şahlıq taleyi də xoş günə düşdü. Onun taxtını ulduzların dövrünü də mühafizə edirdi.

Şah səxavət əlini açıb inci və ləl səpdi. Bəxtinin gəmisini dəniz kimi doldu. Xəzinədarlar xəzinə-xəzinə üstündən gətirib qızıl-gümüş və cavahirat payladılar. Köhnə şah, Bəhramın cah-cəlalını, şan-şövkətini görüb heyran qaldı. Əyanlardan ilk dəfə o, Bəhramı təbrik edib yerin-göyün sultanı adlandırdı. Böyük kiçik, arif, avam, hər kəs öz dili ilə aşkarda və xəlvətdə Bəhrama afərin və əhsən dedilər. Şah dünyanın, başı göylərdən uca başçısı oldu. Təzə ləldən dür kimi sözlər töküldü, şah öz ədalət nitqini oxudu.

Bəhramın öz ədaləti haqqında nitqi

– Allah tacı mənə verdi! Tanrının bu atası mübarək olsun! Ona min şükür edirəm. Mən bu nemətə xor baxmam, həmişə şükür edərəm. Mən tacı şirlərdən qılıncım sayəsində yox, tanrım sayəsində aldım. Məni bu yüksək mərtəbəyə yetirən allahdır. Mən də, onun bəyəndiyi işləri görəcəyəm. Sağlıq olsa, elə işlər görəcəyəm ki, günahkarlardan – oğru, qatil, quldurlardan başqa kimsə məndən inciməsin.

Ey mənim dərğahıma yaxın olanlar! Mənim doğru yolum kimi, düz və təmiz olun! Doğruluq sizi səadətə aparar. Əyrilikdən üz çevirsəniz, xoşbəxt olarsınız. Şahlığa düzlüklə xidmət etməsəniz, cəza görərsiniz. Bir neçə günlük istirahətdən sonra insaf və ədalət qapısını açacağam.

Mənim borcum zalımdan qisas almaq, ədalətə kömək etməkdir. Dünya durduqca insanlar ədalətimizlə amanda yaşayacaqlar. Ölülərə isə min rəhmət olsun! Mənim işim ədalət və rəhmətdən ibarət olacaqdır!

Bundan razı qalmayanlar sevinməsinlər.

Şahın ədalət və insaf işlərini eşidənlər şükür etdilər. Şah bir-iki saat taxtda əyləşəndən sonra istirahət üçün evinə getdi. Əmri ədalət və insaf oldu. Xalq ondan razı qaldı. Onun işləri Allaha xoş getdi.

Şah ağıllı və böyük adamlardan bir məclis düzəltdi. Etimadlıların köməyi ilə hökumət işini möhkəmlətdi.

Bəhram-Gurun padşahlığı

Şah yeddi qübbəli kəməri bağladı, yeddi pilləli taxta çıxdı. Taxt və tac onun qədəmindən rəvnəq tapdı.

Şah başına tərən döşü kimi iki rəngli Çin papağı qoydu, əyninə Rum libası geydi. Bu paltar gözəllikdə Rumdan, papaq isə, Çindən bac alardı.

Şah Cəmşid kimi dörd balıq qoydu, beş növbəsi göylərə səs saldı. Dünyaya insaf gətirdi, ədaləti hər şeydən uca tutdu. Yaxşılara kömək, zalımlara divan elədi. Qapısı bütün dərdlilərin qüssəsinə açar oldu. Bəhramın gəlişi hər yerə səadət gətirdi. Dünyanın işi rəvnəqlənməyə, insanın üzü gülməyə başladı. Qısırlar bala verdi. Sular çağladı. Məhsul bol gəldi, ağaclar bardan başını əydi. Pullar bərəkətli oldu. Dünyanın çətin işləri düzəldi. İkiüzlülük ölkədən götürüldü. Şahzadələr Bəhramın sayəsində şərəfləndilər. Ölkənin bacarıqlı adamları şahın qapısına dövlət tökdülər. Qala mühafizləri ona xəzinə gətirdilər. Qalaları kilidi ilə bağışladılar. Hər kəs öz işini təzə şahın adı ilə başladı, canını ona qurban dedi.

Bəhram şah ölkəni idarə işində qəlbini insanlara qayğı məskəni etdi. Hər kəsi hörmətlə qarşıladı. Hər işə rəvnəq verdi. Qaçqınları vətəninə qaytardı. Qoyunun qisasını canavarda qoymadı. Şahini göyərçinlə dost etdi. Fitnə və təcavüzə son qoydu. Dostlarla ələ-ələ verdi, düşməni məğlub etdi. Məmləkəti idarə işində mərdlik göstərdi, mərdimazarlığı dost tutmadı, düşməni də tərbiyələndirməyə çalışdı. Onunu öldürüb birini incitmədi. Çünki, insanı incitməkdən öldürmək yaxşıdır. Şahın səxavətindən heç kəs ruzisiz qalmadı.

Şah gördü ki, dünyanın işləri adama qəm-qüssədən başqa heç nə gətirmir. Şah dünyanın etibarsızlığını anlamışdı. Gününü şad və şən keçirmək üçün keyfə məşğul oldu. Eşq dünyasına qədəm qoydu. Həftələrin bir gününü işləyir, altı gününü eşqbazlıqla keçirirdi. Vaxt olmurdu ki, şah eşq ilə nəfəs almasın. Eşqdən uzaq kim var ki? Eşqi olmayanın ruhu yoxdur. Şahın mənliyi eşq, müsahibləri aşıqlar oldu.

Şahın şöhrəti göylərə çatmışdı. Dünya onun hökmündə idi. Gününü şən keçirirdi. Səxavət göstərirdi və öz əliaçıqlığından şad olurdu. Beləliklə, xəzinə paylanırdı, qılınc və qamçı pas atırdı. Onun ölkəsi həmişə yaşıl, məhsullu olduğu kimi, özü də günəş kimi bolluq tərəfdarı idi. Camaat buna güvənərək, allaha şükür etməyi ürəklərindən çıxartdı, mehribanlığı unuddu. Allahın nemətlərinə şükür etməyənlərin başına dünya dar olar. Ruzisi daşdan çıxar.

Quraqlıq ili və Bəhramın mərhəməti

Bir il bərk quraqlıq oldu, bir toxum da göyərmedi. Böyük qəhətlik düşdü. Ruzi elə qıt oldu ki, adamlar heyvan kimi ot yedilər. Çörək cavahir qiymətinə qalxdı. Camaat pis günə düşdü. Bəhrama xəbər verdilər ki, dünyada aclıqdır, insanlar canavar kimi bir-birini, gah da cəmdək yeyirlər. Şah vəziyyəti belə görüb ambarın qapısını açdı. Bütün yemək, taxıl ehtiyatı olan şəhərlərə xəbər verdi ki, əmin adamların əli ilə ambarları açsınlar. Pulu olanlara münasib qiymətə, pulu olmayanlara isə, müftə taxıl buraxıb mərhəmət göstərsinlər. Ambarda artıq qalanı isə, ac quşların qabağına töksünlər ki, Bəhram şahın dövründə bir nəfər də acından ölənlər olmasın.

Belə mərhəmətə eşq olsun!

Şahın ambarında olan taxılı xalq daşıyıb apardı. Şahlıq dəvələri yad ölkələrdən təzə taxıl daşıyıb gətirdi. Şah hər bir acın qayğısına qalırdı. Çalışır, pul tökür, neçəyə olsa, ölkəyə ruzi gətirirdi. Qərəz ki, dörd il, quraqlıq illərində xalqın ruzisi xəzinə hesabından ödəndi. Bəhram bu mərhəmət, bu insaf sahibi olduğu üçün, şahlığa çatmışdı. Bütün ölkənin yaxası qəhətlikdən qurtardı. Yalnız bir nəfər acından öldü. Bəhram şah acından ölənlər üçün vicdan

əzabı çəkdi. Ürəyi sıxıldı, rəngi soldu. Üzünü allaha çevirib günahına əfv istədi:

- Ey bütün canlılara ruzi verən! Sənin səxavətin başqaları kimi deyil. Sən öz qüdrətinlə azı çox, çoxu az edə bilərsən. Nə qədər çalışsam, çöldə gəzən ac bir ceyranı doyurmaq mənim əlimdən gəlməz. Xalqın ruzisini həmişə verən sən sən. Qəhətlik vaxtında ölən bir nəfər üçün mənim təqsirim yoxdur. Çünki, onun halından xəbərsiz olmuşam. Onun ölümü mənim dərd-qəmimi artırdı.

Şahın bu yalvarışlarına göydən, qeybdən səs gəldi:

– Güzəl niyyətindən xəbərdar olan allah, qəhətliyi sənin ölkəndən götürdü. Sən ki, dörd il müddətində bir nəfərin ölməsinə acıyırsan, hökm olundu ki, dörd il sənin ölkəndən ölüm götürülsün.

O idi ki, dörd ildə şahın ölkəsində, böyükdən kiçiyə bir nəfər də ölmədi. Naz və nemətlə ölümü öz ölkəsindən qovan şah xoşbəxtdir. Doğrudan, hər doğulan yaşayırdı. Ölkədə çıxarsız gəlir davam edirdi. Bundan gözəl nə iş ola bilər. Xalq o qədər artdı ki, çöllər, dağlar tikili, ev-eşik ilə doldu. Deyilənə görə, İsfahandan Reyə qədər qamış bir-birinə toxunan kimi ev-evə söykənmişdi. Babalı ravilərin boynuna, deyirlər ki, kor bir adam damların üstü ilə Reydən İsfahana qədər gedə bilərdi.

Xurma ağacı cavan olsa, xurması bol olar. Xalq qənaətlə yesə, gəliri çıxarırdan çox olar. Doğrudur, ruzi yeyənlər çox idi, ancaq ruzi yeyicidən də çox idi. Çörək dərdində arxayın olan camaat çöldə, dağda-daşda keyf-ləzzət çəkirdi. Qopuz, kamança və çəng çalanların səfi iki ağac uzunluğunda idi. Hər çay qırağında şərab dolu hovuz vardı, hər kənddə keyf məclisi qurulurdu. Hər kəs qılıncını satıb çaxır alır, zirehini satıb zərbaf geyirdi. Hamı silahı yerə qoydu, qılıncı yadırgadı. Keyfə meyl və imkanı olan hər kəs, naz-nemət içində üzürdü. İmkani olmayanlara şah kömək edirdi. Hər kəsə bir iş vermişdi. Hamıya gəlir yeri düzəltdi. Əmr verib günü iki hissəyə bölmüşdü, yarısını işləyib qazanmalı, yarısını yeyib-içməklə keçirməli idilər. Dünyadan yeddi il xərəcə, yetmiş illik qəmin kökünü kəsmişdi. Altı min xanəndə, rəqqasə və oyunbaz yığıb onları xalqı əyləndirmək üçün şəhərlərə-kəndlərə göndərirdi. Ölkə şadlıq və nəşə içində idi.

Bəhramın öz kənizi Fitnə ilə əhvalatı

Bəhram şahın ay üzlü, gözəl bir kənizi var idi. Bu kənizin adı Fitnə idi. Fitnə zirək, qıvraq, ağıllı-kamallı bir qız idi. Sifəti cənnət yazı kimi təzə və zərif, yerşi göy taxıl üzərindən süzən yel kimi aram, xoş idi. Üzündən-gözündən məlahət saçılırdı. Fitnə yaxşı kaman çalar, gözəl rəqs edərdi. Bülbül kimi şirin, təsirli səsi var idi. Kaman ilə səs-səsə verib oxuyanda, quşları göydən endirirdi. Çalğı və içki məclisində, ovda şah Fitnəni dinləməkdən ləzzət alar, rahatlanardı. Fitnənin çalğısı çəng, şahınkı ox idi. Fitnə çəng çalar, şah ov vurardı. Bir gün şah çöldə, dağ-dərədə ov etmək istədi, Fitnəni də özü ilə götürdü, maral dırnaqlı qara atını çölə çapdı.

Şah ov gördükcə, nərə çəkib dağa-daşa səs salır, ox ilə maralları vurub yıxırdı. Şahın atlıları da hər tərəfdən çölü əhatə etmişdilər. Maralları şah olan səmtə qovurdular. Bəhram şah isə şir kimi pusquda durmuşdu. Atı altında oynaqlayırdı. Əli isə maralların başına ox yağdırırdı. Tez-tez kərişi boşaldıb kamanını doldururdu. Oxun polad ucu gah maralları yerə sərirdi, gah daşa dəyib od qoparırdı. Sanki bu od maral ətini kabab bişirmək üçün lazım idi. Doğrudan da şah oxu dəyən ovu kabab edirdi. Şah qabağına çıxan heç bir ovu buraxmırdı, ya vurur, ya tuturdu.

Birdən çöldən bir neçə maral qalxdı. Şah qızmış şir kimi kamanı əlinə aldı, atın başını buraxdı, marallara çatdıqda, nişanı tuşlayıb atdı. Ox maralın buduna sancıldı. Maral ağzı üstə yıxılıb torpağı öpdü. Beləliklə, şah maralların bir neçəsini öldürdü, bir neçəsini tutdu. Onun bu şücaəti aləmi heyrətə salır, bədnəzərlərin isə gözünü töküdü. Fitnə şahın bu igidlik və qoçaqlıqlarına susurdu. Nazından, hiyləsindənmi, nədənsə şaha tərif demirdi. Şah bunu hiss edirdisə də, gözləyirdi.

Uzaqdan bir maral qaçmağa başladı. Şah qıza dedi:

– Deyəsən bizim ovçuluq şücaətimizi görmürsən. Elə olar, bizim məharətimiz tərifdən yüksəkdir. Dar gözlər onu seçməz... Budur, bir maral gəlir, tərədən dırnağa harasını deyirsən, nişan alım.

Fitnənin incə dodaqları tərpendi:

– Görək, dedi, məharət göstərəsən, bu maralın dırnağını başına tikəsən!

Şah onun dediyini yerinə yetirmək istədi, tez kaman güruhə tələb etdi, ağır və yuvarlaq daşı kaman güruhəyə qoydu, atdı. Daş maralın qulağına girdi, beynini qııcıqladı. Yazıq maral dırnağını qulağına qaldırdı ki, ağrıyan yerini qaşısın, şahın ildırım kimi aləmi işıqlandıran oxu maralın dırnağını qulağına tikdi. Maral üzü üstə yıxıldı. Şah Çin qızı Fitnəyə döndü:

– Necə atıram?

Qız dedi: – Şah bunu vərmiş etmişdir. Adət edilən heç şey çətin olmaz. Adam vərmiş ilə hər bir işi edə bilər. Şahın düz vurması güc və ya məharətdən deyil, yalnız vərmişdendir.

Fitnənin cavabı şahı çox ağır gəlmişdi, iti balta ağacı kəsən kimi, onu kəsdi və qəzəbləndirdi. Şahın ürəyində Fitnəyə qarşı dərin bir kin doğdu.

Şahlar ürəklərindəki intiqam hissini qan ilə söndürürlər. Acıqlandıqda heç kimə rəhm etməzlər. Bəhram şah ürəyində deyirdi: – bu hayfı kənizdə qoymaq olmaz; onunla hesablaşmaq lazımdır.

Ancaq kənizi öldürməyə şahın əli gəlmirdi, çünki qadın öldürməyi özü üçün əksiklik sayırdı. Onun fikrincə qadın kişiyyə tay, hərif deyildi.

Şahın şir kimi hirsli, canavar kimi heybətli nəsl-nəsəbdən böyük bir sərkərdəsi var idi. Şah onu yanına çağırırdı:

- Get, dedi, bu kənizin başını bədənindən ayır. Bu bizim dövlət sarayımızın fitnəsidir. Fitnəni dəf eləmək ağıllı işdir.

İnsafly sərkərdə Fitnəni qabağına salıb öz evinə apardı, şah kimi onun başını bədənindən ayırmaq istədi. Qız ağlaya-ağlaya dedi:

– Ey sərkərdə, belə çirkin işi özünə layiq bilmə. Öz şərəfinə düşmən deyilsənsə, mənə kimi günahsız bir qızın nahaq qanını boynuna götürmə. Mən şahın ən yaxın müsahibi, munisiyəm. Kənizlərin seçilmişiyəm. O, məclislərində məndən başqası ilə maraqlanmazdı. Ərköynlük mənə aldatdı. Şeytan mənə yoldan çıxartdı. Kiçik bir hərəkətim şahı xoş getmədi. O mənə qəzəbləndi və ölümümə hökm verdi. Sən gəl mənə öldürməyə bu qədər tələsmə. Bir neçə gün səbr et, döz. Şahı de ki, onu öldürdüm. Şah bu xəbərdən sevinə, qayıt

məni öldür, qanımlı sənə halal edirəm. Əgər mənim ölüm xəbərindən şah qüssələnsə, sən məni öldürmədiyindən qorxma. Sənə heç nə olmaz. Sən şahın qəzəbindən qurtararsan, mən də ölümdən xilas olaram. Doğrudur, layiqli bir adam deyiləm, lakin bir gün gələr ki, bu yaxşılığının əvəzini verərəm. Sənin yanında xəcalətli olmaram.

Qız bunu deyib balaca bir düyünçə açdı, sərkərdənin qabağına yeddi parça ləl qoydu. Bu daşların hər birinin qiyməti bir ölkənin gəlirinə bərabərdir. Ümman dənizinin bütün gəliri o daşların yarı qiyməti qədər olmazdı.

Sərkərdə o gözəlin ağıllı məsləhətini bəyəndi, qanından keçdi və dedi:

– Amandır, söz burada qalsın. Heç kəsin yanında şahın adını çəkmə. Qoy səni mənim evimdə qulluqçu bilsinlər. Öz işində ol, bəxtim kömək eləsə, mən hər şeyi düzəldəcəyəm.

Onlar belə şərtləşib and içdilər. Sərkərdə zülm əməlinə, qız isə əziyyətdən qurtardı. Bir həftə sonra şah sərkərdəni gördü, ondan Fitnənin işini soruşdu:

– Ay necə oldu?

Sərkərdə cavab verdi:

– Ayı əjdahaya tapşırıdım, ancaq qan bahasını göz yaşımıla verdim.

Şah Fitnənin ölüm xəbərindən qüssələndi. Gözü yaşardı. Sərkərdə şahın bu halını görüb sevindi, qızı öldürmədiyi üçün ürəyi sakit oldu.

Şəhərdən uzaq bir yerdə sərkərdənin abad bir kəndi və göyün bir qatına yüksəlmiş gözəl bir köşkü var idi. Sərkərdə altmış pilləli sarayının eyvanında Fitnəyə yer vermişdi. Fitnə həmişə orada yaşayırdı. Həmin günlərdə sərkərdənin inəyi qəşəng bir buzov doğmuşdu. Fitnənin buzovdan xoşu gəlirdi. Hər gün onu boynuna alıb, ayaqlarını döşünə sıxar, pilləkənlərdən qaldırıb eyvana aparardı.

Baharda günəş Öküz bürcündə gəzər. Lakin başında öküz gəzdirən ayı kim görüb?

Gümüşbədən Fitnə qız hər gün buzovu eyvana çıxarardı. Buzov isə get-gedə böyüyürdü, kökəlirdi. Fitnə də öz adətindən əl çəkmirdi. Gün o gün oldu ki, buzov altı yaşlı bir böyük öküz oldu. Fitnə yenə onu yerdən eyvana qaldırırdı. Buna adət etdiyi üçün əziyyət çəkmir, ağırlıq hiss etmirdi. Öküz kökəlib ağırlaşdıqca Fitnənin də qüvvəti artırdı.

Fitnənin məsləhəti ilə sərkərdənin şahı qonaq çağırması

Günlərin birində Fitnə ilə sərkərdə əyləşib dərdləşirdilər. Qız qulağındakı cəvahirlərdən dörd dənəsini açıb sərkərdəyə verdi:

– Apar, dedi, bunları sat, puluna kök qoyunlar al. Dünyanın naz-nemətindən ürəyin nə istəyirsə, al: şam, şərab, şirni, noğul, gülab, ətir. Cənnət bağı kimi gözəl və böyük bir ziyafət məclisi düzəlt. Şahın bu tərəflərə yolu düşəndə, qələbə kimi üzəngisindən asıl, onu qonaq çağır. O, mehriban və uca təbiətli adamdır. Sənin xahişini yerə salmaz, bizə gələr və başımızı ucaldar. Bu şövkətli qonağa sarayımızda qonaqpərəstlik edib süd və şərbət içirdərik. Belə bir tədbir baş tutsa, ikimizin də işi düzələr.

Sərkərdə Fitnənin məsləhətini bəyəndi. Ancaq cavahirləri götürmədi, çünki onun min o qədər dövləti var idi. O, gizli xəzinəsinin ağzını açdı, qonaqlıq dəsgahının hamısını düzəltdi, özü də şaha layiq yeməklər düzəltdi: quş, balıq, erkək quzu ətindən bişirilmiş növbənöv ləzzətli xörəklər, içkilər, ətirli şirnilər, məclis bəzəyən gül və çiçəklər...

Bəhram şah adəti üzrə ova çıxmışdı. Çox gəzdi, çox ov vurdu, ancaq görün Fitnə qız onun özünü necə ovladı.

Şah sərkərdənin sarayı olan kənddən ötəndə, çox münasib bir istirahət yeri gördü: başdan-başa yaşıllıq və kölgəlik. Şah soruşdu ki, bu yer kimindir. Sərkərdə baş əyib şahın rikabını öpdü və dedi:

– Şahım sağ olsun, qulunuz əta etdiyiniz kənddir. Lətafəti piyalənizdən daman damlalarındadır. Şahım o kəndi xoşlasa, qulunun başını ucaldar, uğurlu qədəmini bu qulun evinə bassa, məni dünyanın başı uclarından edər. Sayənizdə başı göylərə dəyən bir köşgüm var. Ətrafi sıx bağlar, güllər, çiçəklər, meyvə ağacları ilə örtülmüşdür. Sarayımın yanında cənnət bağları və behişt otaqları yalandır. Şah bu sarayda şərab buyurarsa, ulduzlar mənim astanamı öpər. Şahın qədəmi evimə ənbər iyi səpər, bəxtim açılar, milçəyim bal, öküzüm süd verər.

Şah sərkərdənin xahişini qəbul edib dedi:

– Get hazırlaş, ovdan qayıdanda sənın sarayında düşəcəyəm.

Sərkərdə baş əyib sevincək qayıtdı. Sarayını qiymətli fərşlərlə döşədi, Rum parçaları, Çin qumaşları ilə bəzədi. Sarayın hər tərəfi par-par parıldayırdı.

Ev sahibi şahın qədəmlərinə cəvahirat nisar elədi. Şah altmış pilləli eyvana çıxanda, başı göylərə dəyən, kainata şafəq salan, Xəvərnəqin bütün gözəlliklərini əks edən bir eyvan gördü. Sarayda şadlıq məclisi quruldu. Yemək-içməyə məşğul oldular. Şah bir-iki qədəh içəndən sonra könlündən qubar getdi, keyfi açıldı. Üzünü ev sahibinə tutub dedi:

– Ey mənim qızıl eyvanlı, qonaqcıl sərkərdəm! Sarayın genişdir və yeri çox xoşdur. Lakin de görüm, göylərin bir qatına qalxan bu eyvana necə çıxıb-düşə bilirsən? Sənın ki, yaşın altmışı keçmişdir.

Sərkərdə dedi:

– Şahın ömrü uzun olsun, içdiyi kövsər, saqisi hurilər olsun! Mənim çıxıb-düşməyim təəccüblü deyildir. Mən kişiyəm, bu pillələrdə yorulmuram. Təəccüblü mənim ay üzlü qızımdır ki, özü qumaş kimi zərif və incə olduğu halda, hər gün dağ boyda bir öküzü başına götürüb yemləmək üçün bu eyvana çıxarır. Öküz nə öküz, fil kimi! And içə bilərəm ki, bu qoşundan heç kəs onu yerdən qaldıra bilməz. Qız isə, bu altmış pilləni yaydan qurtarmış ox kimi çıxır, pillələrin birində də dayanıb nəfəsini dərmir. Əsl təəccüblü iş budur!

Sərkərdənin sözündən şah heyrətə gəldi:

– Bu necə ola bilər – dedi, – yəqin sehrdir, göstərmədir. Gözümlə görməsəm, buna inanmaram.

Şah sərkərdədən tələb etdi ki, dediyini isbat eləsin. Sərkərdə aşağı enib əhvalatı Fitnəyə dedi.

Ay üzlü qız firsətdən istifadə edib qabaqcadan hazırlamışdı. Çinli qızlara məxsus bəzək-düzəyini taxdı, üzünə seyyəl verdi, gözünə sürmə çəkdi, müşk iyli tellərini ay üzünə haşiyə edib, sərv boyuna qırmızı don geydi, lalə kimi göründü, ay kimi gümüş gərdəninə dürrdən boyunbağı taxdı, nazlı bir vəziyyət aldı, dodaqlarında təbəssüm oyatdı. Müşkin saçlarını çiyinə tökdü, zəngi rəngli saçı hindu xalı ilə sanki vuruşmaq üçün qarşı-qarşıya

dayandı. Fitnənin xurma dodağının üstündəki qara xal gözəlliyini bir qat daha artırır. Başındakı daş-qaşın işığı ayı bürümüş ulduz pərdəsinə bənzəyirdi. Qulağının gövhər sırğası aşıqlər bazarının ən qiymətli matahı idi. Ay üzünü yasəmən arasındakı gül kimi ağ örtüdə gizlətdi. Yeddi bəzəklə yaraşığını tamamladıqdan sonra, nazla hərəkət edərək öküzə doğru getdi. Başını əyib öküzü boynuna götürdü. Ay öküz bürcündə olanda şərəfli sayılar. İndi isə, gör öküzün qədir-qiyməti nə qədər artdı. Fitnə ildırım kimi pillələri çıxdı. Bəhram şahın taxtı qarşısına yeridi, ayaq üstə ədəblə dayandı. Bəhram şah öküzü görüb heyrətdən ayağa qalxdı. O, öz kənizini tanımadı. Fitnə, öküzü boynundan yerə qoydu və dedi:

– Mən sənə və bütün məclisin hüsurunda bu hünəri göstərdim. Əgər bacarırsınızsa dünyada bir güclü igid tapın ki, bu öküzü eyvandan aşağıya apara bilsin.

Şah dedi:

– Bu sənə güclü olduğunu göstərmir, əvvəldən adət etdiyini üçün bacarırsan. Bu bir hünər deyil, uzun illər yavaş-yavaş vərmiş, odur ki, bir əziyyət görmürsən.

Ay üzül, gümüş bədənli Fitnə baş əyib fəsahtlə şaha dua etdikdən sonra dedi:

– Çox qərībədir ki, öküz adət ilə olur, maral isə hünər ilə. Nədəndir mənim öküz götürməyim adət sayılır, şahın maral vurmağına adət deyənlər cəzalanırlar?

Şah kinayəli sözündən Fitnəni tanıdı. Qızın yanına gəldi, rübəndi açdı, onun gül cama-lına baxdı, qucaqlayıb ağladı. Göz yaşları ay üzünə mirvari tək səpildi.

Şah qızdan üzr istədi.

Fitnə isə nərgis gözlərindən güləb yağdırdı. Şah evi xəlvət edib gözəl pərisinə gileylənirdi:

– Sənə zindana saldırmağıma min dəfə üzr istəyirəm. Bağışla məni, ağılsızlıq edib yandırdığım odda özüm qovruldu. Sən isə şükür ki, salamatsan.

Şah Fitnəni öz yanında əyləşdirib qolunu boynuna saldı. Fitnə də ürəyinin sözünü dedi:

– Sevimli şahım, ey məni ayrılığı ilə öldürən, mehribanlığı ilə dirildən munisim! Ayrılıq qüssəsi məni şam kimi əritdi. Qəm dağı yerindən qoparar. Sənə olan məhəbbətim sayəsində az qaldı həyatım getsin. Sən ovlaqda maralın dırnağını qulağına tikəndə hünərinə yerlər deyil, göylər də afərin dedi. Mən şahı tərifləməkdə qəsdən gecikdim, səbr elədim. Bəd-

nəzəri şahdan uzaqlaşdırmaq üçün tərifə dil açmadım. Tərifli şeyə hər zaman bədnəzərin gözü dəyə bilər. Lakin nə edim ki, fələk məhəbbətim əvəzində mənə ədavət, əziyyət və təhmət qismət elədi.

Fitnənin bu sözü şahı çox xoş gəlmişdi. Şah dedi:

– Haqqın var! Sənin vəfana inanıram. İlk dəfə etdiyiniz mehribanlıq, son dəfə gətiridiyim üzrə buna sübutdur. Bu hünərə sahib olan qızın dünyada əvəzi yoxdur. Sərkərdəm qorumasaydı, mənim bu gövhərimi daşlar parçalamışdı.

Şah sərkərdəni çağıraraq razılıq etmişdi, qolunu onun boynuna salıb şahı layiq xələt və bəxşilər vermişdi. Yaxşılığına birə-min əvəz eləmişdi, onu çox əzizləmişdi və Rey mülkünü tamam ona bağışlamışdı. Şah böyük şadlıqla öz şəhərinə qayıdaraq məclisində bəxşilər paylamışdı. Ruhani başçıları çağıraraq Fitnənin kəbinini kəsdirmişdi. Hər ikisi kefləzlərlə gün keçirməkdə davam etmişlər.

Çin xaqanının Bəhram-Gura qarşı qoşun çəkməsi

Bəhramın şahlıq şöhrəti dənizlər dibindən göylərin üst qatına qədər bütün kainatı tutmuşdu. Böyük sevinmişdi. Şahlığın hörməti artmışdı. Vətən qədri bilməz, namussuz adamlar küncdə-bucaqda ölmüş getmişlər. Dara şahın nəslindən Nərsi adlı ağıllı bir kişi var idi. O, Bəhramın qardaşı ilə adaş idi. Əsl-nəcəbətli, dərin fikirli və uzaqgörən adam idi. Yalnız camaat içində deyil, Bəhram şahın yanında da onun böyük hörməti var idi. Şah onu həm vəzir, həm yoldaş kimi yanında saxlamışdı.

Nərsinin də üç oğlu var idi; hərəsi bir hünər sahibi idi. Böyüyünün adı Zərəvənd idi. Şah, Zərəvəndi böyük rütbə sahibi, məbədlərin başçısı etmişdi. O, doğru düşünen, yol bilən, son dərəcə pəhrizkar, təmiz bir adam idi. Nərsinin ortancıl oğlu Əcəm ölkəsinin baş əmiri, hamının əzizi, qüvvətli qələm sahibi idi. Üçüncü oğlu isə şəhərə nəzarət etmək və qoşun işləri ilə məşğul idi. Şahın ən istəkli adamlarından idi.

Şah mühüm dövlət işlərini bu qardaşlara tapşırırmışdı. Onlar da vəzifələrində layiqi ilə çalışırdılar. Məmurular işə, Bəhram isə hər gecə keyfə məşğul idi. Dövlət işləri dəyirman kimi bir mehvər ətrafında fırlanır, gəlir-çıxar bir-birinə bərabər olurdu.

Bəhramın belə keyfə, eyş-işrətə uymağını bütün aləm bildi. Hər yerdə danışılırdı ki, Bəhram sərxoş olub, dini dünyaya, qılıncı badəyə satıb. Şəraba cumub, həvayi-nəfsə uyub.

Düşmənlər dişlərini qıcadı. Çoxlarının tamahı güc gətirdi. Bəhramın səltənətini ələ keçirmək eşqinə düşdülər.

Belə adamlardan biri Çin xaqanı idi. O, Bəhramın ölkəsini fəth etmək üçün qoşun ilə İrana doğru yollandı.

Onun yanında üç yüz min nəfərə qədər əjdaha kimi igid ox atanı var idi. Xaqan yetirən kimi şahın nayiblərini məğlub edib Mavəraünnəhri tutdu. Sürətlə yerləş edib Ceyhun çayını keçdi, Xorasana çatıb qətl-qarətə başladı.

Bəhram şah bu hücumdan xəbər tutan zaman qoşununa olan etimadı qırıldı. Çünki qoşun naz və nemətə alışmış, döyüş vərdişlərini yadırgamış, müharibə həvəsindən düşmüşdü. Qoşun böyükləri arasında da söz birliyi yox idi. Hərə bir hava çalırdı. Hərəsi özünü başçı və müstəqil bilib müharibə haqqında danışmaq üçün xaqanın yanına adam göndərirdi. Çoxu xaqana hüsn-rəğbət bəsləyir, Bəhrama xəyanət edir, öz var-dövlətini qorumağa can atırdı. Onların xaqana qarşı sözü bu oldu ki: – Gəlin, buyurun. Biz sizin tərəfinizdəyik. Dünyanın şahı sizsiniz. Bəhrama qarşı vuruşmaq üçün silahımızla hazırıq. İstəsəniz, Bəhram şahı tutub qolları bağlı sizə təslim edə bilərik.

Bu xəbəri Bəhrama yetirdilər. Bəhram bu xəyanəti görüb iranlılardan ümidini kəsdi. Bildi ki, belə adamlara bel bağlamaq olmaz. Özünü gizlətdi, taxt-tacdan, qoşundan uzaq oldu. Dünyaya xəbər yayıldı ki, Bəhram xaqana hərif ola bilmədiyindən, şahlıqdan əl çəkib.

İranlılar xaqanı sevindirdilər:

– Tac da, kəmər də səninkidir, – dedilər. – Buyur əyləş. Bəhram şah artıq yoxdur.

Xaqan Bəhramın qaçıb didərgin düşməyindən arxayın olub vuruşmadan əl çəkdi, asudələşdi. İşrət məclisi qurdu. Düşmən qəmi deyil, şərab içdi, keyfə başladı.

Düşməninini saymayan adam, düşmən qarşısında gülünc olar. Doğrudan da belə oldu.

Bəhram şah gecə-gündüz ovda olsa da, onun adamları iş ardınca idilər, çalışırdılar. Çin xaqanının bütün işlərini izləyirdilər. Xaqanın asudə, xatircəm oturduğunu bilən Bəhramın bəxti açıldı. O, düşmənə qarşı hərəkət etməyi vacib bildi. Bu zaman qoşunun sayı üç yüz nəfərdən artıq deyildi. Ancaq bunların hamısı dava görmüş, sınınmış adamlar quruda əjdaha, suda nəhəng kimi idilər. Hamısı nar içindəki gilələr kimi yekdil idi.

Şah sınaqdan çıxmış, əlbir, dilbir adamlarına arxalanıb yatmış düşmənə qarşı işə girişdi. Düşməni aldatdı, yaman aldatdı. Onu oxuna hədəf etdi. Bir od vurdu ki, tüstüsü göylərə qalxdı. Xaqanın gücünü və ordugahını yaxşı bildiyi üçün bir dəfə şəbxun etdi.

Müdhış və zülmət bir gecə idi. Göz-gözü görmürdü. Sanki qaranlıq bütün işıqları udmuşdu. Göl və dağ qarğa qanadından da qara idi. Bu qaranlıq, sərxoş zəngilərin hücumu kimi qorxulu idi.

Bəhramın qoşununun qarşısından qaçan adamlar heç bir şey görmür, heç nə seçmir, nə edəcəklərini bilmirdilər. Qara libaslı, işıq qəlbli göy, qır ilə qapanmış bir küp kimi idi. Belə xam və ənbər rəngli gecədə Bəhram adına layiq bir dava elədi. Dördəmə çapan atlılar bir belə kimi Çin ordusu üzərinə tökülüb gah ox, gah qılinc ilə düşməni qırırdılar. Daş dələn oxlar yaydan çıxan kimi gözləri tökür, sinələri dəlirdi. Düşmən yaranı görür, oxu görmürdü. Hamı özünü itirib ürəyində deyirdi: bu necə işdir?

Bəhramın qabağında kimsə dayana bilmədi. O, bulut kimi hər yerə soxulurdu. Səf-səf qoşunu ilə ağaclığa bənzəyən ordugahları çölə döndərir, çöl kimi düz yerdə meyitlərdən dağ-təpə yaradırdı. Oxla o qədər adam öldürdü ki, yer qanla suvarıldı, torpaq xəmir kimi yumşaldı. Bəhramın oxu dəyən bədəndən, dərhal can çıxırdı.

Sübh qılıncını çəkəndə, göyün qanlı teşti görünəndə, insan qanından arxlar düzəldiyi, başların top kimi suda axdığı məlum oldu. Can doğrayan qılıncın qorxusundan Zöhrə ulduzunun bağı yarılmışdı. Qılıncı nizələri sünbül kimi biçirdi. Oxlar havada tullanan ilan kimi idi. Bəhramın oxunun ucu tük yarırırdı. Qılıncı isə düşməni gah başından belinədək xiyar kimi bölür, gah belindən biçirdi. Onun oxu qılıncından, qılıncı oxundan qalmaz idi. Bu şücaət düşməni vahiməyə salmışdı. Çin qoşunu bu qəfil hücumdan və ağır zərbədən çaş-baş qalıb pozuldu, qaçmağa üz qoydu. Düşmənin qılıncı kütləşdi, addımı itiləşdi. Şah qələbədə ruh-

lanaraq, daha da sürətlə qılınc vurur, ox atırdı. Külək ağcaqanadları apararı kimi düşmən qoşununu qabağına qatıb qovurdu. Öz qoşununa xitabla deyirdi:

– Firsət vaxtıdır, qələbə günüdür. Çalışın ki, həmləmlə düşmənün bağırını yaraq!

Bəhrəmün şir atlı, əllərində əjdaha kimi nizə olan döyüşçüləri dalbadal həmlə ilə düşmənün saysız-hesabsız qoşununu tələf edirdilər. Çin qoşununun sağ cinahı puç oldu, sol cinah qaçdı, mərkəz pərakəndə hala düşdü.

Qələbə ilə ruhlanan Bəhrəmün qoluna yeni qüvvə gəldi, düşmən qoşununu və onun sultanını məğlub etdi. Qara şirlər öz möhkəm pəncələri ilə silahı küt olanların başını əzdilər, ilana dönən oxlar atlıları yerə sərdi; atlar sahibsiz qaldı. Ölüm qorxusundan qaçanların tozu Ceyhun çayına qədər getdi. Bəhrəm şah o qədər gövhər və xəzinə ələ keçirdi ki, hesabdarlar onun hesabına gedə bilmədilər.

Şah sevinc və qalibiyətlə vətənə qayıtdı. Atəşgah möbidlərinin başına qızıl tökdü, ətəklərini dürr ilə doldurdu. Səxavət əlini açıb xəzinəsindən o qədər qızıl payladı ki, dünyada bir nəfər də yoxsul qalmadı. Şah taxtına əyləşib əhalinin əmin-amanlıqda yaşamasına çalışdı.

Bu, dünya üçün yeni bir xoşbəxtlik idi. Ona görə də hər kəs şahın baş əyib təşəkkür etməyə çalışır, onun qələbəsinə əfərin deyirdi. Fars xanəndələri çəng səsi ilə şahın şərəfinə pəhləvi mahnıları oxuyurdular. Ərəb şairləri saf dürr kimi rübab şerləri deyirdilər. Şəri yaxşı anlayan, hünərə, qabiliyyətə qiymət verməyi bacaran şah, sənət adamlarına çox-çox bəxşilər verdi, tükənməz xəzinəsindən min dəvə yükü qızıl-gümüş atəşgədəyə vəqf elədi.

Bəhrəmün yenidən taxta əyləşməsi və qoşun başçılarına qəzəblənməsi

Xoş bəxti və uğurlu taleyi sayəsində Bəhrəm-Gur yenə taxtına əyləşdi. Bütün şahlar, tac verənlər, tac alanlar, hökmdarlar, məmurlar gəlib Bəhrəmün taxtının yanında, ay yanında ulduzlar kimi səf çəkildilər. Şah kəskin və təsirli bir nitq söylədi:

– İgidlər, pəhləvanlar, sərkərdələr! Qoşun döyüş və sülh üçündür! Bunsuz insan daş kimi bir şey olardı. Sizlərdən bunu yaxşı düşünən kimdir? Mərdlik edəniniz varmı? Hansı döyüşdə fəvqəladə hünər göstərdiniz? Sizdən kimdir ki, müharibədə hünər göstərüb düşmənin yolunu kəsir, düşmənləri əsir tutur, ölkələr fəth edir?

Biriniz lovğalanır ki, xasiyyətim tündür. Biriniz deyir, məndə Ariş hünəri var. Kimi deyir ki, mən Eyrəç nəslindənəm. Kiminiz Rüstəmdən, kiminiz Givdən dəm vurur. Belələri dildən pərgadırlar. Biri özünü şir, biri bəbir sayır. İşdə, müharibə meydanında isə, bu adamlar görünürlər. Maraqlı burasıdır ki, bunlar xəlvətdə ağızlarına gələni danışirlər: – hayıf ki, şahımız yatıb! Çaxır içir, hamını unudur. Belə şahdan kim razı qalar...

Mən içirəmsə də, elə içmirəm ki, hökumətin, ölkənin qayğısını unudam. Mən hurilər əlindən bir hovuz şərab içsəm də, qılıncım qan arxından çəkilməz, ölkənin keşiyindən qalmaz. Yağış vaxtı bulut kimi şimşək çaxar, düşmən başına od yağdıraram. Bir əlimdə badə olanda, o biri əlim qılınc tutur. Necə deyərlər, dovşan yuxlasa da, gözünü yummaz, yatarkən də düşməndən qorunar. Şir kimi gülüşümün, fil kimi sərxoşluğumun mənası var. Şir gülə-gülə də qan tökər. Sərxoş fildən kim qorxmaz. Əbləh, axmaq adamlar nə sərxoşluqda, nə huşyarlıqda bir şey anlarlar. Şərab sayıqları başqa cür olurlar. Ağıllıların huşyarlığını şərab poza bilməz. İçərkən düşündüyüm fənd və hünərlə qeysərin tacını ayağıma gətirdərəm. Şərab mənim düşməyə qarşı nifrət duyğularımı itiləyir. Piyaləni mey ilə doldurduğum zaman dostların ətəyinə Qarun xəzinəsi tökərəm. Düşmənin ciyərini kabab kimi şişə çəkərəm.

Mənim xeyirxahlarım elə güman etməsinlər ki, sərxoş ikən dövlət işlərindən qafiləm. Mən yatsam da, bəxtim ayıqdır və üzdədir. Gördünüz ki, bu yatmağım və sərxoşluğumla xaqanın başına nə bəla açdım. Belə fənd işlətməklə quldurun özünü soydum. Acizliyi və qorxusundan gözünə yuxu getməyən köpəklərdir. Əjdəha mağarada yatsa da, aslan onun yuvasına boylana bilməz. Hünərlə vuruşmaq, hünərlə də yaşamaq lazımdır!

Şahın bu sözlərindən camaatın üzü güldü, çöhrələr gül kimi açıldı. Hamı səcdəyə düşüb ixlas göstərdi.

– Şahın, dedilər, sözləri biz qulların əqil bəzəyidir. Biz bunları qulağımıza sırğa edəcə-

yik. Allah sizin taxt və tacınızı həmişəlik bərqərar etdi. Səni istəməyənlər, səninlə vuruşan və çəkişənlər taca layiq adamlar deyildi. Ona görə də onlar məhv olub getdilər. Sənin şahlıq ədalətini dünyada nə ağlar, nə qaralar heç bir şahdan görməmişdir. Sən öz hünərinlə divi bağladın, əjdahanı yandırdın, fili öldürdün, kərgədani oxladın. Şirlər də ki, sənin şikarındır. Divlər, qulyabanılar oxunun hədəfidir. Şikarda cüyür boynunu qucaqlayan səndən başqa kim ola bilər. Sən pələngi xalından vurur, nəhəngin dişini tökürsən. Sən gah hindliləri qəmə qərq edir, gah Çin qoşununu dağıdırсан. Sən həm fəğfurdan bac, həm də qeysərdən xərac alırsan. Dünyada çox igidlər, şir öldürənlər olmuşdur. Lakin sənin kimi, üç yüz nəfər ilə üç yüz min nəfəri məğlub edən igid olmamışdır. Tarix boyu gəlib-gedən şahlar, onların işi və döyüşü məlumdur. Onların çoxu ayrı-ayrı vaxtlarda qoşun çəkib dava etmişlər. Ancaq ən məşhurları da Bəhram şah kimi bir neçə yüz nəfərlə belə hünər göstərməmişdir. Bəhram şah, bir tək canı ilə min adama bərabərdir. Hər döyüşünün bir hünəri, bir məziyyəti olur. Bəhram isə hünərləri və məziyyətləri ilə bütün bir aləmdir. Bəhramın qılıncı kimin başına ensə, qapı kimi iki tay olar. Onun oxu sərt daşı çinqil kimi sovrur. O, mehribanlığı ilə ilan vuranlara şəfa verir. Siyasəti ilə ilanı yuvasından çıxarar. Bədxahlarını şam kimi əridər; qarşısına çıxan həriflərin başından bəla əskik olmaz. Bəhram şahın sərxoşluğu sayıqlıq əlamətidir, yuxusu oyaqlıqdır. Şah şərab içər, düşməni sərxoş olar. Bizim şahımız hamıdan bilikli, hamıdan bacarıqlıdır. Dünyada yeganə tədbir sahibi odur. Heç kəsin tədbirinə və köməyinə möhtac deyil. Dünya durduqca onun hökmü yerisin və göylərə də işləsin. Şahın sarayı ədalət evi, tacı isə səadət heykəli olsun. Yerlər onun kölgəsində daldalansın, göylər onun itaətinə ensin!

Camaatın biliciləri, ağsaqqalları bunu deyib şahı təriflədilər; yaquta qarşı kəhrəba səpə dilər.

Sonra camaat arasından Neman şah ayağa qalxdı. O, tərif və tövsif nitqi ilə məclisə daha da artıq rəvnəq verdi.

– Şahın, dedi, səltənətinə tabe olan yer, yeddi yerin təkində də olsa, yüksəlib aya çatar. Şahın himayəsində olanların başı ucalar.

Heç kəs sənin səltənətinə xor baxa bilməz. Sən allah tikməsisən. Şahlığın həmişəlik olsun. Qapının qulları olan bizlər də sənin sayəndə yaşayaq. Bizim var-yoxumuz sənindir,

ərəbdən əcəmə qədər hamımız sənin fərmanına müntəzirik. Yolunda başımızdan keçərik.

Mən uzun müddətdir ki, şahın qarısında can-dil ilə xidmət edirəm. Şahın dərgahında hörmətli adamlardan olmuşam, onun sayəsində gözəl keçinmişəm. İndi şah xahişimi qəbul etsə, onun əmri ilə bir az dincəlmək üçün evimə qayıdaram. Ha vaxt lazım olsam, şahın əmrini alan kimi hüsurunda hazır olaram. Əgər şah razı olmasa, xidmətində qalıb pərəstişə davam edərəm.

Bəhram əmr etdi ki, xəzinədar səxavət əlini açsın, gövhər versin. Misirin, Fas və Mərakeşin, Ümman ölkəsinin şahənə töhfələrindən gətirsinlər. Yük daşıyanlar işə düşdülər: xalvar ilə qızıl, tağar ilə müşk tökdülər. Dəstə-dəstə qul-kəniz gəldi. Vəsfə gəlməz gözəl libaslar, İranda bəslənmiş, yel kimi yeyin, dağ aşan, dəniz keçən ərəb atları, Davud zirehi, hindi qılınc hazır edildi. O qədər ləl və dürr tökdülər ki, bütün sərraflar yığılsa hesabına gedə bilməzdilər.

Şah mirvarı bəzəkli tacını, Şuştər vilayətinin mədaxilindən qiymətli olan donunu da Nəmana bağışladı. Bu peşkəşlərdən Nəmanın üzü güldü. Şah, bundan başqa Yəməndən Ədəbə qədər olan böyük bir vilayəti Nəmana bağışladı.

Zöhrə ulduzu ayın yanından gedən kimi, bu peşkəşlərə layiq olan Nəman da Bəhram şah ilə vidalaşdı.

Bəhramın yeddi ölkənin qızını istəməsi

Müharibələr və vuruşmalardan yorulduğu üçün, şah eys-işrətə başladı. Ölkənin və camaatın işini yoluna qoyduqdan sonra, bir az da öz xüsusi həyatına fikir verməyi lazım bildi. Asudə həyat başladı. Şərab məclisləri qurdu. Bu zaman ustadın çəkdiyi yeddi gözəl şəkli yadına düşdü.

O huri simalı gözəllərin hər biri bir ölkədə yaşayırdı. Onların məhəbbəti Bəhramın ürəyində kök salmışdı. Həyəcan onun qəlbini yeddi dəfə qaynatdı, sonra yeddi gözəli ələ gətirdi.

Kəyan nəslindən olan birinci gözəl atadan yetim idi. Bəhram onun, özü kimi əsilzadə

və nəcib olduğunu nəzərə alıb min nəfər elçi göndərdi.

Sonra xaqan qızı üçün elçi saldı. Qız ilə bərabər tac istədi, yeddi illik vergi də tələb etdi. Xaqan bütün tələblərə razı oldu. Üstəlik gövhər, qızıl, mirvarını xəzinəsi ilə verdi.

Bəhram hücum nəzərini Rum ölkəsinə saldı, oranı yandırdı. Qeysər qorxusundan cıncı-rını çıxartmadı, taxt-tac ilə, bollu qızıl ilə bərabər qızını verdi.

Bəhram Məğrib şahının da qızını ələ gətirdi. Şahın zirəkliyinə bax ki, Məğrib şahının qızını alan kimi Hindistana üz qoydu. Hindistan rəcəsinin qızını xoşluq və tədbirlə istədi və aldı.

Bir qasid də gedib, ay üzli Xarəzm gözəlini Bəhramın məclisinə gətirdi.

Beləcə də, məktub yazıb slavyan şahının bulaq suyu kimi saf qızını istədi.

Çox çəkmədi ki, yeddi ölkənin yeddi gözəli, seçmə dürr kimi ələ gətirildi. Şah şadlıq, keyf-ləzzətlə, gənclik tələbi və zövqü ilə gün keçirdi.

Bəhramın qış məclisi və Şeydənin yeddi günbəz tikdirməsi

Sübhün qələbə nuri günün alnını açmışdı. Gözəl, aydın, fərəhli bir gün idi. Şah gözəllərin camalı kimi qəşəng bir məclis düzəldib bütün yaxın və ağıllı adamları çağırmışdı.

Qışın ilk günü olduğu üçün şah ziyafət məclisini bağda deyil, evdə qurdurmuşdu.

Qış fəslində bağ-bağçanın tərəvəti getmiş, qəndili sönmüş olur. Bağban məhsulunu yığmış, bülbüllər susmuşdu. Qarğalar oğru kimi bağda o yan-bu yana uçmaqda, iz itirmək üçün sanki “oğru var” – deyər, bağıрмаqda idilər. Qarğa qaradır, hindliyə bənzəyir, oğurluq isə hindlinin əlindən gələn işdir. Bağda bülbül yerində qarğa, gül ağacında tikan qalmışdı.

Səhər yeli nəqqaş kimi suyun üzünü dəmir halqaya bənzər narın ləpələrlə bəzəyirdi. Odu soyudan soyuq, öz şiddəti ilə suyu qılnc kimi buza, günəşin qılnc şüalarını isə şəhə döndərmişdi. Çovğunlu qar və şaxtanın şiddətindən çaylar donur, gözlər deşilirdi. Bişmək

üçün oda qoyulmuş süd soyuqdan bərkiyir, qan bədəndə donurdu. Dağlar qaquq dərisinə bürünmüş, yer havasil qanadına sığınmış, fələk çiyinə dələ dərisi salmışdı. Vəhşi və yırtıcı heyvanlar acından vurnuxur, pusquya girib mal-qaranı dağıdırdılar. Bitkilər başını torpağa çəkib gizləndirdi. İki rəngli dünya kimyagəri, odu ləl kimi daşın bağrında gizlətməmişdi. Büllur kimi şəffaf çaylar, civə kimi axar sular gümüş kimi taxta-taxta donmuşdu.

Belə bir havada şah otağının buxarısı yanırırdı. Bu otaqda istənilən zaman istənilən fəslin təbiəti yaranırdı. Otaqda buxarıdan qalxan ətir qoxuları tufanlı havanı mütədil etmişdi. Cürbəcür dadlı meyvələr, əla şərəblər könülə huş verir, beyinə yuxu gətirirdi. Buxarıdan qalxan səndəl və ud tütülləri qara, atəşpərəst hindlilər kimi od üzərində dolanırdı. Qış məclisinin baş şərti olan bu odu, zərdüştlerin qırmızı kükürd mədəninə, qaynayıb köpürmüş qana, qana bulaşmış ipək parçaya bənzətmək olardı. Bu od fındıq kimi boz ağaclara innab rəngi verirdi. Fındığın məğzini döyülmüş şəngürfə döndərirdi. Buxarıda yanıb közərən od içərisinə nar gilələri doldurulmuş almaya, yaxud tütüyə tutulmuş kəhrəbaya bənzəyirdi. Bəlkə də bu od deyil, zülməti boğmuş müşkdən niqab örtmüş günəş, yaxud hurilər zülfünə düzülmüş lələlər idi.

Odun kənarına tökülən kömürlər aynanı haşiyələyən ləkələrə bənzəyirdi. Haşiyə qara, ayna isə əqiq kimi, zülmətdəki yaqut kimi idi. Od öz əlvən gövhəri ilə yaqut kimi sarı, qırmızı, göy rəng çalır, gözə nur verirdi. Qılgılımdan zinət vuran od, qucağında ənbər tutan təzə gəlinə bənzəyirdi. Bu gəlinin toy məclisi də, görüş otağı da qızıl ilə işlənmişdi. Məclisi nar gülü, otağı ud ağacı rəngində idi. Nar gülü kimi ipək örtüyə bürünən odun ətrafında kabab çəkilmək üçün kəklik və turaclar qol-qola düzülüşdü. Alabaxta quşu bu aləmə çox məhrəm olduğu üçün od üstündə qanad çalıb oynamaqda, kabab olmaqda idi. Yanan xəzəllərin qara tütüsündən sıyrılan sarı alov, ilan altındakı qızıl xəzinəsinə bənzəyirdi.

Məşhur sözdür ki, odda həm cəhənnəm, həm cənnət var. İstini cəhənnəmdən, işığı cənnətdən almışdır. Zərdüştün Zəndi ona mahnı oxuyur, Müğ pərvanə kimi onun başına dolanır. Donu açıb suyu buzdan xilas edən odur. Təəssüf ki, belə gözəl bir nemətə od adı vermişlər.

Şahın evi sərv kölgəsindən şən, şahın şərabi qırqovul qanından qırmızı idi. Büllur cam-lardakı qırmızı şərab od kimi parlayır; məclisdəkilər odlu şərabi içir, cüyür budundan kabab yeyirdilər. Bəhram da öz yoldaşları ilə şahənə şərab içməkdə idi. Şərab, məzə, musiqi və mahnı məclisində yoldaşlar bir-birinin dərđini azaltmaq, qüssəsini dağıtmaqla məşğul idilər. Şərab kimi təsirli, gülşəkər kimi şirin gülüşlər qızıışmaqda idi. Başlar nəğmədən qızıışdıqca, könüllər istidən mum kimi yumşalırdı. Şah məclisinin zirəkləri keyf aləminə cumur, incə söhbətlər edirdilər. Hər kəs qabiliyyətinə görə danışırdı. Birisi sözünü belə başladı:

– Şahın səltənət səmasındakı günəş hər yeri işıqlandırmışdır. Şahda olan fəzilətləri heç kəs heç vaxt dünya şahlarının heç birində görməmişdir. Şahımızın şərəfi, izzəti, onun gördüyü tədbirlər bizim həyatımız üçün hər şeydir. Şahın sayəsində hər şeyimiz – can sağlığımız, dinc, əmniyyətli yaşayışımız, bolluğumuz, düşməyə üstünlüyümüz, qələbəmiz vardır. Dünyada insan üçün ən vacib bu üç şeydir: səhhət, bolluq və təhlükəsizlik! Qalan şeylər ötüşər. Qarın tox, əyin-baş geyimli olandan sonra, ləl ya dürr nəyimə lazımdır?

Sənin kimi bir şahımız olduğu üçün hər şeyə maliklik, tək şahımızı bədnəzərdən qorumağın, pis gözdən iraq tutmağın çarəsini biləydik. Tale xoşbəxtlik yolunu azmaya idi. Xoş günlərimiz, şahımızın şənlik və səadət günləri həmişəlik olaydı. Onun şadlıq xirməninə afət küləyi əsməyə idi. Şahımızın həmişə keyfi saz olsun. Biz canımızı onun yolunda qurban verməyə hazırıq!

Natiq sözünü bitirən kimi, hamı onun fikrinə şərikinə oldu. O, hamının ürəyindən xəbər verdiyi üçün sözü hər kəsə xoş gəldi.

Həmin məclisdə Şeydə adlı azadlıq sevən günəş simalı bir əsilzadə vardı. Nəqşə işində, rəssamlıq sənətində usta idi. Bundan başqa mühəndislikdə şöhrət tapmışdı. Tibb, həndəsə, nücum sahəsində də mahir idi. Şəkil çəkmək, naxış vurmaq, bəzək-düzək kimi hər cür incə işlər onun əlindən gəlirdi. Qələmi Manini, baltası isə Fərhadı heyran qoymuşdu. Şeydə ağıllı və müstəqil adam idi. Onun ilk ustası Simnar olmuşdu. Xəvərnəq sarayını işləyən zaman Şeydə ona çox kömək etmişdi. Şeydə məclisdə Bəhram şahı şad, mehriban gördü, baş əyib yeri öpdü; əyləşib dedi:

– Şah mənə ixtiyar versə, bədnəzəri onun məmləkətindən uzaq salaram. Mən göy alə-

mini yaxşı bilirəm, ulduzları tanıyır, onların dövrünün nəticəsini bilirəm. Bəzək və naxış sənətinin ilhamı məndədir. Göy aləminin işlərini, ulduzların dövrünü nəzərə alıb elə bir möhtəşəm bina tikə bilərəm ki, şahın vücuduna heç bir sədəmə toxuna bilməsin. Şahımız həmişəlik olaraq, ulduzların təhlükəsindən azad olsun. O, canın mühafizi, göy qədər qüdrətə və hökmə malik bir imarət olar. Mənim niyyətimə görə belə bir bina olmalıdır. Yeddi hasar kimi yeddi günbəz. Hər günbəzin rəngi başqa və yüz bütxana rəngindən gözəl! Şahın yeddi ölkədən gətirdiyi yeddi nazənin gözəlin hərəsi bir binada əyləşəcəkdir. Yeddi binanın rəngi hərəsi bir öklədən olan yeddi ulduza münasib olacaqdır. Qərək ki, həftənin hər gününün öz ulduzu parlayacaqdır. Belə şad və şənlik zamanlarında şah, hər gün bir binada keyf çəkəcəkdir. Qoy şah hər gün yaşadığı bina rəngində libas geysin, öz məhbubəsi ilə mey içsin. Dedi-yim işlər düzəlsə, şahım elə həyat sürərsə, daha da böyüyər, ömrü uzanar və bütün arzularına çatar.

Bəhram şah Şeydənin sözlərini eşidib dedi:

– Tutaq ki, bunu qəbul etdim, sən deyən kimi elədim. Qapım dəmirdən, evim qızıldan oldu. Nə olsun, axırı ki, ölümdür! Dedi-yin binaları bəzəmək, evimə ağla gələn zinəti vermək boş əziyyətdir. Çünki axırı yoxdur, boş hava və həvəsdür. Ev yaradanın evi hanı? Hər şeyi bəyəniyəm, bəs yaradanın özünü haradan tapacağam.

Sonra şah səhv etdiyini bilib dedi:

– Yaradanın evi məsələsini nahaq danışdım. Onun ki, məkanı yoxdur. Hər yerdə sitayiş etsən, ona çatar, o eşidər.

Şah bunu deyib susdu. Yeddi qəsr tikdirmək arzusu onu məşğul etməyə başladı. Simnarin çəkdiyi yeddi gözəl əhvalatı yadına düşdü. Yeddi ölkənin o yeddi nadir gözəli onun əlində idi. Buna görə də Şeydənin sözü onu götürmüşdü. Bu məsələ haqqında tələsmədi, bir neçə gün sakitcə düşündü.

Bu söhbətdən bir neçə gün sonra şah Şeydəni yanına çağırtdı. Həmin işi düzəltməyi ondan tələb etdi. Nə lazımsa əsirgəmədi. Xəzinə hazırlatdı, bütün işləri Şeydəyə həvalə etdi. Zəhməti onun boynuna yıxdı.

Şeydə Bəhramın etimadından həvəslənərək, böyük işi başlamaq üçün xoş saat seçdi. Sa-

ray günbəzlərini tikməyə başladı. İki ildə öz sənətkar əli ilə elə bir cənnət yaratdı ki, heç kəs onu əsl cənnətdən seçə bilməzdi. O mahir sənətkarın hünəri ilə gövhər bəzəkli yeddi günbəz tikilib başa gəldi. Hər günbəz, müəyyən edilən şərtə görə, başqa bir rəngdə tikildi. Şah onları görəndə, yeddi fələyi görür kimi oldu. Bu böyük və gözəl imarət çox xoşuna gəldi. Hiss etdi ki, Nemanın Simnara etdiyi zülm bütün ölkələrin, bütün insanların nifrətinə səbəb olmuşdur. Belə əsəri görənlər, əlbət ki, sənətkarın öldürülməsinə hirslənəcəkdir.

Bəhram Şeydənin sənət və məharətinə, zəhmətinə qarşı Babək şəhərini ona bağışladı.

– Hərçənd ki, dedi, Neman səhv edib, o dosta, Simnar kimi sənətkara zülm etdi, mən bütün zülmələrin qisasını ədalətlə alıram. Neman zalım idisə, mən adiləm.

Dünyanın işi belədir. Birindən zərər, birindən xeyir gəlir. Biri susuzluqdan yanar, biri suda boğular. Dünyanın işinə hamı heyrandır. Hərə bir tərəfə çəkir. Heç kəs bu işlərin çarəsini bilmir. Sükutdan başqa əlac yoxdur.

Yeddi günbəzin tərifı

Keyqubad taclı Bəhramın Keyxosrov başı göylərə ucalanda yerin göbəyindən bir Bisütun yüksəldi. Bu yeddisütunlu Bisütun yanında Fərhad yalan oldu. Şah başı göyə dəyən eyvanda fələk kimi bir bürc gördü. Bürcün içində, hər biri bir ulduza uyğun yeddi günbəz tikilmişdi. Keyvan taleyində olan günbəz müşk kimi qaranlıq içində gizlədilmişdi. Müştəri günbəzi səndəl rəngində idi. Mərrixə bağlı olan günbəz qırmızı, sarı həmayilli, Günəş günbəzi sarı, Zöhrə bəzəkli günbəz ağ, Utarid günbəzi üstünlüyünü nümayiş etdirən firuzə rəngində idi. Başına ay dolanan günbəzin rəngi şahın taleyi kimi yamyaşıl idi, yeddi ulduzun yeddi günbəzi bu əlvən bəzəyi ilə göyün bir qatına ucalmışdı. Yeddi ölkə bu möhtəşəm binanın əhdində idi, yeddi şah qızı orada yaşayırdı. Hər qız öz otağında əyləşmişdi. Otağın döşəməsindən səqfinə qədər hər şey günbəzin rəngində idi. Xoşbəxt şah növbə ilə hər gün bir otaqda, bir gözəlin yanında olardı. Həmişə getdiyi evin rəngində libas geyinirdi. Şahın ağıllı göstərişi ilə hər evdə məclis qurulardı. Evin xanımı bəzənib-düzənər, şahın meylini oxşamaq üçün

özünə seyqəl verər, Bəhram ilə üzbəüz oturardı. Sevgi və eşq nağıllarından danışardı ki, şahın ehtirasları alovlandı.

Bu tədbirlərə baxmayaraq o şah yenə də canını əcəldən xilas edə bilmədi.

Ey Nizami! Gülü tikanlı, tikanı da iti olan bu gülşəndən qaç! Etibarsız dünyada belə bir cəlal sahibi olan Bəhramın axırı gör nə oldu!

Şənbə günü Bəhramın qara günbəzə getməsi

Bəhram eyş-işrətə başlayandan sonra həyatını yeddi gözəllə keçirdi. Şənbə günü qara libas geyinib atəşgahdan çıxdı, müşk rəngli günbəzə hind xanımına salam verməyə getdi. Axşama qədər orada keyfə məşğul oldu. Ud yandırdı, ətirilər səpdi. Elə ki, gecə, padşahın ağ ipəyə müşk səpdiyini kimi dünyanı zülmət pərdəsinə çulğadı, Bəhram səhər yeli kimi o Kışmır gözəlindən ətir almaq istədi. İstədi ki, gövhər sandığının ağzını açsın, qadın həyatından incə sözlər danışsın, sərxoşa yuxu gətirən bir söhbət başlasın. Ceyran göbəyindən müşk saçılan kimi, qaragözlü hind gözəli dil açdı. Əvvəlcə dua elədi:

– Şahın, dedi, beş növbə təbili dördüncü göyün üstündə çalınsın. Görüm şahım dünya durduqca yaşasın və bütün dünya onun itaətində olsun. İqbalı yeyin olsun, bütün arzularına çatsın.

Qız duasından sonra səcdə edib yeri öpdü. Dodaqlarından şəkər tökdü.

O həyalı şahzadə qız, utandığından başını aşağı salıb danışır, dünyada kimsənin eşitmədiyini və bilmədiyini sözlər deyirdi:

– Uşaq ikən düşüncəli qohumlarımdan eşitmişəm ki, cənnət qəsrində kənzilərə başçılıq edən bir mömün qadın var imiş. Bu qadın həmişə bizə gələrmiş. Başdan-ayağa, qarqara paltar geyinərmiş. Bir gün ondan soruşurlar ki, – Ey gümüş heykəli! Nədən, hansı qorxu və ya qüdsədən belə qara geyinmişən? Lütf eylə bizi bu mübhəm mətləbdən əgah elə! – Elə ki, qadın düzünü deməyi qət etdi; qara geyməyinin səbəbini danışdı: – Bilirəm, əl çəkməyəcəksiniz. Nağıl edərəm, bu şərtlə ki, sözümə inanasınız.

Mən flən padşahın kənizi idim. O, ölmüşdür, mən ondan razıyam. O, böyük, xoşbəxt və adil bir padşahdı. Ölkədə son dərəcə əmin-amanlıq yaratmışdı. O, arzusuna nail olmaq üçün çox çalışmış, çox vuruşmuşdu. Zülmlərdən qara geyinmişdi. Fələk qərribə taleyi sayəsində, onu qara geyənlər padşahı adlandırmışdı. Padşah əvvəllər bəzəkli, bahalı, sarı və qırmızı libas geyinirdi. Bağ gülü kimi qonaqpərəstdi. Qızıl gül kimi həmişə üzü gülər idi. Həmişə hazır bir qonaq evi vardı ki, yerdən ölkərə qədər ucalmışdı. Fərş döşənmiş, süfrə açılmışdı. Padşah xidmətçilərini də səxavətli və mehriban öyrətmişdi. Gələnin atının cilovunu tutur, qonaq edirdilər. Qonağın özünə münasib mənzil verir, yer göstərirdilər. Şah əyləşib qonaqdan əhval soruşar, həm qürbətdən, həm öz ölkəsindən xəbər alardı. Qonaq danışar, şah dinlərdi. Şahın ömrü belə keçdi. Öləncən bu mehribanlığından ayrılmadı. Sonralar, bir müddət bizdən itkin düşdü, görünməz oldu. Simürğ kimi gizləndi. Bir xeyli o Simürgdən xəbər çıxmadı. Günün birində, taleyin köməyi ilə, bir də gördük şah öz taxtında bərqəradır. Ancaq papağından tutmuş donu, köynəyinəncən başdan-ayağa qara libas içindədir. O oldu ki, şah həmişə bu qərribəliyini saxladı. Heç bir müsibət olmadan matəm libasında yaşadı. Abi-həyat kimi zülmətdə qaldı. Bir nəfər də ondan – bu qara libas nə üçün? – deyə soruşa bilmədi.

Bir gecə mən mehribanlıq və nəvaziş yolu ilə şahıma qulluq edirdim. Ayağını dizim üstünə qoymuşdu. Zəmanəsindən, taleyindən şikayət edirdi. Görün, deyirdi, fələk mənə nə zülm etdi. Zəmanə şahının başına nə oyun açdı. Məni İrəm bağçasından, şənlik bağından ayırdı. Məni yazı kimi qaraltdı. Bu qaralığın səbəbini, gümüşə vurulan bu savadın mənasını bir soruşan da olmadı. Padşahın cavabında inad elədim. Üzümü onun ayağına sürtdüm. Dedim: – Ey şahların yaxşısı, dərddilərin pərəstarı, yer əhlindən kimin hünəridir ki, göyün sirr qapısını, bu gizli mətləbi açsın. Bu sirri sən bilirsən, sən də danış. Şahım məni şən görüb ləl dodaqlarını tərپətđi, dedi:

– Elə ki, sağlığında qonaqpərəstliyə adət elədim, yaxşı-yaman, hər gördüyümdən bir sərgüzəşt eşitdim. Bir gün evimə bir qərrib gəldi. Başmağı da, paltarı da, əmmaməsi də qara idi. Qonağın evimdə düşüb mənzil eləməsini xahiş etdim. Yanıma çağırıb hörmət göstərdim. Dedim, – ey tanımadığım qonaq, libasın niyə qaradır? Dedi, – burax, bunu soruşma. Si-

mürğdən heç kəs xəbər verməmişdir. Dedim: – bəhanə gətirmə, danış, dünyanın işindən və qara geyimindən xəbər ver!

Dedi: – Məni bağışla, bu, icrası mümkün olmayan bir arzudur. Bu haqda bir xəbər verən yoxdur. Bunu ancaq geyinənlər bilə bilər. Mən qonağıma xəlvətdə çox yalvardım. O, xorasanlı idi, mən iraqının sözünü başa düşmədi, qəbul etmədi. Səyim nəticə vermədi. Qonaq inadında davam etdi, sirri açmadı ki, açmadı. Məni isə maraq daha da götürdü. Qonaq mənim intizar və narazılığımı görüb utandı. Dedi: – Çində cənnət kimi qəribə gözəl və bəzəkli şəhər var. O şəhər mədhuşlar şəhəridir. Matəmlilərin, qara geyənlərin yas yeridir. O şəhər əhlinin hamısı ay üzlüdür, ancaq ay kimi qara pərdədədirlər. Hər kəs o şəhəri görməyə nail olsa, şəhər ona qara libas geydirər. Həmin matəm libasının təfsilatı maraqlı bir hekayətdir. Boynumu vurdursan da, bundan artıq heç bir şey deyə bilmərəm. Qonağım bunu deyib yoluna düzəldi. Mən heyran qaldım. Qonaq yanımdan uzaqlaşdı. Hekayət mənə məchul qaldı, mən özümü dəli kimi hiss etdim. Bu qəribə hekayətdən nə qədər soraq tutdum, şahmat oyununda olan kimi piyadamı hayana sürdümsə, olmadı. Hərif atıma elə fənd qurmuşdu ki, kəmənd ilə qalaya çıxmağa məcbur idim. Səbr ilə özümə təsəlli verir, intizarımı sovutmağa çalışırdım. Lakin sakit ola bilmirdim. Gizləndə, aşkarda kimdən soruşdumsa, necə soruşdumsa, qanəedici bir cavab ala bilmədim.

Axırda dözə bilmədim. Ölkəni tərk etməli oldum. Səltənəti qohumlarımdan birinə tapşırıdım. Özümü qorxu, qayğı, əziyyətdən qoruyacaq qədər qızıl-gümüş, cavahirat və libas götürdüm. Həmin şəhərin sorağına çıxdım. Şəhərbəşəhər, ölkəbəlkə gəzib axtardığımı tapdım. Gülüstani-İrəm kimi gözəl şəhəri gördüm. Bu şəhər əhlinin bədəni süd kimi ağ, libası qır kimi qara idi. Mən bir evdə mənzil elədim. Dəstə-dəstə paltarı üst-üstə yığıb taxt kimi ucaltdım. Bir il vaxtımı şəhəri və camaatın həyatını öyrənməyə sərf etdim. Heç kəs bu barədə mənə məlumat vermədi. Hər yana diqqət etdim. Bir sadə qəssab gördüm. Gülər üzlü, mehriban, mülayim, xeyirxah və ağıllı bir adam idi. Kimsənin pisliyini danışmaz və istəməzdi. Onunla dost olmağa çalışdım və oldum da. Sonra dostumu varlandırmağı qət etdim. Ona təzə sikkəli pullar və sair qiymətli şeylər verdim. Səxavətimi gün-gündən artırıdım. Kişini

qızıldan doyurdum. Gah pul, gah bahalı xələtlər ilə onu ələ aldım, qulum elədim. Qızıl qəssabı qurbanlıq öküz kimi şişirdi. Axırda pul, xəzinə, ona ağırlıq etməyə, onu əziyyətə salmağa başladı.

Bir gün qəssab məni evinə apardı, öz adətlərinə görə qonaqlıq məclisi qurdu. Əvvəlcə qabağıma süfrə açdı. Keyfin istəyən dәм-dəsgah düzəltdi. Kişinin məclisində mənim arzumdan başqa hər şey var idi. Hər cür ləzzətli xörəklərdən yedim, hər yandan söz açıb söhbətə başladım. Süfrə yığılandan sonra qonağım mənə saysız-hesabsız peşkəşlər verdi. Bütün tanışlığımız boyunca mənim ona verdiklərimi gətirib mənim qabağıma qoydu və üzr istədi.

– Sənin, dedi, mənə verdiyin bu cavahirat və xəzinəyə heç bir sərraf qiymət qoya bilməz. Mən aza qənaət edən bir adamam, sənin bu xəcalətliyin nəyə gərəkdir. Mən bu ağayana rəftarını necə və nə ilə əvəz edə bilərəm. İzn ver, qulluq vəzifəmi yerinə yetirim. Nəinki bir canım, min canım ola, mini də qulun ola, yenə sənin səxavətinə əvəz olmaz.

Dedim: – Ay ağa, nə bəndəlik söhbətidir ki, açırsan. Nə xam söz danışırısan. Açıq danış görüm, sən nə xəyaldasan? Adam yanında bu cavahiratın maliyyəti nədir ki? – Müxlis qullarıma işarə elədim, yüyürüb xüsusi xəzinəmdən xalis qızıl pul gətirdilər. O bahalı sikkələrdən daha çox verdim. Niyyətimi bilməyən kişi, səxavətimdən xəcalət çəkirdi:

– Mən, deyirdi, sənin xəcalətindən çıxmamış, yenidən peşkəş verdin. Utanıram. Bilmiyəm nə edim. Bu qədər xəzinə əvəzsiz olmaz. Sən geniş ürəklə səxavət əli açıb xəzinə üstədən xəzinə verirənsə, mən xəcalət çəkirəm. Bu yaxşılığına qarşı məndən nə istəyin varsa, buyur! Yoxsa mən bu peşkəşləri götürməyəm.

Elə ki, onun mənə dost olduğunu yəqin etdim və kömək edəcəyinə arxayın oldum, mətləbi açdım və öz şahlığını, ölkəmin əhvalatını danışdım. Səltənət işini qoyub bu yerə gəlməyimin səbəbini dedim. Dedim, bu yerin camaatının nə üçün yasa batdığını, nə üçün qəm-qüssə axtardığını və qara geydiyini bilmək istəyirəm. Qəssab mənim sözümü eşidəndə, qoyun qurddan hürkən kimi hürkdü, ürəyi səksəkəyə düşdü və xəcil adamlar kimi gözünü yumdu. Qorxudan ya xəcalətdənmi, bir saat mat qaldı, gözlərini döydü və dedi:

– Söylənməsi məsləhət olmayan müşkül bir məsələni soruşursan. İndi ki soruşdun, olduğu kimi danışaram.

Kafura ənbər səpilən kimi, qaranlıq işığı boğanda, gediş-gəliş kəsiləndə, qəssab söhbətinə başladı:

– Vaxtdır, dedi, gəl sirri sənə açım. Axtardığımı tap, görmədiyini gör, məchul hadisədən agah ol.

Qəssab bunu deyib evdən çıxdı. Mən də onu izləyirdim. Tənha və qaranlıq bir gecədə biz getdikcə gedirdik. O, bələdçi kimi qabaqda, mən də qərrib kimi arxada yeriyirdim. Kimsə bizi görmürdü. Qəssab pəri kimi məni insanlardan ayırdı, bir xaraba yerə yetişdik. Orada ipə bağlı bir səbət vardı. Qəssab haman səbəti mənim qarşıma çəkdi. İp əjdaha kimi səbətə sərilməmişdi.

– Bir dəqiqəliyə, dedi, bu səbətdə əyləş, yerə-göyə bir nəzər sal, gör nə görərsən. Diqqətlə tamaşa eləsən, məchul sirləri öyrənər və bilərsən ki, insanlar nə üçün qara geymişdir. Bu səbətdən başqa heç nə bu sirləri sənə açma bilməz.

Mən qəssaba inandığımdan, tez səbətə oturdum. Dərhal səbət quş olub uçdu və məni havaya qaldırdı. Məni o tilsim göylərə qaldırdı. Fələk cadu ilə ipi çəkdi, mən yazıq ipdə oynamağa başladım. Nə təhər oldusa, möhkəm ip, şam kimi incə boğazıma keçdi, əsir kimi məni bəxtimdən ayırdı. Səbətə yerləşdiyim zaman, bəxtimin eşşəyi qaçdı, ipi də apardı. İp mənə əzab versə də, canım ondan asılı idi. Göylərdə, ay qədər uca bir minarə gördüm ki, başına baxanın papağı düşərdi. Əyləşdiyim səbət minarənin başına çıxanda, ipin düyünü bəndə ilişdi, səbət dayandı. Sonra yalvarmağıma baxmayaraq, məni orada buraxdı. Mən özümü göyün bir qatında gördüm. Mən əfsun ilə əhatə olunmuş, əl-ayağı hər yerdən üzülmüş kimi idim. Vahimə və dəhşətdən yarımcan olmuşdum. Gözüm qaralmış, zəhrim yarılmışdı. Aşağı baxmağa cürətim çatmır, yuxarı qalxmağa qüvvətim yox idi. Qorxudan gözlərimi yumdum, əl-ayağım boşaldı. Tutduğum işə peşman oldum. Qohum-əqrəbamı, ailəmi xatırladım və arzuladım. Peşmanlıq fayda verməyəcəkdi. Allahı çağırmaqdan başqa çarəm qalmadı.

Çox çəkmədi, həmin uca minarənin başına dağ boyda bir quş qondu. O quş o qədər böyük idi ki, ağırlığından bu saat minarənin uçub töküləcəyini zənn etdim. Məni dəhşət basdı. Quşun qol-qanadı budaq, qılçaları taxt ayağı kimi yoğun idi. Dimdiyi uca sütun kimi idi. Dim-

diyinin ortasındakı mağara Bisütuna bənzəyirdi. O heybətli quş hər dəqiqə qaşınır, iti dimdiyi ilə bədənini nəştərləyirdi. Hər lələyini qaldırıqda, yerlərə nəfə müşkü töküdü. O, yüksəkdə, mənim başım üstündə yuxlayırdı. Mən isə, suda boğulanlar kimi dəhşət və vahimə ilə ona baxırdım. Mən fikirləşdim ki, əlimi atıb quşun ayağından tutsam, ov kimi caynağında parçalayar. Tutmasam qorxulu məqamdır, düşüb məhv olaram. Aşağıda bəla, başım üstündə isə əziyyət durur. Bu nə namərdlik, vəfasızlıq idi ki, qəssab etdi. Məni bu əzablara salmaqdan qərəzi nədir. Yoxsa var-dövlət onu qudurtdu.

Əlac yoxdur, quşun ayağından tutmalıyam. Beləliklə, qorxudan xilas olaram.

Elə ki, səhər açıldı, xoruz səsləndi, bütün vəhşilər və quşlar hürkdülər. Bu səs quşun ürəyinə də vahimə saldı. Qanad çalmağa başladı. Mən pənah allaha deyib, əlimi atdım. Bərk-bərk quşun qıçından tutdum. Quş qanad açıb qalxdı, bu torpaq adamını külək kimi götürüb havaya qaldırdı. Səbh açıldan günortaya qədər biz havada uçduq. Günortanın istisində göylər başımıza hərlənir. Gün başımızı deşirdi. Quş aşağılara enib kölgəyə qovuşanda, sevindim. Yerə enməyimizə bir cida boyu məsafə qalmışdı. Biz ənbər və gülab qoxulu, ipək kimi bir yaşıllıq üzərində idik. Mən quşa çox dua elədim, ayağını buraxdım. İldırım kimi zərif güllər, yumşaq otlar üzərinə düşdüm. Bir saata qədər uzana qaldım, ürəyimə bəzi pis fikirlər gəldi. Yorğunluğum getdi, özümü yaxşı hiss etdim. Ətrafa göz gəzdirib, olduğum yeri seyr etdim, göylər kimi göy, çəmənə bağ-bağçalı bir yer idi. İnsan ayağı dəyməmişdi. Çəmən boyu minlərlə gülə, yaşıl yarpaqlara şəh düşmüşdü. Cürbəcür rəng çalan güllərin qoxusu bir ağaclıqdan adamı vururdu. Sünbül çiçəyinin saçaqları qərənfilin boynuna dolanmışdı. Yasəmən gülün dodağını dişləmiş, çəmən ərğavanının dilini kəsmişdi.

Bu bağı torpağı ənbər, tozu kafur, qumu qızıl, daşları gövhər idi. Gülab kimi çeşmə sularında əqiq və dürlər parlayırdı.

Bağda göy firuzə rəngi verən bir çeşmə var idi. Bulaq suyundakı balıqlar civə içinə düşmüş pullar kimi görünürdülər. Bağı kənarında zümrüd rəngli bir dağ var idi. Bu dağın sərv, qayın, çinar ağaclarından ibarət yamyaşıl meşəsi var idi. Yaqut kimi qırmızı daşlarından sərv ağaclarına da qızartı çökmüşdü. Külək də səndəl ağaclarından hər yana ətir səpirdi. Cənnət-

dən gözəl olan bu bağdan hurilər də ləzzət alırdı. Gülüstani-İrəm o bağa “ürək rahatlığı” adı vermiş, mina göy oraya “cənnət” demişdi. Mən elə bir yerə düşdüyümə çox sevindim, gördüklərimə heyran oldum. Allaha şükür elədim. Tamaşası ürək açan o bağın hər tərəfini yaxşıca seyrə başladım. Ləzzətli meyvələrdən yedim, bu nemətlərə şükür elədim. Axırda sevincimdən azad bir sərv kimi sərv ağacının altına çəkildim, rahatlandım. Gecəyə qədər orada qərar tutdum. Min işim olsa da tərپənməzdim. Yedim, yatdım, rahatlandım, elə ki, gecə qızıl bəzəyini atıb sürmələndi, günəş şüalarını dağ başından çəkib apardı, Zöhrə ulduzu çıraq kimi yandı, bahar nəsimindən də xoş və mülayim bir külək əsdi, yolun tozunu apardı. Nisan bulutu gəlib yaşıllıqlara, ətirli yarpaqlara dürr səpdi. Yol süpürülüb sulandıqdan sonra gözəllərlə doldu, bağ məbədğah kimi al-əlvan bəzəndi. Yüz minlərlə huri gördüm, səbrim-aramım kəsildi. Reyhan şərabı kimi ruh oxşayan şux gözəllərlə dünya doldu. Əlixinalı, lalə dodaqlı gözəllərin hər biri bahar kimi munis bir aləm idi. Ləl dodaqları Xuzistan kimi bir ölkənin bahası idi. Qolları qızıl qolbaqlar, qulaqları və boyunları təzə ləl və mirvarilər ilə bəzənmişdi. Əllərində tüstüsüz şamlar var idi. Gözəllər yaraşlıq və naz-nəzakətlə gəldilər. O huri simalı gözəllər özləri ilə cənnətə layiq fərş və taxt gətirmişdilər. Bağda fərş döşəyib taxt qurdular. Mənim səbrim tükəndi. Bir qədər keçdikdən sonra sanki ay göydən enib gəldi, uzaqdan bir günəş çıxdı. Onun nurundan göy görünməz oldu. O günəş simalının başına huri-pəri kimi yüz minlərcə səhər ulduzu cəm olmuşdu. O bir sərv idi, kənizlər çəmən. O bir gül idi, ətrafındakılar yasəmən. Hər şəkər dillinin əlində bir şam var idi. Şəkər ilə şam uyğun və gözəl olar. Bütün bağ uca sərvlər ilə doldu. Şəbçiraqların əllərində çıraq vardı. O günəş üzli, xoş iqballı xanım gəldi. Gəlin kimi taxt üstündə əyləşdi. Ətraf sakitlik idi. Gözəl əyləşəndən sonra sanki qiyamət qopdu. Əyləşdi, ayağından ayaqqabını çıxardı, üzündən niqabı götürdü. Onun rüxsarı Rus və Zəngi qoşunu ilə əhatə olunmuş şah kimi göründü. O sübh məlahətli gözəlin sərv boyu sanki nurdan idi. Başını gül kimi bir az əydi və aləmə od saldı. Çox keçmədi başını qaldırıb məhrəm olan birisinə dedi:

– Deyəsən burada naməhrəmlər vardır. Dur bu ətrafı gəz, kimi tapsan yanıma gətir. O pərizadə cəld ayağa qalxıb pəri kimi sağı-solu nəzərdən keçirdi. Məni görəndə, heyrət elədi. Əlimdən tutub: – Qalx,– dedi, tez gedək, xanımlar xanımının hüzuruna.

Mən heç nə demədim. Çünki bu mənim ürəyimdən idi. Tovuz yanında qarğa kimi qanad açdım, xanımın yanına getdim. Cəld irəli yeridim, bir bəndə kimi onun xaki-payını öpdüm. Mən aşağı başdan oturmaq istədim. Xanım qoymadı: – Ora, dedi, sənin yerin deyil. Qulluq mərtəbəsi sənə yaraşmaz. Mənim kimi qonaqpərəst yanında qonaq yuxarı başda əyləşməlidir. Xüsusilə sən hünərli, gözəl və mehriban bir adamsan. Taxta çıx, yanımda əyləş. Ay ilə ölkə bir yerdə olmalıdır. Dedim: – Ey mələksima xanım, mən bu lütfə layiq deyiləm. Bilqeyis taxtı divlərin yeri deyil. Bu taxtda ancaq Süleyman əyləşə bilər. Mənim kimi bir çöl adamı necə Süleymanlıq iddiası edər. Xanım dedi, – bəhanə yeri yoxdur. Söz güləşdirmə. Hökm və ixtiyar sənindir, bəyəndiyin yerdə otura bilərsən. Ancaq qəlbimin sirlərindən agah olmaq, nəvazişlərimdən faydalanmaq üçün mənimlə əyləşməni istədim. Dedim: – Xanımın həmdəmi, öz kölgəsidir. Mənim tacım isə, sənin xaki-payındır. Xanım dedi, – başıma and verirəm, gəl əyləş. Sən gözəl bir insansan, mənim qonağımsan. Qonağı əziz tutmaq lazımdır.

Çarəm kəsildi. Qul kimi ayaqüstə dayandım. Bir xidmətçi naz ilə əlimdən tutdu, məni taxta əyləşdirib qayıtdı. Yüksək taxtda ay ilə həmdəm oldum. Ay üzlü gözəl mənimlə mehriban və xoş danışdı. Sonra, süfrə açılmasını əmr etdi. Huri kimi gözəl kənzilər, tərifi mümkün olmayan şahənə bir süfrə açdılar. Firuzə süfrəyə düzülən yaqut kasalarda ənbər iyli xörəklər vardı. Bu mənzərədən göz qamaşır, ürək qüvvət tapırdı.

Güman gedən hər bir xörək dərhal mətbəxdən süfrəyə gəlirdi. İsti xörəklər yeyildikdən, sərin içkilər içildikdən sonra mütrüb gəldi, saqi işə başladı. Keyfə məşğul olduq. Gözəl qızlar ağzından dürr tökdü. Nəğmələr oxundu. Rəqqasələr meydan açıb dairə bağladılar, min cür məharət göstərərək gah başlarında yanar şam oynayır, gah şam kimi hərəkətsiz dayanırdılar. Rəqsdən doyduda, şərab payladılar. Həya pərdəsi aradan qalxdı, mən də şərabin üzrü, eşqin gücünə mütrüblər kimi oynadım. O şəkər dilli xanım mehribanlıqla hey xahiş edir, oynamağımdan doymurdu. Onun mənə qarşı məhəbbətini görəndə, züfləri kimi ayaqlarına düşdüm. Sevgilim kimi onun ayaqlarından öpürdüm. O öpmə, dedikcə, mən daha çox öpürdüm. Ümid quşu gül budağında oturdu, həmdəm ilə söhbət qızıışdı. O mələyin sevgisi ilə mən hər ləhzədə min can verməyə hazır idim. Dedim: – Ey nazənin, adın nədir? Dedi:

– Sevdinin gözəlin adı Türkinazdır. Dedim yoldaşlığımız kimi adlarımızın da qohumluğu vardır. Çox təəccüblüdür: Türkinaz mənim ləqəbimdir. Gəl türklər kimi at çapıb hinduları oda ataq. Şərab və məzəni eşqimizlə nuş edək. Nazlı xanımın məhəbbət və nəvazişinə nail oldum. Öz xahişimi onun qəməsində oxudum. Onun qəmələri, sanki mənə deyirdi: arzuna nail ol! Bəxt sənə xahişini yerinə yetirmişdir. Onun gülüsləri vaxtın xoş və münasibliyini göstərirdi. Elə ki, sevgilimin xoşlandığını gördüm, sərxoşlar kimi qızısdım. O gözəl ixtiyarını mənə verdi, ixtiyarımı əlimdən aldı. Qanım coşmuş, ürəyim çırpınırdı. Bunu duyan gözəl dedi: – Bundan artıq heç nə istəmə! Daha irəli getmək məsləhət deyil. Dost vəfalı olmalıdır. İstədiyən qədər mənimlə oyna, öp, quc, zülfümü oynat. Ehtirasının cilovnu döndərə bilməsən, bu ay üzlü kənizlərdən hansını istəyirsənsə apar, gecəni onunla keçir. Bu qızların hər biri aşıqlər gecəsinin sübhüdür, xoşuna gələni göstər, sənə təslim edim. Qulluğunda bel bağlasın, sənə həm gəlin, həm kəniz olsun. Sənə bütün istəklərinə əməl etsin. Hər gecə bu gövhər kimi nadir qızların birini sənə bağışlaram.

Xanım bu sözdən sonra şəfqət və mehribanlıq nəzəri ilə kənizlərə baxdı. Xəlvəti seçdiyi, layiq bildiyi bir qızı çağırıb mənə tapşırırdı:

– Dur, dedi, vaxtını xoş keçir.

Kəniz mənim əlimdən tutub apardı. Mən o gözələ heyran qalmışdım. O, bakir, dilbər və nazlı, gözəl, pərəstişə layiq bir qız idi. Mən onun zülfünün bəndəsi, xalının hindusu olmuşdum, o getdikcə mən də onun dalınca gedirdim. Biz gəlib yüksək və möhtəşəm bir bariqaha çatdıq. Qız əvvəl məni içəri saldı, sonra özü daxil oldu. Biz bu sakit və xəlvət qəsrə, zil və bəm uyuşan nəğmə kimi birləşdik. Uca bir taxt üzərində ipək və qu tükündən yatacaq salındığını, hər tərəfdə yaqut rəngli, ənbər iyli şamlar yandığını gördüm. Biz alovlu bir eşq ilə yatağa girdik, qucaqlaşdıq. Mən indi, bir qucaq gül tapmış kimi idim. Bu zərif, yumşaq və al-əlvan bahar məhsulundan doymaq olurmu! Güldəstəmin üzərində möhürlü bir sədəf var idi. Mən gövhər üzərindən möhrü götürdüm. Bütün gecəni o mələk mənim qucağında idi. Gün çıxanda o, bəxtim kimi ayağa qalxdı. Hamam tədarükü gördü. Qüsl etməyim üçün hazırladığı iri təşt yaqutdan qırmızı, qızıldan parlaq idi. Gül suyunda yuyundum. Libasımı

geyinib papağımı başıma qoydum, gül kimi şux oldum. Mən o şadlıq və vüsəl evindən kənara çıxanda, sübhün elə vaxtı idi ki, hələ tək-tək ulduz görmək olardı. Xəlvətə çəkilib allaha şükür elədim. Qızlar, gəlinlər çıxıb hərə bir tərəfə getdi. Mən sərin bir çeşmə olan mürğzarda, yaşıllıqlar içində sarı bir gül kimi qaldım. Xumarlıqdan hələ də ayılmayan başımı şəhli qızıl güllər üzərinə qoyub axşama qədər şirin-şirin yatdım. Bəxtim oyaq, özüm isə yuxuda idim.

Oyananda qaranlıq çökdüyünü, göyə ulduz səpildiyini görüb ayağa qalxdım. Bitkilər kimi su kənarında oturdum. Dünənki kimi dürr səpən bulut, ənbər yayan axşam küləyi gəldi. Külək yasəmən əkir, bulut bənöfşə bitirirdi. Çox çəkmədi, bu çəmənlik ətir ilə doldu. Arxlardan gülab sular axdı. Gözəllər şənlik və şadlıqla gəldilər. Qızıl bir taxt, gövhərlə bəzəkli bir örtü gətirdilər. Taxt quruldu, üzərinə ipək döşənəcək salındı, şahanə parlaq bir məclis düzəldi. Gözəllər sağ və soldan tökülüb gülüşləri ilə məclisi şənləndirdilər, aşıqlərin səbrini tükədən o Yəğmə gözəli də gəldi, taxtına əyləşdi. Taxtı bahar kimi bəzək və tərəvət saçdı. Məni çağırtdı, yanında əyləşdirdi. Dünənki kimi zəngin süfrə açıldı, ləzzətli yeməklər, xuruşlar gəldi. Yeməkdən sonra şərab gəldi, musiqi başlandı. Kamançanın səsi, saqinin “nuş olsun!” sözü və ruh oxşayan cam eşq bazarını daha da qızışdırdı. Eşq ilə şərabın təsirindən başlar gərm oldu. Sultan gözəl mərəhmət göstərib öz qulu ilə vaxt keçirməyə başladı. Artıq meyl həvəslə mənim arzuma əməl etmək istədi. Bir işarə ilə məclis əhlini dağıtdı, aranı xəlvət elədi. Elə bir afət ilə özümü xəlvətdə görəndə, qəlbimin alovu bütün vücudumu yandırdı. Zülfü kimi əlimi belinə apardım, aşiq kimi qucaqladım.

– Yox, dedi, səbrin tükənməsin. Əhdi sındırmaq vaxtı deyil. Qənaətlə kifayətlən: öp, dişlə, oynat. Qənaət insanı hörmətli edər. Artıq tamahlıq adamı etibardan salar. Çox yemək insanı az yeməkdən qoyar!

– Allah xatırına, dedim, mənə çarə edin. Səbr kasası doldu, əzab çəkməkdən üzüldüm. Dəli-divanə olub qır kimi qara saçlarına bağlanmışam. Ya məni bu zəncirdən qurtar, ya məni zindana sal. Gecə keçdi, sübh açıldı, mən muradıma çata bilmədim. Mən canımı da səndən əsirgəmirəm. Bu başım, bu da qılınc, vur boynumu! Sən nə üçün vüsəlını məndən əsir-

gəyirsən! Bulut ağlamazsa, gül gülməz. Sən arxsan, suyun mənəm. Mənimlə əylən. Dil-dodağı yanan susuza su ver ki, o da səni sirab edəndir. Vüsalınla atəşimi söndürməsən öləcəyəm, sən yaşa. Qoy mən sənin ayaq torpağın olum. Selə düşmüş bir nəfəri tut ki, su axtararkən, suda məhv olur. Vüsalın üçün çırpınan qəlbim sənin qucağında daha da yanır. Vüsalının qətrəsi ilə mən susuzu doyur, elə bil ki, süd içinə xurma salınır və ya ipəyə iynə batır. Xahişimə əməl olunmayacaqsa, arzusun gözüne torpaq atım, ümidimi kəsim. Elə bilərəm ki, bir quş idin, qondun, uçub getdin, başqa heç bir şey olmadı.

Qız dedi:

– Bu gecəliyə də səbr elə, Şəbdizin nalına dəymə ki, od çıxar. Bir gecə dözsən, arzu şamın həmişə nur saçar. Bu bulağı bir damlaya satma. Onu bil ki, bu zəhmətin nəticəsində ləzzətlər görəcəksən. Bu gecəliyə iştaham az elə. Məni öp, saçımı oynat. Nərdi isə ancaq kə-nizlərlə oyna. Bağın vardır, onunla kifayətlən, bağçaya tamah salma. Əlindəki quşdan zövq al, süd istəmə. Bu gecə də keçən gecəki kimi döz. Gecə də olsa, təslim olacağam. Hovuzdan balığı tez tutmaq olar, ayı isə yox.

Qızın mehribanlığı məni yumşaltdı. Şirin öpüşlərlə kifayətləndim. Vüsalını gözlədim. Şərab içdim, içdikcə eşqim təzələnir, mey, məhəbbət meylimi artırır. O könül sultanı, ixtiyarımın əldən getdiyini görüb, qəlbimin alovunu söndürmək üçün dilruba gözəllərdən birini çağırırdı. Ürək istəyəm, munis bir qız gəldi. Gecəni onunla keyfdə, ləzzətdə keçirdim.

Gündüz öz saf suyu ilə gecənin qara paltarını yuyanda aləm ağardı, səhər açıldı. Dünyanın rəngi dəyişdi. Mən yenə gecəni arzulayırdım. İstəyirdim ki, doya bilmədiyim o Çin və Təraz gözəlləri ilə şərab içim. Bir pərinin saçını belimə dolayım, bir dilrübani bağrıma basım, şəkər dodaqlıqlarla mey içim, gülüzlülərdən kam alım. Gün keçdi, yenə gecə ortaya gəldi. Məskənim ölkərdən uca oldu. Neçə gecə bu qayda ilə keyfə, eys-ışrətə məşğul oldum. Axşamlar nəzərgahım nur, səhərə yaxın isə, yatağım huri qucağı, munisim huri olurdu. Gündüzüm bağda, gecəm cənnətdə keçirdi. Mənzilimin torpağı müşk, divar kərpici qızıl idi. Səadət mülkünün sultanı kimi vaxtım xoş keçirdi. Gündüz günəşlə, gecə ay ilə yaşayır, bütün arzularıma nail olurdum.

Məni bu səadətdən ayıran öz bəxtim oldu. Şükrünü yerinə yetirmədiyim üçün bu nemətlər əlimdən çıxdı. Artıq tamahlıq ucundan o səadətdən məhrum oldum. Ayın vaxtı çatdı, otuz gecədən sonra göy qaraldı, ay görünməz oldu, mənim məhbubəm də ay kimi batdı, getdi. Ayın qara zülfü günəşin üzünü örtüdü. keçmiş gecələrdəki munis hava daha da xoşaldı, təzələndi. Şənlik səsləri aləmə hay saldı, göylərə ucaldı. Əllərində alma, döşlərində nar olan kənzilər dəstəsi, yenə əvvəlki qayda ilə gəldilər. Məlum taxtı qoydular, onun ətrafında halqa vurub nəğmə oxudular. Həsərətini çəkdiyim o günəş simalı ay gəldi. O, müşk iyli saçını dara-yıb tökmüşdü. Tamam bərbəzək içində idi, önündə və arxasında şamlar yanırdı. O gözəl nazilə məclisin yuxarı başına keçdi. Xanəndələr oxuyub çalmağa, saqilər şərab paylamağa və hərəkətlərini çəngdən yüksələn musiqi havasına uydurmağa başladılar. O gözəllər sultanının əmri ilə yenə məni çağırdılar. Məni görəndə kimi o ay üzvlü ayağa qalxdı, sağ tərəfində mənə yer elədi. Mən baş əyib əyləşdim. Arzum-xəyalım da canlandı. Yenə süfrə açıldı. Ləzzətli yeməklər gəldi. Şərab məclisi rəvnəqləndirdi. Əliaçıq saqilər sədəf camlardan dürr səpməyə başladılar. Mən yenə valeh və məst olmuşdum. Mən məftunu olduğum gözəlin zülfünü oynadırdım. Sanki məni dəli kimi eşq bəndi ilə bağladılar. O gözəlin naz-qəmzəsi məni hörümçəyə döndərdi, eşq canbazlığını öyrəndim. Qızın həvəsindən arpa görmüş eşşək kimi qızdım. Təzə ay görəndə səri xəstəyə döndüm. Xəzinəyə girmiş oğru kimi titrək əlimi onun belinə uzatdım. Əlimi xalis gümüşə sürtdüm. Mən süstləşdikcə o bərkiyirdi. Qız mehribanlıqla əlimi ovcuna aldı və öpdü. Əlimi xəzinədən kənara çəkdi.

– Bağlı xəzinəyə, dedi, əl uzatma ki, əli uzunlar məqsədə çatmazlar. Xəzinə möhürlüdür, sən kimilər onu açma bilməzlər. Səbr eylə, tələsmə, kölgəsində əyləşdiyən xurmanın meyvəsini də yeyərsən. Hələ şərabdən iç, kabab da vaxtında gələr, günəşə çatana qədər aya bax!

Dedim: – Ey gülşən günəşim, göz işığı, rüxsarının sübhü gül kimi açılmışkən, mən necə çıraqlı kimi sönməyim. Susuzla şərbət göstərir, içməyə mane olursan. Sənin ay üzünü görəndə, ağlım başımdan çıxır. Sırğalarını oynatmaqla məni yandırır yaxırsan. Ayın gecə hücumuna necə dözüm. Günəş qarşısında bir qığılcım nə edə bilər. Sənin kimi bir pəridən ne-

cə əl çəkimi ki, güc-bəla ilə ələ keçirmişəm. Mən də sən kimi yer əhliyəm. Sən pərisənsə, mən insanam. Nə vaxta qədər dişim dodağımı kəssin, nə vaxta qədər arzum ürəyimdə qalsın. Dərdimə əlac et. Bu gecə mən arzuma çatım. İntizar və həsrət məni boğur, odlu öpüşünlə soyuq ahlarıma son qoy. Səxavətinlə bəxtimi aç, bəxt insanı yüksəldər. Deyirsən qəm yemə, mən sən yarınam. Sən işində ol, mən sənə kömək edərəm. Daha bundan çətin iş olmaz ki, düşmüşəm. Gəl məni bu çətinlikdən qurtar. Ey ahu sağrılı gözəl, məni dovşan yuxusuna verdiyin bəsdir. Qorxuram ki, qoca fələk qurdlar, tülkülər kimi hərəkət eləsin. Şir kimi mənə hücum edib, pələng kimi əzsən, böyük arzuma, sən vüsəlinə çatmayım. Vüsəlinə mən məhrum etsən, bu gecə arzum odunda yanaram. Məni bir qonaq bil, zəhmətimi çək, sultanlar qonaq sevən olurlar.

Qız səbrimin tükəndiyini görüb dedi:

– Nahaq təkid edirsən. Bütün varlığım sən zəhmətini, nazını çəkməyə hazırım. Sən ağasan, mən qul. Sən bu süfrəyə və hörmətə layiqsən. Ancaq təkid etdiyən arzu üçün tələdikcə itirəcəksən. Tikanlıq olan bir yer cənnətə çevrilərsə, söyüd ud iyi verərsə, məndən də belə iş baş verər. Məndən nə istəyirsən istə, ancaq o xam xəyalından əl çək. Bütün bir xəzinə – üz, dodaq, döş sənindir, yalnız bir dürrə tamah salma. Bununla kifayətlənsən, qarşında min belə səadət gecəsi vardır. Köhnə şərab ürəyini tutsa, sənə on dörd gecəlik bir ay verərəm, kamını ondan götürər, məndən əl çəkərsən.

Qızın bu dillərinə qulaq asdım, ancaq eşitmədim. Nə qədər yumşaq və həya yolu ilə getdimsə, arzuma çata bilmədim. Ehtiras məni boğurdu. Bəxtim isə, mənə ömr edirdi: – Ey ağılsız, bundan artıq nə istəyirsən, əlinə keçən neməti buraxma. Mən tamahkar artıq tamah ucundan axırda binəsib oldum. Dedim: – Ay məni oduna yandıran, vüsəlin yolunda yüz min adam məhv oldu. Min əzab-əziyyətdən sonra dərgahına çatmışam. İndi, əlimi zülfündən necə çəkimi. Ya bu taxtda mənim arzu şamımı yandır, ya taxtın kimi məni də çarmıxa çəkdir. Ya məclisimdə oyna, ya cəllad çağır, boynumu vursun. Sən mənim ürəyim, canım, qərarımsan, gözümün işığısan. Sənsiz necə dözə bilərəm. Havayı xəzinədən kim əl çəkər, vüsəlini can bahasına da olsa, kim almaz. Bu gecə məni şam kimi parlat, eşqindən çirək kimi yanırım. Mənim eşq çirəğimi söndürmə. Günəş parlamazsa, gündüzün ömrü qısa olar, məhsul azalar.

Səndən etdiyim bu təmənnə, yuxu sayıqlamasıdır. Bəxtim şübhəsiz yatmışdır, yatmış ilə ölü arasında nə fərq var. Sənin gözəl rüxsarına baxmasaydım, belə şirin yuxular görməzdim.

Artıq səbrim tükənmiş, qanım cuşa gəlmişdi. Bu hiss ilə o çiçəyə hücum elədim. Xəzinənin qapısını açmaq, ləli əqiqə boyamaq istədim. Vüsala çatacağıma ümid yox idi. Qız bəhanə gətirir, möhlət istəyirdi. And içdi ki, bu xəzinə sənindir: bu gecəni ümidlə döz, sabah xəzinəyə sahib ol! Bir gecəliyə dözməyə nə var!

Qız bunları deyir, mən isə əl çəkmirdim, kor tutduğunu buraxmayan kimi onun belini əldən buraxmırdım. Onun naz və mehribanlılığı ehtirasımı daha da alovlandırırdı. Mən onun bəhanələrinə baxmadım, çalışıb bağlı bəndi qırdım. Qız mənim səbrsiz, qərarlısız olduğumu, həyasızlığımı görüb dedi:

– Bir dəqiqə gözünü yum, şəkər xəzinəsinin qapısını açım. Sonra istədiyini et!

Mən sevindim və bir anlığa gözümü yumdum. Bir dəqiqə sonra – aç! – Dedi. Gözümü açdım, ov ümidilə hərəkət edib istədim qızı qucağıma alım. Ona tərəf baxanda özümü səbətində gördüm. Ətrafımda heç kəs yox idi. Munisim ancaq odlu ahlər və soyuq küləklər idi. İşığından uzaq olan kölgə kimi idim. Mən təşvişə düşdüm, səbət hərəkət elədi. Qəssab gəldi, səbətini uca sütundan açdı. Məni tək qoyub gedən adam məni qucaqlayıb üzr istədi. Dedi: – Yüz il sənə nağıl eləsəydim, inandıra bilməzdim, yaxşı oldu ki, getdin, bu məchul sirri öz gözünlə gördün. Bu cür hekayəni söyləməkmi olar. Bu macərə mənim də başıma gəlmişdir. Düşdüyüm peşimançılıq və müsibət ucundan qara geyinmişəm.

Mən dedim:

– Ey mənim kimi zülm görmüş adam, sən haqlı imişsən. Mən də qara geyməliyəm. Get mənim üçün də qara ipək gətir.

O getdi, gecə ikən istədiyimi gətirdi. Mən qara geyindim. Haman gecə hazırlıq görüb kor-peşiman vətənimə yola düşdüm. Odur ki, qaraya bürünmüşəm. Müsibətliyərin başçısıyam, qara bulut kimi fəryad edirəm. Bütün bunlardan sonra artıqtamahlıqdan uzaq oldum...

Mənim sahibim bu sirli hekayəni danışandan sonra mən də ibrət dərsi aldım. Mən də

İsgəndər zülmata cuman kimi qara geyindim. Qaranlıqda ayın qədri daha yaxşı bilinər, cəlalı artar. Qaradan artıq boyaq olmaz, odur ki, sultan çətirini də qara parçadan düzəldirlər. Balığın sümüyü, belinin qara pulu kimi qiymətli deyildir. Qara tük cavanlıq əlamətidir. Göz qara giləsi ilə görür. Qara çirk götürməz. Gecənin ipək şalı qara olmasaydı, ay beşiyini bəzəyə bilməzdi. Göy qübbəsinin altında yeddi rəng var, hamısından üstünü qaradır. Hind xanımı Bəhrama söylədiyi nağılı bitirdi. Nağıl şahın çox xoşuna gəldi, afərin dedi. Qızı qucağına alıb yatdı.

Bəhramın bazar günü sarı günbəzə getməsi

Gün çıxdı, dağların, çölün, çəməninin ətəyi sübh tərəzisindən tökülən qızıl ilə doldu. Bəhram şah başdan-ayağa zər libaslar geyindi, bəzənib düzəndi. O dünya çırağı günəş kimi nura batdı. Cəmşid kimi qızıl cam götürdü, günəş kimi qızıl tac qoydu. Ətrafa zər saça-saçamın bir sevinclə sarı qəsrə tərəf getdi. Bazar günü idi. Şah sarı qəsrində şadlıq məclisi qurdu. Şərab, nəğmə və musiqi ilə nəşələndi. Gününü xoş keçirdi. Axşam oldu. Aşıqlərin pərdəsi, məşuqələrin naz otağı deyilən və xəlvətlik gətirən bir gecə başlandı. Şah Rum gözəlinə, o şəkərsəpən şama dedi:

– Ləli qənd ilə birləşdir, gözəl nəğmələr oxu, məlahətli səsin eşidilsin!

Şahın əmrindən çıxmaq olmazdı. Naz ilə üzr bir-biri ilə tutmaz. Çin bəzəkli Rum gözəli dedi:

– Ey Rum, Çin, Təraz mülkünün sultanı! Şahlara həyat, hörmət və zəfər verən şahım! Sənin qulun olmaqdan boyun qaçırmanın, fərmanından ehmallıq edənin başı ayaq altına düşər.

Qız şaha dua etdikdən sonra nəfəsi ilə ətir səpdi, dodaqlarından dürr tökdü:

– Uzaq şəhərlərdən birində misilsiz bir şah yaşardı. Şöhrəti dünyanı tutmuşdu, gözəllikdə tayı-bərabəri yox idi. Günəş qədər gözəl, novruz günü kimi xoş çöhrəsi var idi. O padşah igidliyi və bacarığı ilə də məşhur idi. Hünərdə misli yox idi. Ömrünü keyf, ləzzət ilə keçirmək istərdi. Taleyinə baxdırışdı. Nücum alimlərinin deməyinə görə, gələcəkdə padşah

qadınlar əlindən çox bəlalər çəkəcəkdə. Buna görə də şah evlənmək, özünü xataya salmaq istəmir, tək yaşayırdı. Bir müddət yalnız yaşadı. Axırda darıxdı, özünə münasib bir həmdəm olsun, deyə, gözəl-gözəl kənizlər aldı, lakin heç biri onun ürəyinə yatmadı. Hərəsi bir həftəyə yaxın şahla yaşayır, sonra cızığından çıxır, xanımlıq iddiasına düşür. Qarun dəsgahı tələb edirdi.

Şahın evində ilanı yuvasından çıxaran qozbel və əbləh bir qarı vardı. Bomboş danışmaqdan ləzzət alardı. Evə yeni kəniz gəldimi, əfsun dilini işə salar, kənizi Rum xanımı, Tərəz gözəli adlandırardı. O qədər təriflərdi ki, axırda kəniz cızığından çıxar, şahın ehtiramını gözləməzdi. Belə sözbaz və fitnəkar adamlar canlı bir mancanaqdırlar, evləri-ailələri dağıdırlar. Qarının felinə uyan kənizlər elə azırdı ki, şahın bütün hörmətini ayaqlayıb keçirdilər. Şah bələlərinə dözə bilmir, satır, təzəsini alırdı. O qədər kəniz alıb-satdı ki, bu işdə məşhur oldu. Məşhur oldusa da, qadınların xasiyyətinə, əsl təbiətinə bələd ola bilmədi. Axırda bezdi. Taletsizliyindən şikayətlənib qadınlardan uzaq oldu, evlənmədi. O idi ki, təmiz, həyalı, ismətli bir qız axtarırdı, tapa bilmirdi.

Bir gün bir məyançı şahə xəbər verdi ki, bir kəniz sevdagəri gəlmişdir. Çin nigarxanasından daha gözəl və bakir qızlar gətirmişdir. Hər biri ay üzlü huridir. Onların içində günəş camallı bir pəri var. Əl dəyməmiş bir dürr, canlara dəyən bir qızıdır. Mərcan kimi dodaqları, inci kimi dişləri var. Şirin gülüşlü, ancaq acı dil bir dilrübədir. Can verən gülüşü canlar alır. Onun aşıqləri həsrətdən öz ciyərlərini yeyirlər. Mən ki, bu işlə məşğulam, minlərlə kəniz alıb-satmışam, beləsinə rast gəlməmişəm. O xəttü-xalı, o gül camalı sən də görsən, heyran olarsan.

Şahın əmri ilə kənizləri gətirdilər. Şah onlara baxdı. Hamısı ay üzlü qızlar idi. Ancaq məyançının dediyi qız başqa bir aləm idi. Tərifləndiyindən qat-qat artıq idi.

Şah Çin tacirindən kənizin xasiyyətini soruşdu. Tacir dedi:

– Bu gülcəmallı, baldodaqlı qızda gözəllərə xas olan bütün məlahətlər vardır. Hər şeyi yaxşıdır. Bir xasiyyəti pisdır, ərdən xoşu gəlmir, kişiləri yaxın qoymur. O, kişilərin arzu və istəklərinə əyləncə olmaq istəmir. Buna görə də yüz minnət və sevinc ilə bunu alan adam,

sabahısı gün kor-peşiman yenə mənə qaytarır. Bu qız çox qəribədir, onu sevən adamı cana gətirir. Əl çəkməyib, xahişində inad göstərsən, özünü öldürməyə, canına qəsd etməyə belə hazırdır. Çox inad qızıdır. Ona şey bəyəndirmək çox çətindir. Eşitmişəm ki, siz də xüsusi bir zövq sahibisiniz, hələm-hələm bəyənməzsiz. Buna görə sizin xasiyyətiniz tutmaz. Zənn edirəm ki, indi xoşlayıb alsanız da, sonra başqaları kimi, siz də geri qaytaracaqsınız. Mən məsləhət görürdim ki, ondan əl çəkəsiniz, başqa kənizlərdən birini seçəsiniz. Hansını istəyirsinizsə, göstərin, mən hərəmxananıza göndərim. Pul da lazım deyil.

Şah kənizlərə baxdı. Onların hamısını nəzərdən keçirdi. Heç biri ürəyinə yatmadı. Birinci kənizdən meylini döndərməkdə çətinlik çəkdi. Sanki o pərinin sevgisi şahın sinəsində çoxdan çiçəklənmişdi. Şah tərəddüddə qalmışdı, nə yardan doyur, nə əldən qoyurdu. Nə gözəl qızdan əl çəkə bilir, nə də onun inad xasiyyətinə görə, cürət edib ala bilirdi. Axırda eşqi güc gətirdi. Gümüş baldırlı qızın ayağına gümüş tökdürdü, gümüş qübbəni gümüş bahasına aldı.

Kəniz mehriban dolanır, evdarlıq qaydalarını öyrənirdi. Şah onu bütün hərəmlərindən üstün və əziz tutsa da, o, xoşrəftar bir insan kimi şikəstnəfs dolanır, lovğalanmırdı. Qarı buna dözmədi, hiyləsini işlətməyə başladı. Qızı xam bilib qamış qələm kimi əymək, azdırmaq istədi. Qız qarını yaxın qoymadı. Qışqırdı ki, mənə nə haqq ilə kəniz adı verirsen!

Şah qızın cavabından qarının hiyləsini duydu. Keçmiş kənizlərin evdə baş aparmalarının da səbəbini anladı. Qarını sarayından qovdu. Qarı gedəndən sonra qızın şaha sevgi və hörməti daha da artdı. Onlar hər ikisi deyə-gülə yaşamaqda davam etdilər.

Bir gecə hər iki sevgilinin eşqi alovlandı. Onlar xəlvətə çəkilib söhbətə başladılar. Şah sevgilisinin qucağında xəz və ipək içində idi. Şah həvəsdən qızışan zaman, gülab qoxulu güləndən soruşdu:

– Ey mənim tər xurram, canımın gözü və gözümün işığı sənsən. Sənin boyuna nisbətən sərvi adi bir otdur. Camalını görəndə ay sənə kəniz olar. Səndən bir söz soruşacağam. Rica edirəm doğrusunu söyləyəsən. Mənim gələcəyim sənin cavabından asılıdır. Düzünü desən, işim boyun kimi düz olacaq.

یستینه

Şah bunu deyib sualına başladı:

– Günlərin bir günündə, BilqeyS Süleyman ilə əyləşmişdi. Onların qol-qılçası süst, xəstə, şikəst bir övladı var idi. BilqeyS Süleymana dedi:

– Ey allahın peyğəmbəri, sən sağlam, mən sağlam, bizim övladımız nə üçün belə xəstədir? Uşağın dərdinə əlac eləmək lazımdır. Cəbrayıl sənın yanına gələndə, bu məsələni ona danış, qoy göylərə ucsun, lövhi-məhfuzdan, bu dərdin əlacını tapsın. Uşaq yazıqdır, sağalmasından ümid kəsməyək!

Süleyman BilqeySın sözünə sevindi, bir neçə gün Cəbrayılın yerə enməsini gözlədi. Cəbrayıl gələndə, BilqeySın sözünü ona dedi, əlac istədi. Cəbrayıl uçub göy aləmindən xəbər gətirdi:

– Bu dərdin, dedi, əlacı iki şeydir; hər ikisi dünyada əziz olan şeylərdir: arvadın ilə üz-üzə əyləşəndə, bir-birinizdən sual edin. Hərəniz bir sual verin. Həmin sualların cavabını doğru desəniz, uşağın dərdi sağalıb gedər.

Süleyman Cəbrayılın sözünü BilqeySə dedi. BilqeyS çox sevindi və dedi:

– İstədiyini soruş,allah buyuran kimi, doğru cavab verim.

Yer üzünün çırağı soruşdu:

– Gözəlim, de görüm məndən başqa bir kişiyə meylin qonan zaman olubmu?

– Yaman gözdən uzaq olasan. Sən nur çeşməsindən işıqlısan, gözəlliyin qədər də xoşxasiyyət və mehribansan. Böyük peyğəmbərsən. Məclisin cənnət, özün Rizvansan. Aləmdə məşhur adın var. Sənin bu mərtəbənə, gözəllik və cavanlığına baxmayaraq, başqa bir oğlan görəndə, pis meyllərdən yaxa qurtara bilmirəm.

BilqeySın cavabını eşidən kimi şikəst uşaq əlini uzadıb dilləndi:

– Ana, əlim sağaldı. Möhtaclıqdan qurtardım.

Pəri öz balasının sağaldığını görüb Süleymana dedi:

– Ey divlər, pərilər padşahı, sən hünər kimi gözəl, ağıl kimi hünərlisən. Sən də bu uşağın xatirinə sirrini aç de, ayağımı da sən sağalt! Bir söz soruşacağam, ancaq inciməyəsən. Bu var-dövlət, bu cah-calal ki, səndə var, özgə malına tamah saldığın olmuşmu?

Peyğəmbər cavab verdi:

– Bizdə olan cah-calal kimsədə yoxdur: mal, mülk, xəzinə, səltənət; yerdən göyə qədər aləm mənim ixtiyarımdadır. Bu qədər var və ixtiyara baxmayaraq, yanıma hər kəs gəlsə, xəlvəti əlinə baxıram ki, görüm mənə nə sövqat gətirmişdir.

Süleyman bu sözü deyən kimi uşaq ayağa qalxdı:

– Ata, dedi, ayağım sağaldı. Yeriyə bilirəm.

– Doğruluq belədir. Allahdan qorxub doğrunu danışmaq, insanı dərd-bələdan uzaq edər. Odur ki, biz də doğruluq ilə iş tutaq. De görüm bu gözəllik ki, səndə var, nə üçün mehriban deyilsən? Mən sənə eşqinlə əriyir, ürəyimi yeyirəm. Sən nə üçün lütf edib mərhəmət göstərmirsən? Aşıqlərə qarşı soyuq münasibət bəsləməyin nədəndir?

O sərv boylu qız lətafət çeşməsinin qarşısında doğruluqdan başqa çarə tapmadı və dedi:

– Nəsillikcə bizim bir bədbəxtliyimiz vardır. Bizdən hansı qadın ərə gedirsə, doğandan sonra ölür. Bu fəlakət qarşısında mən, kişilərə necə yaxınlaşa bilərəm? Bir arzu üçün ölümün qucağına atılmaq, zəhər qatılmış balı yemək olarmı? Əziz və şirin canımdan necə əl çəkim! Mən xonçamın örtüsünü götürdüm. Sırrımı açıb sənə dedim. İxtiyar sənindir, istər məni saxla, istər sat. Ürəyimdəkini dedim. Ümidvaram ki, şahlar şahı da öz sırrını danışar. Bilmək istərdim, nə üçün şah aldığı qızlardan tez doyur. Heç biri ilə aydan artıq yaşamır. Gözəl qızları əvvəlcə çiraq kimi əzizləyir, sonra şam kimi başını kəsir. Naz-nemətə tutub göylərə qədər ucaldır, sonra yerə çırpıb zəlil və xar edir?

Şah, qızın sualına cavab verdi:

– Ona görə belə edirəm ki, aldığım qızlardan heç biri mənə mehribanlıq etmir. Əvvəl gözə yaxşı gəlirlər. Sonra mənə naz-nemətim ucundan azır, xidmətdən boyun qaçırırlar. Buğda çörəyi onları qudurur. Nemətin şükrünü yerinə yetirmək hər adamın işi deyil. Dəmir kimi mədə lazımdır ki, bu çörəyi həzm etsin. Qadınlar isə, belə olmur. Üzügülər bir kişi gördümü, həm məni, həm də özünü aldatmağa çalışacaq. Qadına inanmaq olmaz. O, bir saman çöpüdür ki, külək onu əsdiyi səmtə aparar. Qadın qızıl tərəzisi kimidir. Arpa boyda qızıl onu əyib bilər. Qadın nar giləsi deyil ki, yetişmiş ləl, kalı dürr olsun. Qadın məsum uşaq və üzüm

kimidir. Xam və yetişməmiş təravətli olur, böyümüşü, yetişmiş isə üzü qara olur. Qadın kudu kimidir, xamı bişmiş, bişmiş xamdır.

Ay gecənin üzünü ağardan kimi, ismətli qadın da ərinin başını ucaldar. Mən aldığım kənizlərdə bəzənib-düzənməkdən başqa bir şey görmədim. Kənizlərim içində ən kamallısı səni gördüm. Yalnız sən gün-gündən mənim hörmətimi qazanırsan. Doğrudur, vüsalına nail olmamışam, amma sənsiz bir dəqiqə də yaşaya bilmərəm.

Şah nə qədər bu qəribə sözlərdən dedisə də, qıza təsir etmədi. Nə qədər çalışdısa, qız bəhanə gətirdi, onu yaxın qoymadı və ox hədəfinə dəymədi.

Bu vəziyyətdə şahın ovqatı qarışmışdı. O, darıxır, özünü ağır bir yük altında imiş kimi hiss edirdi. Suyu görüb susuz dayanmağa məcbur olmaq nə qədər çətinidir!

Şahın evdən qovduğu küpəgirən qarı bu əhvalatı eşitdi. Öyrəndi ki, qız şaha əl vermir və şah arzusuna çatmaq üçün tədbir axtarır. Qarı öz-özünə dedi: – Firsətdir, hiyləni işə salmaq lazımdır. Gərək pərinin başına oyun açam, günəşin beşiyinə ilan salam, ayın qalasını dağdam. Elə hiylə quram ki, hamı heyran qalsın!

Qarı, şahı aldatmağa çalışdı. Xəlvətdə köhnə adamlardan öyrəndiyi bir əfsunu şaha oxudu, şaha dedi:

– Xam dayçanı miniyə öyrətmək üçün, öyrənmiş atı yəhərləyib tumarlamaq və dayçanın qarşısında sürmək lazımdır. At minənlər belə edirlər.

Qarının hiyləsi şahın xoşuna gəldi, ürəyinə yatdı. Qəribə, gözəl, işvəli bir kəviz aldı. Bu kəviz hal əhli idi, sahibi də onu meyə-məclisə alışıdırılmışdı. Şah bu kəviz ilə də vaxt keçirməyə başladı. Qız min cür naz-qəmzə ilə şahın ruhunu oxşamaq istəyirdi.

Şah məsum qız ilə ehtiyatlı dolanır, ehtiyacını sonrakı kəviz ilə rəf edirdi, onunla yatıb-dururdu. Qızı görəndə ciyərini yeyir, kəviz ilə görüşəndə isə mirvarı deşirdi. Şahın sonradan aldığı kəviz ilə vaxt keçirməsi birinci kəvizi həvəsə gətirdisə də, o səbr etdi. Ancaq hiss etdi ki, bu qarının hiyləsidir. İşlərin başı odur. Nuh tufanı da bir qarının təndirindən başlanmışdı. Qız o qədər dözdü ki, günün birində firsət tapıb sözünü şaha dedi:

– Ey mələkxislət şahım. Dinin və ölkənin adil padşahı, hamımızın pənahımız sənsən.

Sən hər zaman düz görür və doğru deyirsən. Mənim sualıma da doğru cavab verməni xahiş edirəm. Ay və günəşin dövrü ilə gecə-gündüz əmələ gəlir. İqbalının gündüzü heç vaxt zavalə gəlməsin! Gecələrin həmişə vüsal gecəsi olsun! Əvvəllər məhəbbətin sübh kimi mənə feyz verirdi. Nə üçün sonra etinasız oldun, məni rəqibin ayağına verdin? Gözdağı ilə əzab vermə, məni məhv et, rəqibə düçar etmə! Qılincını al, öz əlinlə başımı kəs! Bilmirəm nə üçün məndən üz döndərdin? Bir məni agah et görüm. Yoxsa səni öyrədən var? And içirəm bir allaha ki, bu sirri gizlətməsən, mən də gövhər xəzinəsinin qapısını açaram, şahın arzusu-na əməl edərəm.

Şah qızın marağını görüb əhvalatı başdan-ayağa danışdı:

– Güzəl mələyim, sən nəhaq o fikirdəsən. Mən səndən soyumamışam. Əksinə, həsrət-inlə şam kimi ərimişəm. Vüsalına çatmaq üçün çox yollar aradım. Nəhayət, qarı dərdimə əlac tapdı. Atalar demişkən, – dəmiri dəmir kürədən çıxarar. Quşu quş ilə tutarlar: – Qar-ı sənənin qətiyyətini, inadını görüb çox təsirli bir dərman tapdı. Üç günün içində səni mum ki-mi yumşaltdı, yola gətirdi.

Mənim dərmanım yalnız sənənin məhəbbətidir. Bu arzu ilə yanırım. Qarının isə artıq tüstü kimi aramıza girməsinə ehtiyac yoxdur. Qoy taleyimin bahar günəşi pərləsin, ümitsiz çağlarım unudulsun!..

Şah gözəl və təsirli sözləri ilə qızın könlünü aldı. Bülbül gül budağına, sərv süsənə çatdı. Şah öz arzusunə nail oldu.

Qız boyun-boğazına, qulaqlarına qızıldan bəzək taxdığından, sanki çöhrəsi sarı bir halə ilə işıqlanmışdı. Bu rəng şaha xüsusi bir ləzzət verirdi. Doğrudan da sarı rəng ürək açan rəngdir. Zəfəranlı halva da buna görə dadlıdır. Zəfəran sarıdır, onu yeyən isə, heç vaxt qəm-gin olmaz. Şam da sarılıqdan nur alır. Musanın öküzü sarı olmasa, o qədər qiymətli sayılmazdı. Dünyada bütün şadlıqların mayəsi sarı-qızıldır.

Bəhram bu şirin sözləri dinlədi və onu qucaqlayıb yatağına girdi.

Bəhramın bazar ertəsi yaşıl günbəzə getməsi

Bazar ertəsi şah bahar kimi yaşılı yaşıl üstündən geyindi. Əlində yaşıl çətir sevinclə yaşıl qəsrə getdi. Axşam olub hava qaralanda, Bəhram sərv qamətli gözəl ilə əyləşmişdi. Qızdan nağıl deməyi xahiş etdi. Qız şaha baş əydi və söhbətə başladı:

– Ey həyatımızın, sevincimizin baysi böyük şahım! Sənin dərğahın səadət ocağı, astanan səltənət məqamıdır. Tac sənin başından şərəf tapmış, taxt sənin vücudun sayəsində qiymətə minmişdir. Sənin vücudun bütün dünyanın əzizi və ölkənin canlı tacıdır. Dinlə, maraqlı bir nağıl danışım.

Qız şaha dua etdikdən sonra nağılına başladı, əqiq dodaqlarından qənd tökdü, şirin-şirin danışdı:

– Rumda Bişr adlı təmizkar əziz və hörmətli bir kişi var idi. Çox xoşbəxt yaşardı. O, duqca ağıllı, kamallı, bilikli, mərifətli, həm də gözəl bir insan idi. Hünər yox idi ki, onun əlindən gəlməsin. Camaat içində ona mömün Bişr deyər, başına and içərdilər.

Bişr evlənmək xəyalına düşmüşdü. Özü kimi pak və əsl bir qız almaq istəyirdi.

Bir gün eşq xəyalı ilə gedirdi. Yolda rübəndli bir qadın gördü. O, üzünü örtmək istərkən, külək üzündən rübəndi atdı; sanki bulut altından ondörd gecəlik ay göründü.

Qadının boyu gül-çiçəklə bəzənmiş bir sərv idi. Belə bir gözəl uğrunda insan hər şeydən keçər, yüz min tövbəsini sındırar; al yanaqları kəklik qanı ilə yuyulmuş kimi idi. Gözlər cadu kimi minlərlə aşıqləri ovlayır, minlərlə gözlərə yuxunu haram edirdi. Dodaqlar gül yarpağı kimi təzə idi. Qalın və ənbər iyli saçları, sifəti, laçın qanadı altında havasil quşu kimi görünürdü. Gözləri qədər də sehrkar xalı var idi. Bişr valeh oldu, səbri tükəndi, ayaqları sustaldı, vurulmuş kimi hissiz, hərəkətsiz dayandı. İxtiyarsız uşaq kimi qışqırdı. Ay üzlü gözəl tez rübəndini üzünə çəkdi, addımlarını yeyinlətdi.

Bişr özünə gələndə, o gözdən itmişdi. Yerində yuxu kimi xoş bir xəyal qalmışdı. Bişr bilmədi neyləsin. Özü-özünə dedi, dalınca düşsəm yaxşı olmaz. Əl çəkməyə, dözməyə də

səbrim yoxdur. Bəs necə olsun!.. Yenə səbr etmək məsləhətdir. Şəhvət məni azdırmasın. Kişiyəm, möhkəm iradə sahibi, pəhrizkar olmalıyam. Şəhvətə əsir olmağı din də yasaq edir. Nahaq naməhrəmə baxdım, özümü günaha batırdım. Beytülmüqəddəs ziyarətinə gedib, allaha səcdə və tövbə edim. Allahın köməkliyi ilə məqsədimə daha tez çataram.

Bişr evinə qayıdıb ziyarət tədarükü gördü. Allahın evinə gedib günahlardan təmizlənmək, fitnədən uzaq olmaq istədi. Beytülmüqəddəsdə ibadət elədi, din ehkamını yerinə yetirəndən sonra vətəninə qayıtdı. Ziyarət yolunda Bişr bədgüman və tündxasiyyət bir adama rast gəlmişdi. Bu adam hər şeyə qarışar, hər sözə irad tutmağa, rəng verməyə çalışardı. Bişr bir söz deyən kimi o əsəbiləşib özündən çıxardı ki: Elə deyil belədir. Bu cür deməli, o cür danışmalı, flan, behman... Bişr müsahibini pis görəndə sakit oldu, danışmamağı qət etdi. Müsahib isə əl çəkmədi, Bişri yaxaladı ki, adını de, səni öz adınla çağırım. Bişr cavab verdi:

– Mənə Bişr deyirlər. Buyur görək buna nə deyəcəksən?

Yoldaşı dedi:

– Sən avamın birisən. Amma mən alimlər başçısı Məlixayam. Mən Dünyanın keçmişini, gələcəyini, yerin-göyün bütün sirlərini, pisi-yaxşını, haramı-halalı, insanların ürəyindəkini bilirəm. Mənim məlumatım hər biri on iki elm bilən on iki alimin biliyindən artıqdır. Mövcudatın, kainatın əsl mahiyyətini bilirəm. Dağ, dəniz, çöl, meşə, yer, göy, – dünyada nə varsa, mənə bəllidir. Onu da bilirəm ki, bu varlıq nədən, nə üçün və necə yaranmışdır. Olacaq işləri qabaqcadan xəbər verirəm. Əlli il qabaqcadan bilirəm ki, hansı səltənət məhv olacaq, əvəzinə hansı törəyəcəkdir. Torpağa düşən bitkinin vəziyyətini, görəcəyi ziyanı ya tutulacağı xəstəliyi bir il qabaqdan seçirəm.

Xəstənin nəbzinə, sifətinə baxan kimi onun azarını bilir, dərhal sağaldıram. Torpağı qızıl eləməyi, kəhrəbanı lələ, daşı gövhərə çevirməyi bacarıram. Bütün aşkar və gizli xəzinələrin açarı məndədir. Ovsunum ilə ilanı candan edib yosuna, yosunu ipə döndərərəm. Qərəz ki, elm aləmində məndən dərin adam yoxdur.

Məlixə öz hünərindən o qədər danışdı ki, Bişr mat qaldı.

Bu dəqiqədə dağdan bir bulut yüksəldi. Məlixə soruşdu:

دوشنبه

– Nə üçün bu bulut qır kimi qaradır, o birisi süd kimi ağdır?

– Allahın hökmü belədir.

– Burax canım, düz əməlli cavab ver.

– Qara bulut tüstüdür. O birisi isə, rütubətdən ağarmışdır.

Müsaiblər söhbətdə ikən, külək əsdi. Məlixə yenə boşboğazlığına saldı:

– De görüm, bu külək nə olan şeydir? Mal kimi gözünü döymə, cavab ver!

– Bu da allah işidir. Onun hökmündən olan şeydir.

– Olmadı, qarılar kimi çərənlədin. Hikmətdən başın çıxmır. Bunu yəqin et ki, külək havadan doğur. Onu da yerin buxarı hərəkətə gətirir.

Məlixanın gözü bir dağa sataşdı.

– Niyə, dedi, bu dağ başqalarından ucadır? Bişr cavab verdi:

– Allahın işidir. Birini uca, birini alçaq yaradır.

Məlixə dedi:

– Heç nə bilmirsənmiş ki! Buluddan dağları yuyub aparən sellər doğur. Seldən, axıntıdan kənar olan dağlar uca qalır.

Bişr özünü saxlaya bilmədi, Məlixanın həddən artıq lovğalığına hirsələndi:

– Bura bax, dedi, belə işlərin sirrini mən səndən pis bilmirəm. Az lovğalan. Allahın işlərinə əl atma. Bizlər hikmətdən xəbərsizik. Hər şeyin ancaq zahirini görürük. Bu bilik ilə elmdən, hünərdən dəm vurmaq yaramaz. Sonra qələtimizin üstü açılar, yaxşı olmaz. Gəl gücümüz çatmayan işə yapışmayaq və bu uca ağaca çıxmaqdan əl çəkək.

Bişrin bu sözləri Məlixaya kar eləmədi. O, füzulluğunda davam etdi.

Onlar bir neçə gün yoldaşlıq etdilər. İsti bir gündə cılpaq, susuz və böyük bir səhrada yol gedirdilər. Uzun yol və isti onları taqətdən salmışdı. Günəş təpələrinə döyür, beyinləri az qala qaynayırdı. Özlərini itirmişdilər. Nə bir məskən, nə bir kölgəlik, nə daldanacaq yer, nə bir içim su tapırdılar. Əlacsız səhra boyu yürüyür və istinin dəhşətindən qışqırırdılar. Xeyli gedəndən sonra böyük və yaşıl yarpaqlı gözəl bir ağaca çatdılar. Ağacın altı kölgəlik, ipək məxmər kimi yumşaq və yaşıllıq idi. Yolçular bu yeri görəndə, sevincdən cuşə gəldilər, göz-

ləri işıqlandı. Özlərini kölgəliyə saldılar. Orada dibi torpağa basdırılmış saxsı bir küp var idi. Küp saf, dum-duru sərin su ilə dolu idi. Onlar sudan içib atəşlərini söndürdülər. Məlixə yenə çənəsini işə saldı:

– De görüm əziz yoldaş, quru çöldə bu küpü buraya kim basdırıb? İçindəki duru suyun mənbəyi haradadır? Belə yerdə nə çay, nə bulaq olar. Bəs bu nə sirdir?

Bişr dedi:

– Kim isə, bir xeyirxah adam savab olsun deyə, bizim kimi yolçular üçün bu küpə su tökmüşdür. Daş-kəsək dəyməmək üçün yarıya qədər torpağa basdırmışdır.

– Hər şeyi bu cürəmi izah edirsən? Ağlın haradadır? Yüz ağacdan yüz ağaca qurquru çılpaqlıq olan bir çöldə, özü də belə bürküdə hansı səfeh özgələr üçün çiyində su daşıyar? Bu ovçular, tələ quranlardan başqa heç kəsin işi deyil. Bu çöldə maral, ceyran, cüyür, dağ keçisi çox olur. Şoran yeyib susuzlayır, su axtarırlar. Küpü görən kimi suya cumurlar. Ovçu da fürsət tapıb ovu su içdiyi yerdə vurur, kabab çəkir. Başa düşdünmü! Çətin sualları belə aç, belə izah et ki, eşidən də sənə afərin desin!

Bişr dedi:

– Hər kəsin bir fikri, bir rəyi, əqidəsi var. Sən adamlara qarşı bədxah olma. Pislik arzulayan özü pis günə qalar!

Onlar su kənarında süfrə açib doyunca yedilər, içdilər. Məlixə Bişrə dedi:

– Dur kənarında otur. Mən soyunub suya girəcəyəm. Yuyunmaq, tozdan, tərdən təmizlənmək, pak olmaq istəyirəm. Canım çox çirklənib, narahatam. Çiməndən sonra da daş ilə bu küpü qıracağam. Qoy ovların yaxası qurtulsun.

Bişr razı olmadı:

– Sevinə-sevinə suyunu içdin, doydun; naşükürlük edib küpü sındırma. İçməli suya tüpürək salmazlar, handa qala çimmək! Aynanı sirkə ilə sürtmək, saf suya zibil tökmək yaramaz. Bəlkə bizdən başqa da bu çöldə susuzlar olacaq. Qoy başqaları da feyziyab olsunlar.

Məlixə kobudluğuna saldı. Bişrin sözünə qulaq asmadı. Soyunub paltarını bağladı. Özü-nü küpün içinə saldı. Demə bu küp quyu imiş. O küpə girən kimi quyunun dibinə batdı, bo-

ğuldu. Ölüm gələndə, zirəklik bir iş görmür. Məlixə nə qədər çabaladı, xilas ola bilmədi.

Bişr uzaqdan küpə baxır, öz-özünə deyirdi:

– Bu haramzadə, saf suyu murdarladı. Heç kəsin belə yoldaşı olmasın! Bu cür adamın ölməyi qalmağından yaxşıdır.

Bişr düşünür, gözünü sudan çəkmirdi. Çox gözlədi. Məlixədən bir əsər görünmədi. Bişr narazı və məyus bir halda küpə yaxın gəlib onu axtardı. Gördü ki, Məlixə çoxdan suya batmışdır. Sonra qalxıb ağacdən nizə kimi uzun bir budaq kəsdi, yarpağını, qabığını təmizlədi. Ağacı küpə saldı, dənizçilər kimi suyu ölçmək istədi. Küpə nə küpə! Quyudan dərin! Bişr indi başa düşdü ki, bu küpə deyil, doğrudan da quyudur. Ancaq quyunun ağzına küpə qırığı qoymuşlar ki, heyvanlar suyu bulandırmasınlar.

Bişr sədaqətli, təmiz adam idi. Çırmanıb çox ciddi-cəhd elədi, axırda Məlixənin meyidini sudan çıxardı. Kənardə onu basdırdı. Üstünü torpaqladıqdan sonra qəbrin baş tərəfində əyləşib dedi:

– Hə, ay lovğa yoldaş, indi halın necədir! Sirləri açan ağılından, hamıya hər şeyə çarə etməyindən danış! Qeybdən xəbər verirdin. Kişilikdən də, qadınlıqdan da avara dostum, hanı sənənin on iki fənnin! Gələcəyi qabaqcıdan bilirdin, bəs gözünün qabağında quyunu niyə görmədin! Su barəsində uzun-uzun nağıllar danışırıdın, yüz cür mənə yazırıdın. Ancaq əsl mənəni anlamadın, anlaya da bilməzdin. Kainatdan, yer-göy aləmindən dəm vururdun, amma balaca bir küpənin içindəkini bilmədin. Nahaq dərin yerlərə əl atdın. Dünya yaranandan bəri varlığın hikmətini heç kəs aç bilməyib. Sənənin də bu haqda dediklərin boş-boş şeylərdir. Sən öz qürurunla boğuldun, mən nicatda qaldım. Çünki, sən naşükür idin. Sən içdiyini saf suyu heyvanlar üçün olan tələ adlandırdın, özün heyvan kimi tələyə düşdün. Bədxahlıq səni bədbəxt elədi. Mən həmin suya nemət kimi baxdım, xeyir danışdım, yaxşı niyyətim ilə qurtuldum.

Bişr ayağa qalxdı, Məlixənin misri libasını, əmmaməsini yığışdırdı. Paltarını açanda, cibindən bir kisə düşdü. Kisədə köhnə sikkəli min Misir qızılı var idi. Pula tamah eləmədi. Onu bir əmanət kimi saxladı. Xəyalında qoydu ki, mərhumun pulunu, libasını və şeylərini tamam-kamal öz varislərinə çatdırsın: – Evini, ünvanını öyrənəm, ailəsinə xəbər verim. Ona köməyim dəymədi, əmanətinə xəyanətsə də olmasın.

Kiçinin paltarını götürüb yoluna düzəldi, gəlib şəhərə çatdı. Bir-iki gün evində qalıb rahatlandıqdan sonra, Məlixanın əmanəti ilə məşğul oldu. Onun əmmaməsini tanışlara göstərərək soruşdu ki, bəlkə bunun sahibini tanıyasınız, bir kişi əmmaməni tanıdı.

– Mən, dedi, bilirəm bunun sahibi harada olur. Bu küçə ilə bir qədər gedərsən. Flan məhəllədə, flan ev bu əmmamə yiyəsinindir. Şahlara layiq yüksək bir imarətdir. Qapını döy, yəqin bil ki, axtardığın oradadır.

Bişr paltarını, qızılı götürüb həmin evə sarı gəldi. Qapını döydü. Şəkər dodaqlı bir qadın çıxdı:

– Kimsən, dedi, nə istəyirsən?

Bişr dedi:

– Əmanətim var. Xanımı çağır verim. Gəlmək olarsa izn verin gəlim, sözümü deyim. Məlixadan xəbər gətirmişəm.

Xanım bunu eşidən kimi, Bişri içəri çağırdı. Üzünə rübənd salıb fərş üstündə ona yer göstərdi:

– Söylə, dedi, doğrusunu danış görək!

Bişr əhvalatı əvvəldən axıra qədər Məlixə ilə yoldaş olmağını, onun boşboğazlığını, lovğalığını, bədxahlığını, axırda da suya düşüb boğulmağını... açıb söylədi və sonra əlavə etdi:

– O öldü, sən sağ ol! Onun yeri torpaqlar altı oldu, sənə yerin bu qurulu imarət olsun! Onu su yuyub pak eləmişdi. Mən qaydasınca basdırdım. Bütün şeylərini yıgıb gətirmişəm. Budur, əmanətinizi alın!

Bişr qızılı və paltarını əlindən yerə qoydu. Bişrin sədaqəti və doğruluğundan ay üzlü qadının xoşu gəldi. Qadın, ərinin ölüm xəbərindən çox kədərləndi. Bir qədər ağladısa da, sonra unutmaya çalışdı. Bişrə dedi:

– Mənim səndən xoşum gəldi. Əsl allah adamı, halalzadəsən. Sənin mərdlik, gözüaçıqlıq və mərifətinə afərin olsun! Sənin adamsız bir qərib üçün çəkdiyən bu zəhmətə heç kəs qatlanmaz. Mərd adamsan, Məlixə öldü. Doğru deyirsən ki, o, bədxah, pis, xain adam idi. Bi-

vəfa və mərdimazar idi. Çoxlarını incitmişdi. İllərdir ki, onunla yaşayıram. Min cür əzablar çəkmişəm. Başıma nələr açmırdı. Onun yatağından kənara çəkilmədiyim halda, mənə böhtan atırdı. Sözüənə cavab vermək istəyəndə, ildırım kimi üstümə şığıyır, məni döyürdü. Yaxşı ki, allah onu cəzasına çatdırdı, məni əzabdan qurtardı. İndi o, haqq dünyadadır. Pis-yaxşı ölüb getdi. Aradan çıxdı. Onunla ər-arvadlığımız da bitdi. Ölüənün dalınca danışmaq yaxşı deyil. Sən isə xoşuma gələn, mənə ər olmağa layiq adamsan. Bu barədə fikrin nədir? Pul məndə, mülk məndə; ismət və gözəllik də ki, var. Məndən yaxşı halal arvad haradan tapacaqsan? Rəyin varsa, allahın əmri ilə kəbinimiz kəsilsin, iş qurtarsın. Mən səni bəyəndim. Sənin də mənə məhəbbətin varsa, kənzlik xidmətinə hazır olum. Sözüümü açıq dedim; varımı, mülkümü bildin, bu da mənim camalım!

Qadın sözüənü bitirib rübəndi üzündən açdı. Deyəsən bulut altından ay çıxdı. Bişr onun ay çöhrəsini, sehrli kimi qəlb ovlayan göz-qaşını, xalını görən kimi tanıdı.

Bu, Bişrin ilk gündə qabağına çıxan və gözəlliyi ilə onu məst və məftun edən pəri idi. Bişr bu görüşdən batdığı günahları yumaq üçün ziyarətə getmişdi. Bişr başına gələn bu qəribə hadisənin təsirindən qışqırdı və özündən getdi. Qadın evə yüyürüb, təsirli və oyadıcı ətirilər gətirdi. Bişrin üzünə səpdı. Bişr özünə gəldi. Utandığından qıpqırmızı qızardı və bədəninə hərarət gəldi.

– Gözəlim, dedi, məni huşdan getmiş sayma, camalını gördüm, ixtiyarım əldən getdi. Cin görənlər dəli olur, mən isə, pəri görmüşəm. Məni məst edən qüvvə yalnız adi bir sevgi deyil, uzun həsrət və hicran əzablarına bais olan bir eşqdır. Mən çoxdan sənin hüsnünə əsirməm, oduna yanırım. Uzun zamandır ki, bir dəqiqə də yadımdan çıxmırsan, bu sirrimi heç kəsə açə bilmirdim. Səbrim tükəndi, əlacım kəsildi, axırda Beytölmüqəddəsə getdim ki, ibadət edəm, bəlkə allahın tövfiqi ilə haram tamahdan çəkinəm, özgənin arvadından gözüm yığıla.

Qadın Bişrin macərəsini eşidəndə, ona meyli on qat artdı.

Bişr çox sevinc və həvəslə evinə qayıtdı. Nə ki, lazım idi, tadarük gördü. Qadının kəbinini kəsdirib onunla evləndi. Onlar şad və xoşbəxt yaşamağa başladılar. Keçmişin dərdli və həsrətli günlərini unudular. İndiki həyatları üçün allahın şükrünü yerinə yetirdilər.

Beləliklə, Bişr tənhalıqdan, gözəl qadın isə, ay küsufdan qurtaran kimi Məlixadan qurtardı. Ağ gün insanı ağardar, – deyərlər. Bişr ilə keçirdiyi xoş günlər qadının gözəlliyini daha da artırdı. Onun üzündən, könlündən dərdi-qubarı silib apardı. Qadın fərəhlənib özünə seyqəl verdi. Huri kimi yaşıl paltar geyindi.

Yaşıl paltar əlbət ki, sarıdan yaxşıdır. Sərv ağacı həmişə yaşıllığına görə bəyənilmişdir. Yaşıllıq əkin-taxıl zəmisinin rəngidir. Mələikələr belə geyinir. Hər şey yaşıllıqla canlanır. İşıqlı göz yaşıl rəng ilə iti görür. Yaşıllıq gənclik, həyat rəngidir.

Qız hekayəsini bitirəndə, özünü şahın qucağında gördü.

Bəhramın seşənbə günü qırmızı günbəzə getməsi

Payızın axır ayı idi. Günlər qısalmışdı. Şah qırmızı libas geyinib slavyan qızının görüşünə getdi. Al yanaqlı, ay üzlü qız, ay günəşə pərəstiş edən kimi şahın qulluğunda hazır oldu. Şah gününü şəkər dilli qız ilə xoş keçirdi. Gecə olanda, şirin bir nağıl danışmağı qızdan xahiş etdi. Gözəl əqiq dodaqlarından dürr tökməyə, maraqlı bir nağıl söyləməyə başladı. Nağıldan qabaq, şahı tərif ilə dedi:

– Şahın məqamı günəş qədər yüksək və daimi olsun. Şahın düşmənləri kor olsun. Hüzurunuzda bir gözəlin nağılını danışmaq istəyirəm.

Rusiya ölkəsində gözəlliyi və yaraşığı ilə məşhur olan bir şəhər vardı. Oranın abadlıq sevən bir padşahı vardı. Bu padşahın naz-nemətlə bəslənmiş ay üzlü, sərv boylu, gözəl və cazibəli bir qızı vardı. Görənlər bu qızın gül camalına məftun, məlahətində heyran idilər. Nərgiz kimi xumar gözlü, müşk zülfü bahar lətafətli, xoş ədalətli şahzadə qızı görənlər onun insan deyil, qüdrət qələmi ilə çəkilmiş bir surət olduğunu zənn edirdilər. Bu şəkər sözlü və şirin təbəssümlü pərinin bir zinəti də hünəri və istedadı idi. Bütün elmlərdən xəbərdar olduğu

kimi, bir çox fəndə də mahir idi. Tilsim kitablarını oxumuş, müxtəlif sehr, əfsun və cadu sirlərini öyrənmişdi. Ərə getməməyi, heç kəsdən asılı olmamağı, həmişəlik tək yaşamağı qət etmişdi.

Ancaq belə bir qızın tək yaşamağı mümkün idi! Çox çəkmədi ki, qızın gözəlliyi dillərdə deyildi. Ağıl-kamalı ilə aləmə səs saldı ki, cənnət bağından huri, ay və günəş qızı gəlmişdir. Bütün özünə güvənən igidlər şahzadə qızın həvəsinə düşdülər. Hər tərəfdən elçilər tökülüb gəldi. Biri öz dövləti, qızılı ilə qıza müştəri durdu. Biri rütbəsini, şahlıq dəstgahını, qoşununu, gücünü göstərdi. Biri öz hünərləri ilə irəli yeridi. Qərəz ki, hər kəsin nəyə gümanı vardırsa, irəli çəkdi. Amma heç nə və heç kəs qızı maraqlandıra bilmədi. Lakin elçilər əl çəkmir, qızı rahat buraxmırdılar. Qız isə hər kəsdən bir bəhanə ilə üz çevirməyə, hərəyə bir üzr gətirməyə çalışırdı.

Axırda elçilər onu təngə gətirdi. Qız bu işə başqa çarə düşündü. Elçilərdən uzaq olmaq, göy kimi sədəməsiz məkana çəkilmək üçün bütün məmləkətində ən münasib bir yer axtardı. Uca bir dağın başını seçdi. Dağın başında elə uca, böyük və möhkəm bir qala tikdirdi ki, görün deyərdi – dağı dağ üstünə qoyublar. Qız həmin qalaya köçmək, orada yaşamaq üçün atasından icazə istədi. Şah əvvəlcə razılıq vermək istəmədi. Ata ürəyi elə gözəl bir övladdan ayrı necə dözə bilərdi? Qız isə çox təkid etdi. Şah, nəhayət, qızının xahişini yerə sala bilmədi. Bir də düşündü ki, qızın kənar yerdə, dağdakı qalada yaşaması məsləhətdir. Belə olsa, elçilər mənim qapımdan əl çəkərlər. Bal olmayan pətəyə arı girməz; qalada saxlanan xəzinəyə oğru-əyri əl tapmaz. Qızım dağ başında arxayın bəslənər, böyüyər və dinc olar.

Qız qalaya köçdü. Arzuladığı və bəyəndiyi bir məskənə köçməyindən çox sevindi. El onun adını qala qızı qoydu.

Qız Ruyindiz kimi möhkəm bir yerdə yaşadığından, heç kəsin əli ona çatmır, heç kəsin gözünə görünür, heç bir elçi onun sarayına yaxın düşə bilmir, arzuları gözlərində sönürdü.

Yuxarıda söylədiyim kimi, şahzadə qız çox hünərli, tədbirli, dərin düşüncəli bir gənc idi. Yer və göy aləmindən xəbərdar idi. Ulduzların hərəkətini və hökmünü, hər birinin xü-

susiyyətini mükəmməl bilirdi. Xilqətin sirlərinə də bələd idi. Dünyanın bütün işlərinə, pisinə-yaxşısına vaqif idi. Hər şeyin səbəbi, nəticəsi ona məlum idi. Nə üçün od isti, su soyuqdur, insanı kamil insan eləyən nədir, ulduzlar adama nə xeyir və nə zərər verə bilər...

Bütün bu mətləblər şahzadə qıza bəlli idi. Əql, deyərlər, insanı yüksək mərtəbəyə çatdırar; odur ki, qız hər şeyə əqli, düşüncəsi ilə yanaşırdı. O, qadın olsa da, əslində hünər və bacarıq məqamında kişi idi.

Qalaya köçəndən sonra insanlar ilə əlaqəni kəsdi. Bir də onlara doğru üz çevirmək istəmədi. Bunun üçün yaşadığı qalanın yolunda daşdan və dəmirdən bir neçə möhkəm tilsimli heykəllər tikdirdi. Bunlar hər biri əlində qılınc, dəhrə qalanın yolunu kəsmişdilər. Kim o tərəfə üz çevirməyə cəsarət edirsə, parça-parça doğranır, məhv olurdu. Ancaq qalanın mühafizə olan bir nəfər oradan keçə bilərdi. Onun üçün də müəyyən hədd var idi. Yanlış bir addım atsa idi, başı bədənindən ayrılardı. O, tilsimlərdən zərbə yeyən adam yanıb kül olardı.

Göylərə yüksələn o böyük qalanın qapısı göylərin qapısı kimi gizli idi. Ən dəqiq və usta mühəndislər aylar ilə fikir verib diqqət yetirsələr də, o qalanın yolundan, qapısından bir əlamət tapmazdılar.

Qalada əyləşən pərisifət qız qabiliyyətli bir rəssam idi. Onun fırçası suyu sədəfə döndərirdi. Qələminin huri saç kimi qarası ilə kölgənin nəqşini nura çəkərdi.

Qala, şahzadə qızın sayəsində abad və gözəl bir aləm oldu. Qız qələm alıb öz gözəl vücudunun şəklini başdan-ayağa qədər ipək parça üzərində çəkdi. Öz rəsminin üstündə aydın xətt ilə yazdı: “Məni sevənlər buyurub qalaya mənim məskənimə gəlsinlər. Qorxaqlar mənim sevdama düşməsinlər. Mənim aşiqimin qurban verməyə min canı, dillərdə deyilən igidlik və mərdliyi olmalıdır. O, kənardan baxmamalı, pərvanə kimi başıma dolanmalı, özünü oda-közə atmalıdır. Mən o adamın eşqinə könül verəcəyəm ki, dörd şərtimi ödəyə bilsin: əvvəla, adı-sanı, gözəlliyi ilə məşhur olsun. İkinci, ağıllı və tədbirli adam olsun və mənim qalamın yolundakı tilsimi açsın. Üçüncü, bütün tilsimləri açandan sonra qalanın qapısını tapsın və oradan mənim sarayıma daxil olsun. Dördüncü şərtim ən axırdadır. Üç əvvəlkiyə

ödəyən adam mənimlə şəhərə, atamın barigahına getməlidir. Mən atam evində ona bir neçə sual verəcəyəm. Suallarına düz cavab versə, sevgisini qəbul edəcək və ona ərə gedəcəyəm. Sevgi meydanına girən və bu şərtləri ödəməyən adamın isə, qanı hədəd gedəcəkdir. Dediklərimə əməl edən xoşbəxt olacaq, məğlub olanlar isə məhv olacaqlar”.

Şahzadə qız yazısını bitirdikdən sonra şəkli öz xidmətçilərindən birinə verdi və tapşırıdı:

– Apar bunu şəhərin qapısının ən uca tağından as. Qoy gəlib-gedən oxusun. İgidlər xəbərdar olsun. Ürəyi çəkənlər meydana çıxsınlar.

Xidmətçi şəkli alıb dolaşlıq yollardan keçdi. Şəhərə çatıb, gözəlin şəklini şəhər qapısından asdı.

Bu xəbər aləmə yayıldı. Bütün özünə gümanı gələn və sevgi həvəsində olan şahzadələr, xanlar-xaqanlar tökülüb gəldilər. Şəklə baxdıqca, onların eşqi və həvəsi birə-min artır, ürəkləri həsrət ilə alovlanırdı. Çoxları şahzadə qızın xahişinə əməl etmək üçün çırmalıb meydana çıxdı və arzu-ümid yolunda başını-canını verdi. Hər kəs öz hünərini, bacarığını, fəndini işlətdi. Amma heç bir nəticə çıxmadı. Tilsimi açan olmadı. Bəziləri tilsimin ilk pillələrini açır, başlanğıcda müvəffəq olurdu. Bir az irəli getdikdə isə məğlub və məhv olurdular. Neçə-neçə igidlər, şimşad kimi oğlanlar bədbəxt oldular. O sevdaya düşənlərin biri də sağlamat çıxmadı. O qədər baş kəsildi, qan töküldü ki, həddi-hesabı yox. Tilsimlərdə ölənlərin başı dərhal şəhər qapısının üstündən asılır və müdhiş bir mənzərə canlanırdı. Şəhər qapısı üzərində kəllələr dağ kimi qalandı.

Həmin ölkədə ağıllı və hünərli igid bir şahzadə var idi. Bir gün könlü açılsın deyə, şəhərdən kənara, ova çıxmışdı. Onun gözü şəhər darvazasından asılan bu maraqlı lövhəni gördü.

Şirin vədəli və adam aldadan sözləri oxudu. Xanımın ipəkdə çəkilmiş dilruba şəklinə tamaşa elədi. Şəkil sahibinin gözəlliyi şahzadənin ixtiyarını əldən aldı, səbrini tükətdi. Bildi ki, bu şəkllə neçə-neçə başlar qurban getmişdir.

– Afərin, dedi, o qələmə ki, belə bir ay üzlünün surətini çəkmişdir. Bundan, bu hünər-

lə ələ gələsi gövhərdən necə əl çəkim. Eşq meydanından qaçsam, mənə qeyrətli deməzlər. Ya arzuma nail olmalıyam, ya başımı verməliyəm. Bu yolda çox başlar getdi. Ölsəm də, hünərimi yoxlamalıyam. Nə əhəmiyyəti var, hər yaranmış öləcəkdir. Fədakarlıqla ölmək şərəfdir. Bu şəkil sehrbazların aşıqlər üçün qurduğı tələdir. Sehrə, ovsuna qarşı ovsun eləmək lazımdır. O qızın dilini bağlamasam, əzmimə girişməyəm. Belə böyük bir işə tədbirsiz, hazırlıqsız girişmək olmaz. Tələsən və özünü itirənlər uduzarlar. Sazı kökləməmiş çalmaz, oxu tuşqullamamış atmazlar. İntizardan qəlbim döyünür, həsrətdən ciyərim yanır. Bu vəziyyətlə özümə necə toxtaq verim. Bir də mən bu yolda yalnız özüm üçün çalışmıram. Yüz qan iddiası edir, ölənlərə əvəz almaq istəyirəm.

Bu düşüncələr şahzadəni kədərləndirdi. Ürəkdən bir ah çəkdi. Qalada qalanmış başlara baxıb gözü yaşardı. Bütün aləm nəzərinə qılınc və cəllad baltası, teşt və kəsik baş göründü. Ovdan qayıdandan sonra şahzadə ürəyindəkini heç kimə demədi. Arzu və atəşlə ürəyi yanır. Gecə-gündüz narahat idi. Hər səhər eşq həvəsi ilə yatağından qalxar, bir baş səhər kənarına gəlib gözəlin can alan şəklinə doyunca baxar, sevgi səadətinə nail olmaq üçün çarələr düşünər, yollar axtarardı. Çarə tapmadıqda isə məyus olar, bir tərəfdən də kəsik başları görüb pozulardı.

Çox çalışdı, bir çarə əldə edə bilmədi. Axırda, müstəsna hünərli, ağıllı bir qocanın sorayını aldı. Şahzadə həmin adamın yerini öyrəndi, quş kimi özünü ona yetirdi. O, xaraba bir mağarada məskən etmişdi. Şahzadə Xızır tədbirli kişidən bilik öyrəndi. Başına gələni açıb ona danışdı. Gördüyü hasarı, qızın şeklini və qoyduğu şərtləri, bu uğurda məhv olanları, açılmaz tilsimi başdan-ayağa tədbirli filosof kişiyyə söylədi. Filosof kişi, aləmə gizlin olan tədbirləri şahzadəyə öyrətdi.

Şahzadə min təşəkkür ilə geri qayıtdı. Bir neçə gün dayandı. Tədbir tökdü, hazırlıq gördü və münasib uğurlu bir vaxt, fürsət axtardı. Hər tilsim üçün bir fənd qurmağa başladı. Əvvəlcə möhkəm adamlardan özünə kömək çağırırdı. Libasını qan rənginə boyadı. Qırmızı rəng zəmanə zülmündən şikayət əlaməti idi. Tilsimə doğru gələndə, öz məqsədini hamıdan gizlətdi, dedi-qoduya yol vermədi.

– Özüm üçün, dedi, çalışmıram. Yüz min adamın qanını istəyirəm. Ya bu qanı alaram, ya da onlar kimi məhv olaram. Bu ad ilə libasını qana boyadı, qılıncını siyirib meydana çıxdı.

Bu hücumdan xəbər tutanlar bildi ki, aslan ürəkli şahzadə qan almağa gedir. Hamı ona dua elədi, rəğbət bəslədi, xalqın hörmət və hümməti şahzadənin ürəyinə qüvvət, iradəsinə möhkəmlik verdi. Xalqın təvəccöhü şahzadəyə polad libas oldu. Şahzadə öz iqdamı üçün şəhərin padşahından icazə aldı və tilsimə doğru yollandı. Bir ovsun oxuyub üfürən kimi, yol açıldı və hasarın sehri pozuldu, tilsim bağları açıldı. Yolu üstündəki tilsimləri bir-bir açdıqda, əllərindəki qılıncları alıb atırdı. Dağları, təpələri ötdü, tilsimin qapısına çatdı. Yer altındakı yolu tapmaq üçün təbili döydü və əks-sədasını dinlədi. Səs bir açar oldu. Səsin düşdüyü boşluqdan qapı görüldü. Şahzadənin hünər və igidliyindən xəbər tutan xanım tez adam göndərdi, ona xəbər yolladı:

– Ey tilsimlər sındıran igid, iqbalın yeyin olsun, xəzinənin qapısını tapdın, göstərdiyin hünər kifayətdir. Sakit ol, şəhərə qayıt. Mümkünsə, bir-iki gün gözlə, mən də atam evinə gəlim, son dəfə səni yoxlayım. Səndən dörd şey soruşacağam. Bilsən, ürəyimi verəcəyəm və bütün həyatım boyu sənin olacağam.

İşi rast gələn və arzusu yolundakı bütün əngəlləri yox edən şahzadə qaladan şəhərə qayıtdı və qızın şəklini şəhərin qapısından götürdü, onu büküb nökrinə verdi.

Beləliklə, hünər bəlanı məhv etdi!

Başları iplərdən açıb verdi ki, aparıb bədənləri ilə birgə dəfn etsinlər. Hamı ona afərin dedi. Şahzadə camaatın alqışları altında evinə gəldi. Xanəndə və sazəndələr çağırıb eys-işrətlə məşğul oldu. Camaat onun evini, damını, divarlarını nəqşli ipəklərlə bəzədi.

Hamı and içdi ki, bu xeyir iş baş tutmasa, şahı məhv edəcəyik, igid şahzadəni özümüzə şah tikəcəyik. Köhnə şah bizim igidlərimizi ölümə verdi. Bu şahzadə isə, igidliyi ilə bizim qanımızı aldı.

Şahzadə qız adına layiq bir nişanlıya rast gəldiyinə çox şad oldu. Müşk kimi ətir saçan saçlarını daradı, lazımınca bəzənib düzəndi. Kəcavəyə əyləşib atasının sarayına gəldi. Saray

qızın camalından işıqlandı. Şah qızının gəldiyini eşidib fərəhdən gül kimi açıldı, eyvana çıxıb qızı bağına basdı.

Qız öz başına gələn macərələri bir-bir şaha danışdı. Əvvəlcə sevgisi uğrunda tökülən qanlardan, kəsilən başlardan dedi, axırda tilsimi sındıran igid şahzadəni təriflədi və onun üç şərti necə hünərlə yerinə yetirdiyini bildirdi. Şah soruşdu:

– Dördüncü şərtin nədir? Bəyəm neçə şərtin var? Gözəlin iyirmi şərti olmaz, bir şərti olar!

Qız dedi:

– Ondan dörd çətin söz soruşacağam, bilsə, xoşbəxtdir; başına tac qoyduracağam. Bilməsə, öz bəxtindən küssün, çıxıb getsin.

Qız belə tədbir tökdü:

– Sabah, atam taxtında əyləşəndə, oğlanı qonaq çağırırıq. Mən pərdə dalında gizlənərəm, o gəlib əyləşər. Mən soruşaram, o da qaydasınca cavab verər.

Şah qızın məsləhətini qəbul etdi, rahatlanmağa getdi. Elə ki, səhər açıldı, gün çıxıb aləmi işıqlandırdı, şah Kəyan qayda-qanuna uyğun məclis qurdu. Böyük bir dəmdəsgah ilə sarayı bəzədi. Şahzadəni qonaq çağırırdı. Şahzadə saraya daxil olanda, izdiham ilə onu qarşıladılar, başına qızıl-gümüş saçdılar.

Şahın cürbəcür nemətlərlə dolu süfrəsi açıldı. Aralığa elə geniş bolluq süfrəsi gəldi ki, barigah dar göründü. Süfrə demə, insanın arzubağı de! Dünyada ürəkdən keçən, meyl çəkən xərəklər, nemətlərdən nə varsa, o süfrədə tapılırdı. Sağdan və soldan cərgə ilə əyləşənlər nahara başladılar. Hər kəs istədiyini yedi.

Süfrə yığışandan sonra, şah qalxıb içəri getdi. Qonağı öz yerində əyləşdirdi. Özü qızın yanına pərdə dalına çəkilib qızı ilə oğlanın söhbətini eşitməyə, hərəkətlərinə nəzər yetirməyə çalışdı. Qız xəzinədarına iki xırda lölə verib qonağı şahzadəyə çatdırmağı tapşırırdı. Xəzinədar, verilən əmanəti qonağa çatdırırdı. Şahzadə kiçik lölələrin üstünə özündən üç cavahir əlavə edib qıza göndərirdi. Qız göndərilən cavahiratı görüb bir daş götürdü. Həmin daş ilə göndərilən qiymətli daşları çəkib yoxladı. Çəkiddə cavahirat ilə daşın bərabər olmadığını gördük-

də, cavahirati daş ilə əzib toz kimi yumşaltdı. Bir ovuc şəkər gətirib cavahirat tozuna qatdı, təkrar qonağa göndərdi. Şahzadə xanımın eyhamını və ürəyindəkini anladı. Kənimiz çağıraraq bir cam süd istədi. Şəkər ilə qarışdırılmış cavahir tozunu südün içinə töküüb xanıma göndərdi. Xanım o südü içdi. Dibinə çökəni xəmir yoğurdu və yenə tərəzidə çəkdi. Çəkiddə xəmir əvvəlki daşlar ilə bərabər gəldi. Nə bir tük qədər artıq, nə də əskik idi. Tez barmağından üzüyü çıxarıb kənimizə verdi ki, şahzadəyə çatdırınsın. Şahzadə xanımın üzüyünü alıb öz barmağına taxdı, can-ciyəri kimi əzizlədi. Şahzadə üzüyün əvəzində xanıma bir dürr göndərdi. Elə bir dürr idi ki, çıraqla kimi yanır, işıqla saçır. Kənimiz dürrü qıza çatdırdı. Xanım dürrü əlinə alıb baxdı. Sonra öz sandığına açıb eləcə bir dirr çıxartdı, dürrləri yoxladı; hər ikisi tən, bərabər gəldi. Kənimiz dürrlərin ikisini də şahzadəyə gətirdi. Şahzadə baxdı, baxdı. Bu dürrləri bir-birindən seçə bilmədi. Rəng və rəvnaq cəhətdən onların heç bir təfəvütü yox idi. O, bir göy muncuq gətirdi. Bu, əvvəlki dürrlərə oxşamırdı. Onu dürr gətirən adama verdi ki, xanıma aparsın. Qız dürrlər yanında muncuğu görəndə, alıb öpdü və gülümsədi. Onları qəbul etdi. Dürrü qulağına, muncuğu qoluna bağladı. Atasına dedi:

– Bəxtim gətirib, mənə kamallı bir oğlan qismət olmuşdur. Elə bir oğlandır ki, məmləkətdə tayı-bərabəri yoxdur. Toyumuza tədarük görün!

Atası, qızının sözlərindən şad oldu:

– Mələksima qızım, – dedi, – Gördüyüm sual-cavab mənə aydın olmadı. Bu sirri aç söylə, mənə agah elə.

Nazlı qız, öz sevgi sirrindən rəmz pərdəsini götürdü. Əhvalatı açıb söylədi:

– İşə başlayan kimi qulaqlarımdan dürrləri açdım. Həmin iki dürr ilə oğlana demək istəyirdim ki, Dünya iki günlükdür. Qənimət bil, istifadə et. Oğlan iki dürrün üstünə üçünü artırmaqla, demək istəyirdi ki, beş gün də olsa, qənimət bil! Mən dürrə şəkər qatdım, bununla dedim ki, – şəhvət və ehtirasla keçən ömür, dürr ilə şəkər kimi bir-birinə qarışmışdır. Nə dua, nə kimya onları bir-birindən ayıra bilməz. Oğlan onları südə tökdü. İsbat elədi ki, şəkər dürr ilə qarışanda, süd ilə ayırmaq olar. Mən onun piyaləsindən süd içdim. Bununla demək istəyirdim ki, sənə tədbirlərinin qarşısında mən südəmər uşağam. Ona üzük göndərdim, ona

ərə getməyə razı olduğumu bildirdim. O mənə yeni bir gövhər verməklə demək istəyirdi ki, bu gövhərin tayını tapa bilmədiyini kimi, mənim də tayını tapa bilməzsən. Mən onun gövhərinin düyümünə tay bir düyüm bağladım, bildirdim ki, onun tayı – arvadıyam. O, həmin gövhərlərə tay tapmadı, göy muncuq tapıb bədnəzərdən qorumaq üçün gövhərlərə bağladı. Mən dürrləri bir-birinə qarışdırdım, oğlanın xahişinə razı oldum. Onun məhəbbət dürrünə sinəmdə yer verdim. Onun sevgi dürrü mənim sinə xəzinəmin möhürüdür. Ona beş sirdən xəbər vermək üçün beş təbil vurdum.

Şah qızı razı, atı ram gördükdə, xamlığını tərək etdi, qayda ilə toy işlərinə başlandı. Dəsgahlı toy düzəltdi, bütün xoşsöhbət adamlar, şahzadənin məclisinə gəldilər. Zöhrənin kəbini Süheylə kəsildi.

Cənnət otağı kimi bir məclis bəzəndi.

Şah sərvi və gül əkibi özü kənara çəkildi. İki gənci bir-birinə tapşırırdı. Oğlan ləl xəzinəsinə çatdı, onun vüsali qıza can verdi. Onlar huri-qılman kimi qucaqlaşır, öpüşürdülər. Şahzadə, qızın gah narını oynadır, gah tər xurmasını dişləyirdi. Almaz dürrə əl tapdı, tərli kəklik sinəsinə qondu. Öz sevgisini məhbubəsinin məst gözlərində oxudu. Onun xəzinəsindən möhrü götürdü. Qızın üzünü, libası kimi qızartdı. Qız ilə xoşbəxt yaşamağa başladı. Paltarın qırmızılığını ağ günə üstün tutdu, qaranlıqdan qurtulduğunu bildi.

Şahzadə həmişə qırmızı, toy libası geyindiyyindən, hamıya qırmızı xələt payladığından, xalq ona Qırmızı paltar şah adı vermişdi.

Qırmızı, təzə bəzəkdir. Qırmızı yaqut da buna görə qiymətlidir. Buna görə də qızıla qırmızı kükürd adı verilmişdir. Qanda can və ruh olduğundan qırmızıdır. Qırmızı yaxşılıq və gözəllik əlamətidir: Qızıl gül qırmızı olmasaydı, bağçanın sultanı olmazdı...

Bu gözəl hekayə bitəndə, ətraf qırmızı gül kimi qızlar ilə doldu. Bəhramın sifəti reyhan qoxulu şərabi kimi qızardı. Qırmızı gülü qucağına alıb yatağına getdi.

Bəhramın çərşənbə günü firuzə rəngli günbəzə getməsi

Çərşənbə günü hava açıq, səma firuzə kimi gömgöy idi. Şah da göylər kimi firuzəyi libas geydi, firuzə rəngli qəsrə getdi. Gün gödək olsa da, mətləb uzun idi. Axşam oldu, hava qaranlıqlaşdı. Şah məhbubəsinin dilindən qəribə bir nağıl eşitmək istədi.

Bəhramın eşqi ilə yanan o sərv boylu gözəl, qönçə dodaqlarını açdı, şirin-şirin danışdı:

– Ey yerlər və göylər sultanı! Mənim kimi minlərlə kəniylər sənə astananı öpməklə əziz olmuşlar. Sənə hüzurunda danışmağa mənə qabiliyyət hanı! Ancaq şahın əmrindən boyun qaçırmaq olmaz, başağrısı da olsa, danışım:

Misirdə Mahan adlı gözəl bir şəxs var idi. On dörd gecəlik ay kimi nurlu üzünü və hindu xalını görənlər, bir könlüdən min könlə ona vurulurdular. Mahan dost-aşnasını, yar-yoldaşını yığib keyf məclisi qurardı. Mahanın xatirinə hamı yeyib-içər, çalıb-çağırar, vaxtını işrətlə keçirərdi.

Bir gün tanışlarından biri Mahanı öz bağına qonaq apardı. Güllük-çiçəklik bir yerdə dostlar halqa vurub dilxoşluq edirdilər: şərab içir, xörək, meyvə yeyir, musiqi dinləyirdilər.

Qaranlıq qovuşdu, gecə oldu, dostların isə eys-ışrəti bitmədi. Əllərdən qədəh, dillərdən nəğmə düşmədi. Ay üfüqdən yüksəldi, gecəni gündüzə döndərdi.

Şərab Mahanı qızısdırmışdı. Gah aya, gah axar suya baxır, gah sərxoşlar kimi bağda dolanırdı.

Bir ağaclığa yetişdi. Uzaqdan bir adamın gəldiyini gördü. Yaxınlaşanda, tanıdı: gələn adam Mahanın ticarət yoldaşı, şəriki idi. Mahan soruşdu:

– Gecənin bu vaxtında nə əcəb? Niyə bəs təksən?

– Uzaq səfərdən gəlirəm. Bu gecə qayıtmışam. Səndən ötrü darıxdım, güclü qazanc gətirmişəm. Yemək ilə qurtarmaz, şükürünü yerinə yetirə bilsək, yaxşıdır. Şəhərə çatanda, vaxt dar idi. Qala qapıları bağlı idi. Şəhər kənarındakı karvansaraya düşdüm. Malları da oraya

qoydum. Bu bağda qonaq olduğunu eşidib gəldim. Şəhərə gəlsən, yaxşı olar, məsləhətləşərik. Gecə vaxtıdır, malın yarısını gizlədib vergidən xilas etmək mümkündür. Sən bunu məsləhət görürsənmi?

Mahan sevindiyyindən şərikin dalına düşdü. Onlar xəlvəti bağın qapısını açdılar, yola düzəldilər. Onlar yel kimi sürətlə gedirdilər. Gecədən xeyli keçənə qədər yol getdilər. Gah yanaşı yeridilər, gah şərik yeyinləyir, Mahan isə ona çatmaq üçün yüyürdü. Mahanın xəyalına belə bir şübhə gəldi:

– Bu nə təhər işdir; biz olan yerdən Nil vadisinə bir ağac yol var. Dörd ağacdən çox gəlmişik, hələ çatmamışıq? Yoxsa azmışıq?.. Bəlkə də mən sərxoş olduğum üçün çaşırım. Şərikim ki, yola məndən yaxşı bələddir, özü də ayıqdır...

Mahan şübhəsini ağartmadı, dinməz-söyləməz yeridi. Yolçular yortur, getdikcə gedirdilər. Mahan geri qalanda, o birisi səsləyirdi. Xoruz banlayana qədər getdilər. Heç biri yavaşlamadı. Xoruz banından sonra, hava işıqlanmağa və xumar keçməyə başladı. Mahan diqqətini toplayanda, şərikinin gözdən itdiyini duydu. Özü də tanınmaz və nabeləd bir yolda çaş-baş qaldı. Bir tərəfdən axşamkı sərxoşluq, bir tərəfdən yol yorğunluğu və intizar kişini taqətdən saldı. Mahan yol üstündə yıxılıb şam kimi gözündən yaş tökə-tökə günortanın istisinə qədər yatdı. Gün başına döyüb oyadanda, Mahan gözünü açıb ətrafına baxdı. Nə bağ, nə bağça gördü. Mağaralardan ibarət olan bir yerdə idi. Bu yerdə özündən başqa kimsə yox idi. Mağaralarda ilan, əjdaha var idi. Mahan qorxu və vahimədən qalxıb getmək istədi. Dizində taqət, ayağında gir olmasa da, yeriyirdi; gedirdi, özü də bilmirdi ki, haraya gedir. Hər ələf ona bir ilan, hər yer ona div mənzili kimi görünürdü. Gecə çökəndə, bir mağara ağzında, hissiz yıxıldı.

Bir az sonra Mahanın qulağına insan səsi gəldi. Gözünü açıb baxanda, iki nəfər dalı şələli adam gördü. Onların biri kişi, biri qadın idi. Kişi Mahana yaxınlaşıb soruşdu:

– Kimsən, nəçisən?

Mahan dedi – Qərib adamam, nabeləyəm. Adım Mahandır.

– Bu xaraba hara, sən hara? Bura divlər yatağıdır; abadanlıq deyilən şeydən uzaq bir yerdir. Divlərin qorxusundan bura şir də ayaq basmır, sən haradan gəlib çıxmısan?

Mahan yalvardı:

– Sən allah ay qardaş, mənə bir yaxşılıq elə, bu bələdan qurtar. Öz ixtiyarımla gəlməmişəm. Məni aldadıblar. Dünən gecə mən cənnət kimi bir bağda keyfə məşğul idim. Özünü mənə dost qələmə verən bir kişi gəlib məni oradan çağırırdı, bu xarabaya gətirdi. Gün çıxanda, özü gözdən itdi. O mənə yoldaşlıq yox, xəyanət etdi, ya səhv iş gördü. Allah xatirinə, sən insanlıq elə, məni öz yurduma qaytar.

Kişi dedi:

– Ey gözəl və qafil gənc, sənə insan görünən həmin o məxluq Haili-biyabani adında bir divdir. Özünü sənə şərik qələmə verməkdən məqsədi, səni öldürməkdir. Sənin kimi yüzünü aldadıb məhv etmişdir. Qəm eləmə, mən və bu qadın sənə yoldaş olub kömək edər, səni qoruyarıq. Aramızdan yeri, ürəyini sıxma. Qədəmini qədəmimizdən ayırma, sənə heç nə olmaz.

Mahan bələdçilərə qoşulub yeridi. Sübh açılana qədər yeridilər, xeyli yol getdilər. Bir kəlmə də danışmadılar.

Xoruzlar təbil kimi səslənəndə, hava işıqlaşanda, həmin iki nəfər də bir sirr olub gözdən itdilər. Mahan yenə dildən düşdü. Mahan gördü ki, durduğu yer, dağlar arasında darısqal bir yerdir. Aclıq da Mahanı tabdan salmışdı. Dərddən-qüssədən başqa bir şey yeməyən adamın nə qüvvəti olacaq! Mahan çölə düşüb çörək əvəzinə ot-ələf yeyirdi. Bir az taqətə gələndən sonra, yenə yoluna davam etdi. Gecə qaranlıqlaşana qədər yol yeridi, dağdan-dağa aşdı. Yorğunluqdan tənqə gəldi. Dünya gözünə zindan göründü. Gecə yenə taqətsiz düşüb qaldı. Görən olmasın deyə, bir mağaraya çəkilib yatdı.

Birdən at ayağı səsi eşitdi. Yola tərəf gəlib bir atlı gördü. Atlı, bərk sürürdü, yedəyində də bir at aparırdı. Atlı Mahana yaxınlaşıb onu daşa qısılmış görəndə, atın cilovunu çəkdi və dedi:

– Ey üzündən hiylə yağan şəxs, de görüm kimsən? Nə gəzirsən? Doğrusunu söylə, yoxsa bu saat başını bədəninə ayıraram!

Mahan qorxusundan titrədi, yalvardı:

– Ey xoş gəlişli yolçu, dinlə, başıma gələni danışım.

Gizlin-aşkar nə vardısı, hamısını söylədi. Atlı onun macərəsinə heyran qaldı. Əlinin dalını dişləyib dedi:

– Bir lahövlə oxu. İki qorxudan və ölümdən qurtarmısan! Sənə rast gələn kişi və qadın hiyləgər quldurlardır ki, insanları aldadıb azdırırlar. Səni mağaraya salıb öldürmək istəyirlərmiş. Xoruz səsinə eşidib qaçıblar. Qadın dediyinin adı Hila, erkəyin adı isə Qiladır. Onların sənəti hamıya pislik etmək və fəlakət hazırlamaqdır. Şükür elə ki, onların əlindən sağlam qurtarmısan. Cəld ol, yedəyimə əyləş, cilovu ələ al, fürsətdir, dinməz-söyləməz dalınca bərk sür.

Taqətsiz Mahan ata mindi. Atlının dalınca elə sürdü ki, dalından külək də çata bilməzdi.

Onlar bir qədər yol getdilər. Qorxulu dağlardan keçdilər. Aşağıda, alçaq, ovuc içi kimi düz bir yer görüldü. Hər tərəfdən rud, kamança və mahnı səsi eşidildi. Hər yandan çağırırdılar: “bu yana, bizə sarı gəl!”, “piyalən nuş olsun!”.

Bütün çöl, dağ-dərə div ilə dolmuşdu. Hər tərəfdən nərə yüksəlir, toz qalxırdı. Quyu dibi kimi qara və uzun divlər görünürdü. Onların vahiməsi aləmi tutmuşdu. Dəhşət və qorxudan dağ çölə, çöl dağa sığınmışdı.

Mahan yaxınlaşdıqca, get-gedə hay-küy artdı, oyun, mahnı və çəpik səsi çoxaldı. Daha sonra uzaqdan minlərlə məşəl görüldü. Bir dəstə ucaboy, bədheybət adam gəlirdi. Onların paltarı qatrandan, papağı qırdan idi. Hamısının qara və sallaq dodaqları, buynuzu və uzun xortumu var idi. Xortumlarından filə, buynuzlarından öküzə bənzəyirdilər. Cəhənnəm maliklərinə oxşayan bu iyrənc adamların hərəsinin əlində bir məşəl yanırdı. Ağızlarından od tökülürdü. Səs-səsə verib oxuyur və dəf çalırtdılar. Onların hay-küyü və şənliyi hər şeyi rəqsə gətirirdi. Mahanın atı da oynamağa başladı. Mahan atına diqqət edəndə, canını dəhşət aldı: o bir əjdahanı minmişdi. Təəccüblü idi ki, qanadlı və dördayaqlı əjdahanın yeddi başı var idi. Mahanın mindiyi əjdaha dəqiqədə bir cür oyun çıxarırdı. Qıvrılıb açılır, ayaqlarını yerə döyür, ip kimi bədəninə yığıb-açırdı. Əjdahaya minən Mahan, selə düşmüş bir çöp məqamında

idi. Məndiyi onu istədiyi tərəfə aparır, atıb tuturdu. Gah dağa dırmanır, gah çuxura düşürdü; gah yatır, gah hoppanırdı. Səhərə kimi kişinin başına min oyun açdı, onu əzgin və ölümcül bir hala saldı.

Səhər açılanda gözdən itdi. Bütün hay-küy və qorxulu şeylər də onunla yox oldu. Mahan bu vəziyyətdən heç bir şey seçə bilmədi. Cin görmüşlər kimi özündən getdi.

Yol üstündə ölü kimi düşüb qaldı. Gün qızana qədər ayılmadı. Gün tərəsinə döyüb, az qala beynini qaynadanda, oyanmağa, özünə gəlməyə başladı. Gözünü ovuşdurub yerindən qalxdı, bir saat ətrafına baxdı. Özünü ucsuz-bucaqsız, qan kimi qırmızı qum çölündə gördü. Qum nə qum, cəhənnəm odu kimi yandırıcı. Adətən bir başı bədəndən ayırmaq üçün qılinc qaldırır, qum töküüb ölüm fərşi açarlar. Ancaq bu qərribə çöldə qandan alov kimi ələm qaldırılmışdı, qandan da fərş döşənmişdi.

Mahanın canı gecəki əzabdan dincəldikdə, ağı başına gəldikdə, vəhşilərin hiyləsini seçdi, tələdən qurtarmaq üçün bir yol tapıb tüstü kimi qopdu. Qorxu və intizar içində elə gəldirdi ki, kamandan qurtulan ox da onunla ayaqlaşma bilməzdi. Qaranlıq qovuşanda, Mahan çöllü başa verdi, sərin və yaşıllıq olan bir yerə çatdı. Su görəndə, ruhu təzələndi. Dərdli ürəyi, bəxti kimi açıldı. Doyunca su içdi, əlini-üzünü yudu, yatıb rahatlanmaq üçün münasib bir yer axtardı, düşündü ki:

– Gecəni yatıb rahatlanmaq yaxşıdır. Mənim gecələrim əzab ilə keçir. Təklük, başımdakı sevdə, havanın quruluğu, yol, yalnızlıq, qorxunc xəyallar olmasaydı, belə əldən düşməzdim. Bu gecə şad və qayğısız yatmalıyam.

Mahan rahat bir yer ararkən, geniş bir lağıma çatdı. Min pilləli bir quyuya var idi ki, kölgədən başqa ora ayaq dəyməmişdi. Mahan, Yusif kimi quyuya endi. Dibinə çatanda, yuvasına düşən quş kimi rahat oldu. Həmin gizli və təhlükəsiz yerdə yatdı. Yuxudan ayılanda, quyunun divarlarına diqqət yetirdi. O qaranlıq yerdə pul boyda işıq ləkəsi gördü. Işıq söyüd kölgəsində yasəmən kimi idi. Mahan, işıq gələn yerə diqqət edəndə, oradan düşən ay işığı olduğunu bildi. Aydan quyuya qədər uzanan işıq nur fəvvarəsinə bənzəyirdi. Mahan əlini işıq gələn deşiyə saldı və deşiyi böyütdü. Başını həmin deşikdən qırağa çıxarıb, lələzar bir yer,

güllü-çiçəkli bir bağ gördü. Çox çətinlik və ciddi-cəhd ilə özünü qaranlıq yerdən qurtardı. Bir bağ gördü ki, xalis behişt demək olardı. Buranın təbiəti və gözəlliyi İrəm bağını kölgədə qoyurdu. Həmin bağda çoxlu sərvlər, şümşadlar, cürbəcür meyvə ağacları var idi. Ağaclar barın çoxluğundan başını aşağı tikmiş, sanki torpağa səcdə edirdilər.

Bu bağa baxanın ruhu təzələndi: yaqut qədəh kimi almalar, əqiq sandığı kimi narlar, müşk iyli heyvalar, gülümsəyən püstələr, əlvən şaftalılar, şəkəri armudlar bağı bəzəmişdi. İnnab salxımları gövhər kimi bir-birinə bağlanmışdı. Badam içi ilə incir şəhdi qarışmışdı. Ağ və qara üzüm salxımları tənəklərdən sallanırdı. Od rəngli narlar par-par yanırdı. Təzə yarpaq açan narınc və portağal ağacları ətrafı tutmuşdu. Bağ sanki oyunbazlar kimi rəng-rəng hoqqalar tutmuşdu.

Mahan bu bağı görəndə dünənki əzablarını unutdu. Şirin və ləzzətli meyvələrdən bir qədər yedi. Şəhdin şirinliyindən dili parçalanırdı. Bal kimi meyvələrin bəzisini yeyir, bəzisini atırdı. Qəfildən bir səs eşitdi. Uzaqdan qışqırırdılar:

– Oğrunu tutun.

Birdən çiyində çomağı olan hirsli bir qoca göründü. Mahana tərəf gəlib dedi:

– Oğrunun biri oğru, gecə vaxtı bağa niyə girmisən? Neçə ildir bağbanam, bu bağda oğru görməmişəm. De görüm kimsən, nəçisən, hansı xalqdansan, adın nədir?

Mahan, kişinin bu suallarından xoflandı, durduğu yerdə hərəkətsiz qaldı. Dedi:

– Qəribəm. Yadlar mənə zülm edib vətənimdən uzaq saldılar. Mənimlə yaxşı rəftar et ki, sənə qəriblər dostu desinlər.

Qoca Mahanın halına yanıb ağacını çiyindən yerə qoydu. Mehribanlıqla dedi:

– Danış görüm başına nələr gəlib? Hansı mərdimazara rast gəlmisən, nə yamanlıqlar görmüsən?

Mahan qocanın mülayim danışığını görüb, öz macərəsini söylədi. Gördüyü bəla və müsibətlərdən, gülşəndən külxana düşməsindən, naümidlikdən, özünü qaranlıqdan bağa çıxaran quyudan, çıraqdan danışdı. Gördüyünün hamısından onu xəbərdar etdi.

Qoca, Mahanı diqqətlə dinlədi. Onun pərişan səsindən təsirləndi.

بهارشینه

– Şükür et ki, dedi, qorxu və əzabdan qurtardın, alçaq və pis məxluqlardan çəkdiyən cəfalardan sonra tükənməz bir xəzinəyə çatdın.

Mahan, qocanın mehribanlığını və yoldaşlıq nəvazişini görüb soruşdu:

– Mən keçdiyim o uğursuz yer haradır? Ömrümdə mən elə bir yer nə görmüş, nə eşitmişəm. Orada mən divlər gördüm. Gözlərimdə qığılcım parladı, başımdan tüstü-duman qalxdı. Qarşımda minlərlə div yatağı gördüm. Hərəsində yüz min vəhşi div var idi. Mən vəhşilər, divlər əlində qalmışdım. Biri vurur, biri yıxır, biri dartırdı. Aləm gözümdə qatı bir zülmət olmuşdu. Qara məni elə tutmuşdu ki, öz gözümlə giləsindən də qorxurdum.

Qorxu və heyrət içində qalmışdım. Dilim quruyur, dodağım əsir, gözümlə yaşarırdı. Gah ağlayır, gah da dəhşətdən gözümlə örtürdüm. Bəzən “lahövlə”, bəzən də “bismillah” ilə özümə yol açırdım. Şükür ki, allah özü məni xilas etdi. Zülmətin sonunda həyat suyuna çatdım. İrəmdən gözəl bağa çıxdım. Bağ bağbandan, bağban isə bağdan gözəldir.

Dünənki qorxu və dəhşətə, bu gecəki rahatlıq və ləzzətə bir bax...

– Ey qəm zəncirindən qurtulub nicat hərəminə çatan şəxs! Bil ki, bu yerin ətrafındakı quru çöl qorxulu bir div yatağıdır. Orada gördüyün qara divlər, adam yeyən vəhşilərdir. Onlar adamı dilə tutur, aldadır, sonra atırlar. İnsanlara əzab verirlər. Zahirən mehribanlıq edir, əslində isə, ədavət bəsləyirlər. Onların xasiyyəti belədir. Dünyada bir çox əbləh div var ki, özləri əbləh ikən, əbləhlərə gülürlər. Hiyləni həqiqətlə bəzər; bala zəhər qatarlar. Ancaq onu da bil ki, yalanın, hiylənin axırı yoxdur. Həqiqətin hökmü güclü və əbədidir. Doğruluq əbədiyyətin açarıdır. Doğruluq vasitəsilə sehr, möcüzədən, yaxşı-pisdən seçilir. Sənin ürəyin təmiz, qəlbin sadədir ki, bəlaları sovmusan. Sağ-salamat gəlib bu bağa çatmısan.

Sən nə çəkmişsənsə qorxaqlığın ucundan çəkmisən. Qorxduğun üçün bəzi xəyallar səni daha da vahimələndirmişdir. Bir az möhkəm olsan, ürəyinə toxtaqlıq versən, bu qədər hövlə çəkməzdin.

İndisə bayram şənliyi keçirməlisən, saf şərab içməlisən. Çünki ölümdən qurtarmısan, yenidən dünyaya gəlmiş kimi sən. Bu gördüyün gözəl, yaşıl və səfalı bağ mənimkidir. Ürəyi-

min qanı ilə bəsləmişəm. Artıq bu xəyal, yuxu deyil, bir həqiqətdir. Açılan hər gül, yetişən hər meyvə bunu təsdiq edə bilər.

Buranın hər ağacı bir bağdan gətirilmişdir. Mədəxili ən az olanda, yenə bir şəhər tikdirmək üçün kifayət qədər gəliri olur. Bağdan başqa evim və xəzinəm, xırmanla qızılı, xalvarla gövhərim vardır. Lakin bu dəm-dəsgahım ilə bir nəfər də övladım yoxdur ki, ümidimi ona bağlayam. Səni görəndə, övladım kimi ürəyimə yatdın.

Razısansa səni oğulluğa götürürəm. Zəhmətini çəkim. Bu var-yoxun hamısını sənin adına saldırım. Bu təzə bağda yaşa, naz-nemət içində gün keçir. İstəsən, sənə dilbər bir qız da alaram. Yurdumda sizi görüb şad olaram. Özüm də nazınızı çəkər, bütün arzularınızı yerinə yetirərəm. Bu işə könlün varsa, əlini ver, əhd bağlayaq.

Mahan dedi:

– Necə razı olmaram. Sənin bu ehtiramına, ağılığına qarşı qul olduğumu bildirirəm. Şad olasan ki, məni sevindirdin!

Mahan qocanın əlini öpdü, iqrar üçün öz əlini qocaya uzatdı. Qoca onun əlini ovcuna alıb əhd-peyman bağladı. “Qalx!” – deyib, Mahanın əlini buraxmadı. Onu bağın sağ tərəfinə apardı. Ona yüksək və calallı bir saray göstərdi. Saraya başdan-başa ipək fərş döşənmişdi. Göylərin bir qatında eyvanı var idi. Sarayın divarları və həyəti xam gümüş kimi parlayırdı. Hər tərəfə qol-budaq atmış qayın ağacları, bədmüşk gülləri həyəti bəzəmişdi. Sarayın qapısı göylərdən uca idi. Sarayın qabağındakı böyük və ətəkli səndəl ağacı budaqlarını üst-üstə sərrib xoş bir çardaq düzəltdi. Budaqlar taxt, yarpaqlar isə fərş olmuşdu.

Qoca Mahana dedi:

– Buyur bu ağaca çıx. Yemək-içmək istəsən, kuzədə dumduru su, süfrədə ağ çörək vardır. Mən də gedim, evdə sənin üçün tədarük görürəm. Mən qayıdana qədər heç yana tərpənmə. Gəlib-gedən, görüb-eləyən olsa, sakit ol. Soruşanlara cavab vermə, səsin çıxmasın. Nə etsələr, dinmə, səbr et, məni gözlə. Dediklərimə qulaq as, xeyir görərsən. Mənim evim-əşiyim, bağım-bağçam, yurdum-yuvam sənindir. Bircə bu gecəliyə özünü bədnəzərdən qoruya bilsən, ömrün boyu rahat olarsan!

Qoca, nəsihətini bitirib Mahana and verdi. Bağladığı əhdə arxayın oldu. Ağaca bağlı uca və qayış nərdivanı Mahana göstərdi:

– Qalx, dedi, bu nərdivan ilə ağacın başına çıx. Sonra da nərdivanı yuxarı çək ki, bu gecə heç kəs sənənin yanına dırmana bilməsin. Bu gecəliyə zəhmətə qatlaş, səhər rahatlığa çıxarsan. İlan ilə vuruşan xəzinə tapar. Halvamız gec hazır olsa da, zəfəranını gündüz görərsən!

Qoca bunu deyib evinə yönəldi.

Mahan ağaca çıxdı, nərdivanı yerdən üzdü, taxt kimi bir yerdə oturdu. Mahanın yeri elə uca və səfalı idi ki, hər tərəf görünürdü. Xoş şimal yeli də ənbər iyi gətirirdi.

Mahan çörək süfrəsini açdı. Ağ lavaş, sarı çörəkdən yedi. Yel qabağında sərinləmiş saf sudan töküüb içdi. Yerini rahatladı. Səndəl və kafur iyindən xoşhallanıb bütün əziyyətlərini unutdu. Budağa dirsəklənib ətrafi seyr edirdi.

Birdən, bağın kənarında işıqlar göründü. Mahan diqqət edəndə, əllərində şam, iyirmi nəfər qız-gəlinin gəldiyini gördü. Onlara tamahı düşdü. Yoldan gələn qızlar hərəsi bir ay parçası idi. Hər birinin başqa məlahəti vardı. Hərəsi bir cür geyinmiş, bəzənmiş, gül-şəkərə batmışdı. Əllərində şam vardı, üzləri isə çıraq kimi idi. Bağın meydançasına çatanda, fərş döşədilər, halay vurub şahənə bir məclis düzəldilər. Yan-yana şamlar düzülən süfrədə şadlıq və sevinc üz-üzə gəldi. Qızların böyüyü – gövhər salxımının baş dürrü olan pəri üzlü bir dilbər məclisin başında əyləşdi və qalanları da başına yığdı. Quş kimi səs-səsə verib oxudular. Onların nəğməsi quşları da göydən endirirdi. Onlar mizrab kimi cəld rəqs edir, əl çalırdılar.

Mahan valeh olmuşdu. Külək əsib qızların yaxasını açır, narınc üzərindən yarpaq götürürdü. Səndəl ilə türünc bir-birinə qarışırdı. Gördüyü narınc həvəsi ilə Mahanın rəngi səndəl rənginə dönmüş, saralmışdı. Çalğı və mahnı məclisini görən Mahan, ağacdən düşmək üçün çarə arayırdı. Yerə enmək, hurilərlə cənnət həyatı keçirmək istəyirdi. Qocanın tapşırığı yadına düşdü.

Qızlar isə keyflərinə məşğul idilər. Bir qədər şadyanalıqdan sonra, süfrə salıb yeməyə əyləşdilər. Ləl və dürr ilə bəzənmiş süfrədə, ləl ilə dürr bir-birinə bitişmişdi. Ud, müşk, gülab qoxulu, su dəyməmiş və odda bişirilməmiş gözəl xörəklər araya gəldi: zəfəranlı, zirəli aş,

balıq ətı, dənələnmiş nar, bəslənmiş quzu, toyuq ətı, üzü huri sinəsi, dalısı huri kürəyi kimi zərif ağ çörəklər, şəkərlə bişirlmiş halva və başqa ləzzətli yeməklər istədiyın qədər, bol-bol, min cür yağlı ətirli xörəklərlə dolu bir süfrə bəzədilir. Buna süfrə demək düz olmaz; dünyanın bütün nemətləri buraya yığılmışdı.

Gözəllər şahı, bir qıza dedi:

– Bizim təklərimiz tezliklə cütləşəcəkdir. Səndəl ağacından ud qoxusu gəlir. Dur, oradakı uda tərəf get. Orada vücudilə ətir saçan bir adam vardır. O da bizim kimi pak, təmizdir və bizim qismətimizdir. Ürəyində arzu-kamı vardır. Mehribanlıqla onu çağır. Qoy gəlsin bizimlə əylənsin. De ki: – Gəlməsə, süfrə aralıqda qalacaqdır və heç kəs onsuz xörəyə əl uzatmayacaqdır. Qalx, tez get çağır ki, vüsalına qovuşaq!

Gözəl qız, Mahan əyləşən budağa sarı gəldi, ona salam verdi. Bülbül kimi kiçik ağzını açdı, geniş bir xahiş və yalvarışla danışdı. Mahanı gül kimi budaqdan qopardı. Mahan sevinə-sevinə qızın dalınca gedirdi. Belə bir arzu, çoxdan onun ürəyində var idi. Başındakı cavanlıq sevdası, qocanın nəsihətini yadından çıxardı. Cavanlıq qanı qaynayanda, qoca nəsihətini necə xatırlamaq olar? Eşq Mahanın utancaqlığını boğdu. Mahan ay üzülü xanıma qonaq gələndə, xanım ayağa qalxdı. Şahı qarşılayan kimi torpağa düşdü. Onu özü ilə yanaşı əyləşdirdi, həmsüfrə oldular. Yeməkdən sonra yaqut piyalələr aralığa gəldi. Onlar içib qızıxdıqca, keyf yüksəldikcə, həya və utancaqlıqdan uzaqlaşdılar. Mahan daha qızgın bir ehtiras ilə qıza baxır, onun gözəlliyinə heyrət edirdi: bahar kimi şən, süd kimi ağ, yağ kimi yumşaq, şəkərdən şirin, gülab kimi ətirli, alma kimi bütün bir pəriyə kim heyran olmaz! Əl dəyəndə qızın bədəni titrəyir, civə kimi ovucdan sürüşüb çıxırdı. Bağın gül-çiçəyi, yanan şamlar, ay üzülü xanımın şabaşı idi.

Mahan bunları seyr etdikcə, məhəbbəti birə min artırdı. Gah qızın dodaqlarından şəkər kimi dişləyir, gah arı şirə soran kimi əmirdi. Qız da bundan məmnun idi. Mahan Çin qızını qucağına aldı. Dodaq-dodağa, Mahan qızın gözündəki nur çeşməsinə baxanda bir də gördü ki, qucağındakı qəzəb və kindən yaranmış ifritədir. Heç kəs belə bədheybət heyvan görmə-

mişdir. Bu qaban dişli əjdahadan daha pis, əhriməndir. Yerdən göyə qədər geniş ağzı, kaman kimi əyri beli, xərçəng kimi qırışıq və murdar üzü, kürə kimi burnu var. Üfunəti dünyanı tutub.

Böyük dərd budur ki, həmin bədheybət heyvan Mahanı basıb, qolları arasına alıb, gücü çatdıqca sıxır; üzündən-gözündən öpə-öpə deyir:

– Allah səni mənə yem yetirib, mənə əl atdın, dişlədin. Bir bax, dırnaq belə olar, diş belə olar!

İfritə özünün qılınc kimi iti dırnağını, nizə dişini Mahana göstərir və danışır:

– Dodağım da, üzüm də həminkidir; öp, əzizlə, əvvəlki kimi həvəsli ol, nə üçün süstləşirsən?

Bəli, hər saqi əlindən şərab alma, işə düşərsən! Dargası oğru olan küçədə ev kirə eləmə! O cür iştahanın axırı belə olar!

İfritə bu cür tənəli sözlər deyir, Mahana cəhənnəm əzabı verirdi. Mahanın isə az qala nəfəsi kəsilmişdi. Mələyin əjdahaya, gümüş baldırlı qızın öküzü döndüyünü görəndən sonra, onda nə ürək, nə şüur qalmışdı. Qır kimi qara əjdahanın əlində, onun div kimi iyərənc öpüşlərindən bir heçə dönmüşdü. Uşağını itirmiş ana, ürəyi qorpmuş uşaq kimi qışqırırdı. Səhərə qədər əzab çəkdi. Səhər xoruzun səsi gələndə, div qaçdı, aləmin qara pərdəsi çəkildi; hər şey aydınlaşdı! Xəyalat və vahimə də yox oldu. O yerdə bir adam qalmadı. Ləl yerində saxsılar qalmışdı.

Mahan bir kaha ağzında yıxılıb gün qızana qədər qaldı. Gün başına vuranda ayıldı. Özünü cəhənnəm kimi pis bir yerdə gördü. Nə bağ, nə bina, nə pəri, nə məclis qalmışdı. Bunların hamısı şirin bir xəyal kimi uçub getmiş, əvəzində torpaq, kol-kos, ot, tikan qalmışdı. Gördüyü meyvələr əvəzində qarınca, ağaclar əvəzində ilanlar, toyuq döşü və sair xərəklər əvəzində cəmdəklər, çalğıçıların neyi, çəngi və rübabı əvəzində sümüklər, fərş əvəzində çürük gönlər, hovuzlar yerində gölməcələr, ətirlər əvəzində üfunət qalmışdı.

Mahan bu qəribə macərəyə mat qaldı. Nə ayağında yeriməyə taqət, nə əlində söykənməyə qüvvət qalmışdı. Özü-özünə deyirdi:

– Bu nə olan işdir! Dünənki bağın yerində möhnətxana görürəm. Gül görüb tikana, ay görüb əjdahaya sahib olmaq mənim taleyimdir? Mənə görünən bu pərdələr, Rum və Çin şəkilləri nə qədər çirkin lövhələrmiş! Zahiri ətir, əslisi isə üfunət olan, zahiri hamam kimi xoş, əslisi isə, külxan kimi çirkin olan bu macərə nədir?

Mahan yaxasını azğınlardan, mən Mahanın nağılını qurtaran kimi qurtardı. Həmişə yaxşılıq etməyi, xeyirxah işlər görməyi özünə vacib saydı. Pak ürəkli olmağı, allah yolundan çıxmağı qət edib ağlayırdı.

Bu hal ilə xeyli yol getdi. Dumduru suyu olan bir bulağa çatdı. Yuyundu, torpağa düşüb allaha səcdə elədi. Üzünü adamsızlar pənahına tərəf çevirib yalvardı:

– Ey müşkülləri açan, mənim işimi düzəlt! Sən bütün aləmə yol göstərənsən, mənə də yol göstər!

Səcdəyə düşdü, çox yalvardı. Səcdədən qalxanda, başı üstə bir adam gördü. Bahar kimi yaşıl geyinmiş, sabah kimi gözəl olan o adamdan soruşdu:

– Söylə görüm, kimsən, cənab?

– Mən Xızırım! Sənə köməyə gəlmişəm. Düz və təmiz niyyətin əməli kimi qarşına çıxmışdır; səni öz evinə yetirəcəkdir. Ayağa qalx, əlini mənə ver, bir dəfə gözünü yum, aç!

Mahan Xızırım adını eşidəndə, elə sevindi ki, deyərdin, susuza abi-həyat verdin. Tez Xızırım əlindən tutdu, gözünü yumub-açan kimi, özünü rahat və salamat yerdə, divə aldanmamışdan qabaq əyləndiyi bağda gördü. Sanki xaraba yerdən Misrə gəlmişdi. Sevinclə ətrafa göz gəzdirəndə, bütün yoldaşlarını gördü. Onlar Mahanın itməyindən kədərlənib göy rəngli qəm libasını geymişdilər. Başına gələn macəranı əvvəldən axıra qədər yoldaşlarına danışdı. Özü də onlar kimi göy paltar geyindi, fələk kimi göm-göy oldu. Odur ki, göylərdə göy rəngdən başqa rəng seçmədi.

Göy rəng uğurlu rəngdir.

Ay üzülü qız hekayəsini bitirəndə, şah məhəbbətlə onu qucaqladı.

Bəhramın pəncşənbə günü səndəl rəngli günbəzə getməsi

Cümə axşamı xoş və günəşli bir gün idi. Sübh açılıb hər tərəf nura boyandı.

Şah səndəl rəngli paltar geyinib göy eyvandan çıxdı, sarı günbəzə gəldi. Çin qızı ilə axşama qədər eyş-işrətə məşğul oldu. Hava qaralıb ulduzlar göy üzünü bəzəyəndə, şah Çin gözəldən ürək açan bir hekayə söyləməsini istədi.

Qız xurmadan şirə damlayan kimi şirin bir nağıl söyləməyə başlayıb dedi:

– Ey dünyanın istinadgahı, ey kainatın canı, ey şahlar şahı! Ömrün uca dağlar, hədsiz-hesabsız torpaqlar, ucsuz-bucaqsız dənizlər qədər uzun və davamlı olsun!

Ey günəşli ölkə padşahı, mən yaxşı danışa bilmirəm, sözümdən xəcalətəm. Bir də reyhan iyli şərab qarşısında danışmamaq olmaz. Şahımız keyf etmək, əyləninib gülmək istəyir. Qoy bildiklərimi deyim, şahın keyfini daha da açım.

Bir gün Xeyir və Şər adlı iki cavan, öz şəhərlərindən çıxıb başqa bir şəhərə doğru yollandılar. Onlardan hər birinin işi də adına münasib və layiq idi. Onlar yol üçün tədarük görmüş, azuqə götürmüşdülər. Bir neçə gün yol getdikdən sonra Xeyir azuqəsini açıb ortaya qoyur, Şər isə, öz azuqəsini saxlayırdı. Bir xeyli gedəndən sonra, elə bir çölə çatdılar ki, istidən beyin qaynayırdı. Bürkü, təndir kürəsindən qalxan alov kimi üzlərə vururdu. Az qalırdı mum kimi ərisinlər. Şər bu uzun çöldən, belə yanğı və susuzluqdan xəbərdar idi. Ona görə də meşkində sudan saxlamışdı. Xeyir isə bundan xəbərsiz idi. Güman edirdi ki, bütün yol boyu su vardır. Susuz quru çöldə yeddi gün yol getdilər, tələsə-tələsə yüyürdülər. Xeyirin suyu qurtarmışdı. Susuzluqdan yanırdı, Şərin qabındakı sudan xəbərsiz idi. Xeyr diqqət edəndə, Şərin qabında hələ də su qaldığını gördü. O pis yoldaş, reyhan şərabı kimi sudan xəlvətcə içirdi.

Xeyir susuz olsa da, pis yoldaşa yalvarıb su istəyə bilmədi, həsrətlə baxa-baxa qaldı. Axırda susuzundan ciyəri yandı, kişi o qədər taqətsiz oldu ki, gözünü də açma bilmədi. Günortadan sonra, bu susuz yolçu lap dildən düşdü. Yanında od kimi iki qırmızı ləli var idi. Ləl su-

dan qiymətlidir; ancaq nə edəsən belə yerdə ləli su əvəzinə içmək olmaz ki! Yazıq Xeyir lələri çıxarıb Şərin qabağına qoydu:

– Susuzdan yandım, dedi, əlac elə. Atəşimi söndürmək üçün bir içim su ver; ya yoldaşlıq naminə hörmət elə ver, ya da neçəyə deyirsən, sat. Mənim sulu gövhərlərimi al, gövhər ürəyimi suyunla sərirlət.

Mənfur Şər, adına münasib danışdı:

– Mən daş ürəkli adamam, mərhəmət umma. Gövhərləri irəli çəkmə, aldada bilməyəcəksən! Mən çoxlarına hiylə qurmuşam, çox devləri aldatmışam, sənin kələyinəmi uyacağam? Sən bu dar gündə ləlləri mənə verib susuzluğunu söndürmək istəyirsən. Şəhərə qayıdandan sonra tutub alacaqsan. Mən belə gövhərə su vermərəm. Elə bir gövhər istəyirəm ki, sonra sən heç onu məndən ala bilməyəsən.

Xeyir onun sözünü anlaya bilmədi.

– Hansı gövhərdir o? De, bu saat verim!

Şər dedi:

– Mən sənin gözlərini istəyirəm. Bunlar çox əziz və qiymətli gövhərlərdir. Onları geri almaq mümkün olmaz. Gözlərini ver, su iç! Yoxsa bir damcı da vermərəm!

Xeyir dedi:

– Heç allahdan utanmırsan, bir içim su üçün mənim gözlərimi istəyirsən? Adam kimi söz danışsana! Mənim gözümü çıxarmaqla əlinə nə gələcək? Suyu da göz ilə əvəz edərlərimi? Tamahın güc gətirirsə, baha sat, qızıl-gümüş istə, ləli də al, başqa var-yoxumun hamısını al, mənə su ver!

Dilimdən kağız verərəm, allaha and içərəm ki, dünyada mal-dövlət, mülk-maaşım hamısı sənin olsun; mənim atəşimi söndür! İnan ki, bu sevdadan heç incimərəm. Ancaq gözümə dəymə. Bir içim soyuq su üçün insana yaraşmayan bir soyuqqanlılıq və rəhmsizlik eləmə!

Şər dediyindən dönmədi:

– Bu sözlər əbəsdir. Susuzluğundan sən bu saat bütün var-yoxundan əl çəkirsən. Ancaq

dardan qurtaranda, hamısını danacaqsan. Mən gövhər zad istəmirəm. Verirsən gözlərini ver, vermirsən, sudan tamahını kəs!

Xeyir, Şərin inadına mat qaldı. Əlacsızlığından ağladı. Gördü ki, susuzluq onu həlak edəcəkdir. Çarəsiz razı oldu:

– Buyur, dedi, bıçaq gətir, gözümü çıxar, su ver içim!

Xeyir əvvəl güman edirdi ki, Şərin təklifinə razı olsa, Şər rəhmət gələr, elə insafsız tər-pənməz. Halbuki, Şər onun halına yanmadı. Bıçağını çəkib kişinin gözlərini ovub tökdü. Onun gözlərini çıxartdı, ancaq su vermədi. Onu kor qoyub, şeylərini də yığışdırıb qaçdı. Kor olmuş və soyulmuş Xeyir peşiman və əlacsız, qanına bulaşmış bir halda torpaqlar üzərində çabalayırdı.

Mal-qara, sürü sahibi olan çox varlı bir kürd var idi. Qohum-əqrəbasından da yeddi-sək-kiz kasıb ailəni özü ilə götürmüşdü. Onları dolandırırdı. Varlı kürd elat kimi köçəri həyat sürürdü. Otluq, çəmənlik yerlərdə mənzil edib sürünü otlamağa buraxırdı. Bir yeri otarıb sonra başqa yerə köçürdü.

Qəzadan iki gün idi ki, kürd, Xeyirin gözü tökülən yerdə mənzil etmişdi. Kürdün türk gözlü, hindu xallı gözəl bir qızı var idi. Min cür naz-nemət və ərköynüklə böyümüş, sərv boylu bir gözəl idi. Ətəklərinə qədər sallanan hörükləri ilə elə görünürdü ki, deyərdin ayı kə-məndləyiblər.

Bağ bənövşəsi kimi ətirli, qarğa qanadı kimi qara telləri var idi. Qəməsi ilə ən mahir sehrkarı ovlardı. Çoxları onun vurğunu idi. Gecə onun xalından, ay isə camalından rəng alırdı. Dili şəkərdən şirin, ağzı püstədən zərif idi.

O gözəl qız balıq kimi su arzuladı. Yoldan bir az kənardə soyuq bir bulaq var idi. Bulağın suyu dərində deyil, üzdə idi. Qız kuzəsini doldurub evlərinə tərəf yollandı. Yolda gedər-kən uzaqda bir nalə eşitdi. Yaralının iniltisinə bənzər səs qıza təsir elədi. Qız o tərəfə getdi, qanına bulaşmış bir cavan gördü. Yazıq yaralı, çabalayır, allaha yalvarırdı. Qızın ürəyi yandı. Cavana yaxınlaşıb soruşdu:

– Ey yazıq cavan, sən kimsən? Nədən bu kökə düşmüşsən? Hansı zalım sənə qıydı, sən-nin gəncliyinə heyfsilənmədi?

Xeyr dedi:

– Ey səs sahibi, mələkmi, pərimisən? Mən bədbəxtəm, başımın macərası uzundur. Susuzundan yanırım, ölürəm, mənə bir içim su! Su olmasa öləcəyəm. Bir içim su ilə canımı qurtar!

Şirin dodaqlı saqi, Xeyrə abi-həyat kimi ləzzətli su verdi. Yazıq susuz, şirin sudan içdiyi qədər içdi. Ürəyinə qüvvət, dizinə taqət gəldi. Qız onun dirilib ayağa qalxdığını görüb sevindi. Onun çıxarılmış gözlərini yerinə qoyub allahın adını çəkdi. Göz çıxmışdısa da, gözün ağı-qarası salamat idi. Onları öz yerlərinə qoyub bağladı. İgid kimi onun qolundan tutub ayağa qaldırdı. Onun qabağına düşüb əlindən tutdu, özü ilə bərabər düşərgələrinə apardı. Onu ev qulluqçularından birinə tapşırırdı:

– Miqayət ol, incitmə! Tez bizim qapıya apar!

Qız özü tez anasının yanına gəldi. Gördüyünü anasına söylədi.

Anası dedi:

– Nə üçün gətirmədin? Gətirə idin yazığa bir çarə edə idik, rahatlaya idik.

Qız dedi:

– Ana, gətirmişəm. Əlac edib canımı qurtara bilsək, yaxşı olardı. Qulluqçuya tapşırırsam, bu saat gəlib çıxar.

Qulluqçu koru gətirdi. Yataq açdılar. Onu rahatladılar. Sonra süfrə açıb şorba və kabab gətirdilər. Xəstə bir az yedi, sonra başını yasdığa qoyub zarıdı.

Axşam vaxtı ev sahibi, qızın atası çöldən qayıtdı. Şam eləmək həvəsi ilə evə girəndə, qəribə bir hal gördü. Yataqda uzanmış, huşsuz düşmüş xəstəni görəndə, soruşdu:

– Bu kimdir? Haradan gəlmişdir? Dərdi nədir?

Xeyrin başına gələn macəranı olduğu kimi, başdan-ayağa qədər söyləyən olmadı. Ancaq onun yoldan tapıldığını və gözünün çıxarıldığını dedilər. Kürd xəstənin dərini bilib dedi:

– O hündür ağacdən bir neçə yarpaq qoparmaq lazımdır. Yarpağı döyüb suyunu çıxarmaq və həmin suyu xəstənin gözünə sürtmək lazımdır. O, yaranın hərərətini alar. Bu məlhəm onun gözünü sağaldar, yenidən işıq verir. Tökülən gözü sağaltmaq çətin olsa da, bu yarpağın suyu yaxşı eləyər.

Kürd sonra ağacın yerini, nişanı ilə göstərib dedi:

– Su gətirdiyimiz bulağın yanında ətirli bir ağacdır. Kökə yaxın yerindən, gövdəsindən bir-birindən aralı iki balaca budaq çıxmışdır. Budaqlardan birinin yarpağı, huri paltarı kimi yumşaqdır, sönən gözə nur verər. O biri budağın yarpağı abi-həyat kimidir. Sər xəstəliyinin dərmanıdır.

Qız atasının sözlərini eşidib sevindi və yalvardı:

– Atacan, yazıqdır, buna əlac edək!

Kürd, qızının xahişini yerə salmadı. Qalxıb yola düzəldi, yarpağı dərman olan ağaca sarı getdi. Ağacdən bir ovuc yarpaq qopardı. Yarpaq nə yarpaq, can dərmanı!

Kürd həmin yarpaqdan gətirdi. Qız yarpağı döyüb suyunu çıxardı. Kürd dərmanı xəstənin gözünə səpdi. Xəstə bir saat yatağında oturub dərmanın təsirini gözlədi. Yenə başını qoyub yatdı.

Beş gün gözünə dərman qoyub bağladılar. Sonuncu gün yaranı açdılar. Gözü tamam-kamal sağaldı. Anadangəlmə oldu. Xeyir sabah nərgisi kimi gözlərini açdı. Sevindiyindən şükür elədi, ürəyinə bir qüvvət gəldi.

Onu sağaldan ailə də bu xeyir işə sevinir, Xeyrə qarşı mehribanlıq daha da artırdı. Sərvboylu cavanın nərgis gözlərinin açılması kürd qızını artıq sevindirdi. Qızın ona məhəbbəti də qat-qat artdı. Qızın sevgisi Xeyrin də ürəyində yer eləmişdi. O, qızı əvvəl görməsə də, səsini eşitmiş, şirin söhbətini dinləmiş, yerişini, hərəkətini izləmiş, zərif əlini ovcuna almışdı. Xeyir ürəyini qıza bağlamış, qız da Xeyrə könül vermişdi. Qarşılıqlı sevgi nə gözəl olur!

Xeyir hər səhər tezdən qalxıb kürd ilə işə gedərdi. Dəvə otarar, mal güdər, qoyunu cannavardan qoruyar, qoyun-quzuya diqqətlə qaravul çəkərdi.

Köçəri kürd Xeyrin fərasətini, işə can yandırdığını görüb onu əzizlədi. Etibar edib bütün var-yoxunu ona tapşırırdı. Xeyir, evə, ailəyə tamam məhrəm olandan sonra, sirlərini açmağa başladı.

Onun başına gələn macəranı, gözünün kim tərəfindən, nə üçün çıxarıldığını soruşdular.

Xeyir, Şərin işlərini bir-bir açıb dedi. Onunla yoldaş olduğunu, susuzluğa düşdüyünü, bir içim suya ləl verdiyini danışdı. Şərin insafsız, mürüvvətsiz olduğunu, suyu göz bahasına satdığını və nəhayət, gözünü çıxartdığını, su verməyib qaçdığını başdan-ayağa söylədi.

Kürd bu dastanı eşidəndə, rahib kimi torpağa düşüb Xeyrin salamat qurtarmasına şükür elədi. Şərdən, o cəhənnəm malikindən sağ-salamat qurtaran adamın macərəsinə heyрət elədi.

Xeyri yaxşı tanıyandan sonra kürd və ailəsi ona daha da mehriban oldu. Ona doğma övladı kimi baxdı. Kürd qızı özü ona qulluq edirdi. Onun eşqindən isə ürəyi alovlanır, od tutub yanırdı. Xeyir də könlünü ona vermişdi. Bütün həyatını ondan əsirgəməzdi. Qızın atasına bir nöкər kimi qulluq edirdi. Çünki yaxşı bilirdi ki, onu sağaldan, yenidən həyata, işıqlı dünyaya qaytaran qız olmuşdur. Lakin Xeyir, öz sevgisinə ümid bəsləməzdi. Güman edirdi ki, elə varlı kişinin qızı mənim kimi yoxsulun biri ilə birləşməz.

Ürəyində qoymuşdu ki, bir təhər edib bu evdən uzaqlaşsın. Başqa bir yerə səfər eləsin; bəlkə beləliklə nail ola bilmədiyi bir sevgini, kürd qızının məhəbbətini unuda.

Bu niyyətinə baxmayaraq, qız üçün Xeyrin ürəyi bir tikə idi. Qızın eşqindən, xəzinə üstündə oturan yoxsul kimi narahat idi. O, təşnə idi. Əvvəlki kimi, gözünün qarşısında həyat suyunu görə-görə atəşdən yanırdı. Bir gecə başına gələn işlər ucundan, göz yaşı töküb ağladı, ağladı.

Sonra kürdün hüzuruna gəlib dedi:

– Ey qəriblər pasibanı! Sən mənim gözümlə sağaldın. Ürəyimi də, canımı da sən yəni-dən diriltin. Bütün həyatım boyu sənə borcluyam. Sənin əlinlə dirilib adam olmuşam, sənin nemətinlə pərvəriş tapmışam. Boynumda böyük haqqın və minnətin var. Başımı da istəsən, əsirgəmərəm. Sizə çox zəhmət vermişəm, çox əziyyətim dəyib. Daha bəsdir, utanıram. Şükür ilə də sənin yaxşılığını əvəz edə bilməyəcəyəm. Allah özü sənə əvəz versin! Hərçənd əliboş, xəcalətliyəm, daha sizə artıq zəhmət vermək istəmirəm. Məni mürəxxəs edin, gedim. Sizdən ayrılmaq mənim üçün çətin və əzablı olsa da, nə edim! Uzun zamandır vətənimdən çıxmışam. Elimdən, günümdən xəbərsizəm. İstəyirəm səhər tezdən vətənimə tərəf yola düşəm. Doğrudur, ayrılıram, ancaq onu da yəqin et ki, ömrüm boyu sizi unutmayacağam! Sizin

məhəbbətinizi ürəyimdən çıxarmayacağam. Sizdən son xahişim budur ki, məni unutmayasınız! Hümmət qanadınızın altından çıxarmayasınız və məni halal edəsiniz!..

Xeyir bu sözləri deyəndə kürdün ürəyi kövrəldi. Qız atasına baxıb o da şiddətlə ağladı. Kürd ailəsinə böyük bir müsibət üz vermiş kimi nalə səsi ucaldı. Ürəklər, ciyərlər göz yaşılı olub tökülürdü. Xeyli ağladıqdan sonra kiridilər, başlarını aşağı salıb, sanki su kimi dondular. Xeyirxah kürd başını kədərdən qaldırdı. Məclisi xəlvət elədi. Xeyri yanına alıb dedi:

– Ey qoçaq, xoşxulq və mehriban cavan! Sən bu yeri özünə vətən, bizi də özünə el-gün bil! Öz şəhərinə getsən, başqa bir yoldaşından daha bir zərbə də yeyəcəksən. Ancaq burada naz-nemət, bolluq içində yaşayırsan. Gəl sən burada qal. Yaxşı-yaman, az-çox nəyim varsa, hamısı sənin əlində, ixtiyarında qalsın. Mən pislik edən kişi deyiləm, sənə xəyanət etməyəm. Bir övlad kimi istəmişəm, yenə də sevəcəyəm. Mənim qızımdan əziz heç nəyim yoxdur. Gözəl, mehriban, zəhmət sevən, azad qızıdır. Şöhrəti aləmə yayılıbdır. Ürəyinə yatsa, qızımızı sənə verərik. Səni canımızdan əziz saxlarıq. Kürəkənim olandan sonra bütün dövlətimin ixtiyarı sənə çatır. Qoyun, dəvə, sürü, mülk-maaş, nəyim varsa, sahiblənər və xoş yaşarsınız. Mən də sizin mehriban həyatınızı görüb sevinər, əcəlim çatana qədər sayənizdə yaşaram.

Xeyir kürddən bu atalıq nəsihətini eşidəndən sonra çox təşəkkür elədi. Bu şad xəbərdən sevindi və o gecəni arxayın, rahat yatdı.

Xoşxəbər qasid kimi sübh səhər belini bağlayanda, xoruzlar qızıl zəng kimi səsləndi. Məşriq sultanı günəş uğurlu taleyi ilə taxtına qalxdı.

Kürd şadlıqla yuxudan oyandı. Toy tədarükünü gördü. Bütün ömrünün sevinci olan qızını Xeyrə verdi.

Cansız, taqətsiz, susuz gənc həyat bulağına çatdı. Çiçəyə günəş işıq saldı. Şəkər dodaqlı saqi susuz gəncə abi-həyatdan ləzzətli su verdi. Qız əvvəl onu öz eşqi, məhəbbəti ilə od kimi yandırmışdısa, indi vüsali ilə ürəyini sərinlətdi.

Qız və oğlan hər ikisi şad və xoşbəxt, bolluq içində, rahatlıqla yaşayırdılar. Heç nədən kəmkəsirləri, heç bir qeydləri yox idi. Keçən günləri, ilk zamanlar bağladıkları əhd-peymanları xatırlayıb əylənirdilər.

Kürdün bütün dövləti Xeyrin oldu.

Axırda, o yerdən köçüb başqa bir çölə getməli oldular; Xeyir gözüne şəfa verən səndəl iyli ağacın hər iki budağından çoxlu yarpaq yığdı. Bir çuval doldurdu. Budaqlardan birinin yarpağı sər xəstəliyinin, birinin yarpağı isə gözün dərmanı idi.

Xeyir bu yarpaqların hikmətini heç kəsə danışmadı. Bu yarpaqlar hamının xatirindən çıxdı.

Kürd ailəsinin köçü gəlib bir şəhərə çatdı. Həmin şəhərdə şahın qızı sər xəstəliyinə tutulmuşdu. Qızın dərminə əlac tapılmadığından, hamı məyus olmuşdu. Şəhərin və ətraf şəhərlərin bütün adlı-sanlı həkimləri çağırılmışdı. Amma heç birinin müalicəsindən qızın xəstəliyi yaxşı olmamışdı.

Padşah qabaqcadan şərt kəsmişdi ki, kim qızımı müalicə edib sağaltsa, qızı ona verib, özümə kürəkən edəcəyəm. Qızımın üzünü görüb, müalicəsini bacarmayanların isə boynunu vuracağam...

Qızın eşqi ilə şaha kürəkən olmaq həvəsi ilə gələn, lakin müalicədən aciz olan çox həkimlərin boynu vuruldu, qanı töküldü. Min nəfərə qədər həkim başı kəsdilər.

Şahın vədəsini eşidənlər həvəs və iştaha ilə gəlirdilər. Xəstənin müalicəsində aciz qalıb başlarını verirdilər.

Xeyir şəhər əhlindən bu xəbəri eşitdi. Bildi ki, o xəstənin əlacı səndəl qoxulu ağacın yarpağındadır. Bir nəfər vasitəsilə şaha xəbər verdi ki, bu xəstəliyin əlacını mən bilirəm. Şahın qızını sağaltmağı bacararam.

Xeyr şahın şərtlərinə razı olmayıb özü şərt qoydu:

– Heç bir şeydə, dedi, təmənnam yoxdur. Şahdan heç nə istəmirəm. Bu müalicəni Allah rızasına edirəm. Lakin şah da qələbə günündə məni unutmasın!

Şah Xeyrin sözündən xəbər tutub, onu hüzuruna istədi. Xeyir təzim ilə şahın otağına girdi. Şah soruşdu:

– Ey uğurlu kişi, adın nədir?

– Şahım sağ olsun, mənim adım Xeyrdir. Ulduzlu səadət seyrini mənə vermişdir.

پنجشنبه

– Adı kimi iş görən kişi, müalicənin də axırını xeyir olsun! İşə başla!

Şah Xeyri məhrəm adamlarından birinə tapşırıb qızın yanına göndərdi.

Xeyir günəş kimi gözəl bir qız gördü. Xəstəlik onun sərv boyunu söyüdə döndərmişdi. Bənizi solmuş, gözləri kiçilmişdi. Gecə-gündüz azarın şiddətindən narahat, yuxusuz üzül-müşdü.

Xeyir cibində o gözəl ağacın yarpağından saxlamışdı. Yarpağı suya salıb şərbət hazırladı. Sərin və şirin şərbəti xəstə çox iştaha ilə içdi. Şahzadə şərbəti içən kimi səhhət yuxusu onu apardı. Xeyr bildi ki, bu yuxu ilə qızın canından azar çıxır. Xeyir dərmanın təsirini və bəhar sifətli qızın rahatlandığını görüb şad oldu.

Qızın otağından çıxıb evinə gəldi.

Ay üzlü qız üç gün yatdı. Qız üç gün yatdıqdan sonra tamam ayıldı. Yedi-içdi, ayağa qalxdı. Atası, qızının səhhətindən xəbər tutdu. Sevincindən evə yüyürdü. Ay üzlünü taxt üstündə görüb torpağa yıxıldı, şükür elədi.

– Qızım dedi, xəstəlikdən qurtarmısan, keyfin lap yaxşıdır mı?

Qız atasına təşəkkür etdi. Şah sevinclə hərəmdən çıxıb getdi.

Qız yaxın adamlardan birini şahın yanına göndərdi ki, ürəyinin mətləbini açsın:

– Ədalətli padşahım, eşitmişəm şahların əhdi və vədəsi doğru və qəti olar. Əzəl kitabında da bu yazılmışdır. Şah qılınc gücünə olsa da, dediyini yeritməli, vədəsinə əməl etməlidir. Bizim tələbimiz hünərlə yerinə yetirildi. Bu yolda yüz baş kəsildi. Bir baş isə taca çatmalı, xoşbəxt olmalıdır.

Mənim dərmanım o cavanın əlində imiş. O bizim müşkülümüzü açdı, dərdimizə çarə elədi. Yaxşı olar ki, biz də vədəmizə əməl edək. Dünyada ondan başqa mənə layiq tay yoxdur.

Qızın fikri şahın xoşuna gəldi. Adam göndərib Xeyri hüzuruna istədi. Xeyri tapıb gətirdilər. Şah onu çox hörmətlə qəbul edib dedi:

– Ey dünyanın əzizi, nə üçün kənar gəzirsən?

Bunu deyib bir ölkənin dəyərindən bəha olan xələtini əynindən çıxardıb ona bağışladı.

Bir qızıl kəmər, bir gövhər həmayıl verdi. Əmr verib sarayın ətrafına pərdə çəkirdi, şəhəri bəzətdi. Qız, damın tağından baxıb on dörd gecəlik ay kimi işıq saçıyan Xeyri, öz nişanlısını gördü. Xeyir sərvəzər, gözəl, müşksaqqallı, qaragöz-qaraqaş bir cavan idi. Atası kimi qız da onu çox bəyəndi, sevdi.

Sultan xəzinəyə çatan kimi Xeyr də ayüzlü qıza çatdı. Xəzinənin möhrünü açdı, keyfə məşğul oldu.

Şahın xeyrxah, həm də həşmətli bir vəziri var idi. Vəzirin qar üstündə qan kimi qırmızıyanaq, gözəl bir qızı var idi. Çiçək xəstəliyi qızın gözlərini kor etmişdi, əlac tapılmırdı. Vəzir Xeyrin şöhrətini və hünərini görüb qızını ona göstərmək istədi. Bunun üçün şahdan izin aldı. Xeyr vəzirin qızını da müalicə edib gözünü sağaltdı. Bu qız da Xeyri sevib ona arvad oldu.

Xeyrin bəxti açılmışdı. Üç gözəlin vüsalı ilə padşahlıq tacına sahib olmuşdu. Bəzən vəzirin qızı ilə keyf çəkirdi, bəzən vaxtını şahzadə qız ilə keçirir, bəzən də kürd qızı ilə əylənirdi. Nərd oynayanlar kimi üç oyunda dünyanın hər işini aparır, udurdu. Xasiyyəti və rəftarı yaxşı olduğundan, camaatın da hörmətini qazanmışdı.

Gün o gün oldu ki, ölkənin padşahı öldü. Xeyir onu artıq calal ilə dəfn elədi. Şahlıq Xeyrə çatdı.

Bir gün Xeyr bağa gedirdi. Yolda özünün köhnə yoldaşını, Şəri gördü. Onun bəd əməlləri, mərdimazarlığı yadına düşdü. Yanındakılara tapşırırdı ki, boş vaxtımda bu adamı mənim yanıma gətirin.

Xeyir bağda keyfə məşğul idi. Kürd də əli qılıncın dəstəsində, şahın qabağında dayanmışdı. Şəri gətirdilər. O, Xeyri tanımadı. Şadlıqla içəri girib torpağı öpdü, şahın hüsurunda dayandı.

Xeyir onu görüb dedi:

– Ey başı bədəninə ağırlıq eləyən kişi, adını de!

Şər dedi:

– Mənə səyyah Mübəşşir deyərlər. Əlimdən hər iş gələr.

Xeyr dedi:

- Düzünü de, yalandan əl çək! Utan, qızar, bir həyan olsun!
- Adım belədir ki, var! İstəyirsən öldür, istəyirsən burax!

Xeyr daha da qəzəbləndi:

– Alçaq! Sənin qanın halaldır! Adın Şər olan kimi özün də başdan-ayağa şərsən! Özün adından da püssən. Sən həmin adamsan ki, bir içim sudan ötrü susuza min əzab verdin, onun gözünü tökdün. Axırda da ona su vermədin, var-yoxunu qarət edib qaçdın. Kəmərinin də, gözünün də gövhərini apardın, ciyərini yandırdın. Bil və tanı, sənın qarət etdiyın adam mənəm! Mənim bəxtim açıq, sənın bəxtin isə bağlıdır. Sən mənə qəsd etdin, amma allah mənı saxladı. Mən xoşbəxtəm, çünki, allaha ümid bağlayıram. Allahım hər işdə mənə kömək edir. Taxtı da, tacı da mənə verən odur.

Vay sənın halına ki, şər heykəlisən! Sən insanların bədxahısan, hamıya fəlakət arzulaşırsan. Xasiyyətinə görə də sənınlə rəftar etmək lazımdır. Canını mənim əlimdən qurtara bilməyəcəksən!

Şər bu sözləri eşitcək, Xeyrin üzünə diqqətlə baxdı, tanıdı. Özünü yerdən-yerə çırpıb yalvarmağa başladı:

– Amandır, mənı bağışla! Nə bəd əməlim varsa, özümə eləmişəm. Əzəldən mənim bəxtim belə imiş. Mənim adım Şər, işim də adım kimi şər olmuşdur. Sən isə adın kimi özün də xeyirli adamsan. Adına-şanına görə mənimlə rəftar et. Mən pisəm, sən yaxşısan. Mən pislik etmişəm, sən yaxşılıq et, günahımdan keç. Pislilik sənın adına yaraşmaz.

Xeyir bu sözü eşidib Şəri buraxdı. Şər ölümdən qurtulduğunu görüb şadlığından, ildırım kimi getdi.

Kürd isə, ondan əl çəkmədi. Dalınca yüyürüb qılınc ilə onun boynunu vurdu: – Xeyir xeyrxahdırsa, sən şərsən. Şər də şər işə rast gəlməlidir!

Kürd Şərin ciblərini, üst-başını axtardı. Kəmərinin altından iki dürr tapdı. Gətirib Xeyrin qabağına qoydu.

Gövhər axırda gövhərə qismət oldu. Xeyr gövhəri öpüb kürdə bağışladı. Gövhəri gövhər ilə şad elədi, əli ilə gözlərini göstərüb dedi:

– Mən sənin sayəndə bu gövhərlərə çatmışam. Bu iki gövhəri sənə verirəm, çünki sən mənim gözlərimə işıq vermişən.

Xeyir ürəyi istədiyi kimi, öz arzusu ilə yaşamaqda davam etdi. O, camaata yaxşılıq edirdi, camaat da ona hörmət göstərirdi. Tale ona rəhbər olduğundan, tikanı xurma, daşı qızıl olurdu. Xoşbəxtliyi ucundan, dəmiri gümüşə, palazı ipəyə döndü. Ədalətin binövrəsini möhkəm etdiyindən, ölkə də get-gedə möhkəmləndi. Şəfa ağacından gətirdiyi yarpaqlarla çox ağır xəstəlikləri müalicə edirdi. Həmin ağacın yanına çox gedirdi. Onun dibində düşür, kölgəsində mənzil edir, o yerlərə salam yetirirdi.

Səndəl iyli ağacın havası ilə libasını səndəl rənginə boyamışdı. Səndəl qeydindən başqa işi yox idi. Həmişə səndəl rəngli paltar geyərdi. Çünki səndəl iyi həyat əlamətidir, səndəl iyi ruha rahatlıq verir. Səndəl tozu baş ağrısına dərmandır, ciyərin, ürəyin hərərətini aparır. Səndəlin torpaq rəngində olması yox, torpağın səndəl rəngi mənalıdır. Mənası da bu dediklərimizdir...

Çin gözəli nağılını bitirdi. Şah onu can kimi bağrına basdı. Ürəyində ona yer verdi, sanki onu bədnəzərdən gizlətdi.

Bəhramın cümə günü ağ günbəzə getməsi

Cümə günü idi. Gün çıxıb aləmi işıqlandırmışdı. Bəhram şah ağ libas geyinib ağ qəsrə tərəf yollandı. Axşama qədər şadlıq etdi. Gün batanda, gecə ayın və ulduzun gözünə sürmə çəkəndə, şah da məhbubəsi ilə keyfə məşğul oldu. Ərgənün səsini səltənət şöhrəti kimi yüksəltməyi qızdan xahiş etdi. Qız şaha dua elədi. Sonra ləzzətli bir nağıl söylədi:

– Anam danışır ki, bizim vilayətdə bir qarı yaşardı. Qarılar bəzən qurd kimi olur. O isə quzu kimi mülayim idi. Qohumlarımızdan biri məni onun evinə apardı. Böyük bir qonaqlıq düzəltmişdilər. Bol və müxtəlif xörəklərlə dolu süfrə açıldı. Quzu, toyuq əti, aş, ağ çörək,

kökə, nazik, püstə və badam içindən bişirilmiş halvalar, dadlı şərablər vardı. Bunlarla yanaşı Rey üzümü, İsfahan alması, nar kimi lətif meyvələr də var idi. Məclisdə nar məməlilər də çox idi. Bir qədər yedikdən sonra içkiyə əl atdıq. İçdik, əyləndik, dedik, güldük.

Mən və bir neçə başqası öz başımıza gələn danışmağa başladığımız. Hər bir şeydən söhbət açırdı. Biri dağdan, biri bağdan danışdı. Söz növbəsi gözəl və incə bir xanıma çatdı. O, elə lətif və zərif bir məxluq idi ki, baxan valeh olurdu. Ağzını açanda, quşlar və balıqlar da dayanıb dinləmək istəyirdi. Əqiq dodaqlarını açdı, aşıqlar kimi həvəsə gəldi və dedi:

– Şəkər sözlü, şirindilli bir cavan vardı. İsa kimi ağıllı, Yusif kimi gözəl, elmdə hünərli, bilikli bir adam idi. Bu cavanın cənnət bağı kimi gözəl, səfalı bir bağı var idi. Bağın torpağı ənbər qoxusu verirdi. Məhsulu cənnət meyvələri kimi dadlı, suyu kövsər kimi şirin və həyat verən idi. Güllər tikansız, bağdakı tikanlar isə bədnəzərin gözündən qorunmaq üçün silah idi. Zümrüd tac kimi baş-başa verən sərv ağaclarının dibi ilə duru su axır, arx kənarları yam-yaşıl otluq idi. Hər budaqda bir qumru oxuyur, səs-səsə verən quşların nəğməsindən ruh təzələnirdi. Bağın ətrafına hasar çəkilmişdi. Aya qədər yüksələn qəsrlər, pis gözdən uzaq idi. Hamı, xüsusən varlılar, bağın həsrətində idi, ürəkləri nar içi kimi bir tikə idi.

Cavan hər həftə rahatlıq üçün bağa gedər, bağın ətrafında xiyabanlarda gəzməkdən həzz alar, sərv bəzər, yasəmən, nərgis dərər, müşk, ənbər qoxular, ürəyi istədiyi kimi vaxt keçirər, sonra evinə dönərdi.

Bir gün günorta vaxtı cavan bağa gəldi, qapını bağlı gördü. Bağban da içəridə keyfə qızıışmışdı. Saz çalınır, mahnı ucalır, gözəllər rəqs edirdilər. Bağ eys-ışrət məclisinə dönmüşdü, hamı işrət aləmində idi.

Bağ sahibi nə qədər qapını döydüsə, nə eşidən, nə açan oldu. O, nə bağdakı məclisdən aralanıb gedə bilir, nə də qapını açma bilirdi. Bağı dörd dolandı, girməyə yer və çarə tapa bilmədi. Axırda qəzəbləndi, divarın bir yerini söküb içəri girdi. Bağı görmək, bağbanı tapmaq bəhanəsi ilə o, yavaş-yavaş məclis quranlara tərəf yeridi. Bağda isə simin sinəli, gümüş baldırlı qızlar yataq açıb dincəldilər. Gözəllərdən ikisi bağa girən adamı ədəbsiz sayıb möhkəmcə döydülər və əl-ayağını bağladılar:

– Cəzan budur, dedilər, çək! Özgə bağına girəni kötəkləyərlər və ağaca bağlarlar. Sən şükür elə ki, bağban burada yoxdur, yoxsa atanı yandırardı!

Kişi dedi:

– Bura mənim öz bağımdır. Məni yerində döyürsünüz. Şir ağzı kimi geniş darvazanı qoyub tülkü kimi xəlvəti dəlikdən gəlməyim üçün bu cəzaya layiqəm.

Qızlar bunu eşidən kimi bağın nişanələrini bir-bir ondan soruşdular, doğru gördükdə, ondan əl çəktilər, əzizləməyə başladılar.

Gözəllər ikisi də bağ sahibini bəyəndilər. Çünki o gözəl, cavan və şirindil idi.

Qadın ki, gözəl kişi gördü, ixtiyarı əldən gedəcəkdir. Onlar bağ sahibindən üzr istədilər, əl-ayağından öpdülər. Qadınların ikisi əlbir olub bağın uçuq yerini tikan ilə örtədülər. Sonra arxayınca cavanın qabağında oturub söhbətə başladılar:

– Xacə bu bahar bağında öz arzusuna çatsın. Sən bizə, bu gördüyün gözəl qızlara qonaqsan. Bağa yığılan gözəllərin hamısı saf və bakirə qızlardır, heç birinin əri yoxdur. Sən istədiyini kimi bizimlə ləzzət çəkə bilərsən. Gördüyün gözəllər sənə ixtiyarındadırlar.

Bu sözlər bağ sahibini yerindən elədi. Şəhvət onu qızdırdı. Əslən pəhrizkar olan kişi, həvəsini soyuda bilmədi. Kişilik həvəsi iradəsinə üstün gəldi. Gümüş bədənli, yasəmən sinəli qızları görüb özündən çıxdı. Ayağa qalxıb onlara qoşuldu, keyf aləminə daldı.

Həmin bağ qəsrinin kərpicdən tikilmə bir köşkü var idi. Bağ sahibi köşkə gəldi. Qapını örtüb bağladı. Köşkün bir pəncərəsi vardı ki, oradan içəriyə işıq düşürdü. Kişi oradan baxanda, ayrı həngamə gördü. Gümüş baldır, nar məməli qızlar naz-qəmzə ilə gəzişirlər. Çöhrələri çıraq kimi hər tərəfi işıqlandırır, yerişləri ilə bağa gül-çiçək səpirlər. Bu cavan və bakirə qızların dodaqları gülcənd kimi şirin idi. Zülfləri, sanki hüsn xəzinəsini qoruyan əjdahalar idi. Nar məməli, alma çənəli gözəllərin həvəsi kişinin ixtiyarını əldən aldı. Onların vüsəlinə çatmağı müşkül saydı. Lakin sonra ürəyinə gəldi ki, bağbanı zalım olmayan bağın meyvəsindən məhrum qalmaq olmaz.

O bağın ətəyində bir çəmənlik vardı. Çəmənlikdə gözəl mərmər hovuz tikilmişdi. Hovuzun gözyaşı kimi duru, saf suyunda balıqlar oynayırdı, kənarında gül-çiçək, nərgis-

yasəmən bitmişdi. Pərdə dalında, ismətlə böyüyüb bəslənmiş gözəllər dəstə ilə hovuzun kənarına gəldilər. Günəşin istisi onları yormuşdu. Hamısı soyunub gümüş bədənlərini dürr kimi saf suya saldı. Gümüş, savad altında gizlənən kimi, gözəllər də öz bədənlərini su ilə örtmüşdülər. Hovuzun suyunda ay da, balıq da gəzirdi. Adətən ay çıxanda, balıqlar gizlənərlər. Ayüzlü qızların çimməsi isə, kişinin ürəyini ovlayırdı.

Qızlar əl-ələ tutuşub oynayır, bir-birini qucaqlayır, məmələrini, zülflərini oynadır, qıçları ilə suyu ləpələdir, əylənirdilər.

O bu mənzərəni görüb valeh oldu. Ancaq nə fayda ki, əli heç nəyə çatmırdı. Susuz sərxoşlar kimi gah qalxır, gah oturur, baxır, qovrulurdu. Sərvboylu qızları gördükcə, qiyaməti qopur, bütün damarlarında qan qaynayır, vücudu titrəyirdi.

Gözəllər yuyunub gül kimi oldular; yasəmən kimi ipək içində bitdilər, fəza kimi ipəyə büründülər, aya yanıq verdilər. Onların içində ağüzlü, qarasaçlı, hüsn sultanı kimi bir qız var idi. Buxağı günəş kimi işıqlı idi. Dodağı tər xurma, kirpikləri ox, gülüşü şəkərdən şirin, məmələri nar, boyu sərv idi. Bu gözəl min yolçunu yolundan qoymuş, çoxlarını məftun etmişdi. Onu görən ağlı gedir, eşqi coşurdu. Xacə qızı görcək, atəşpərəstlər oda vurulan kimi ona vuruldu. Bir saat sonra haman iki ceyran gözlü qız xacənin yanına gəldilər və iklas ilə soruşdular:

– Bu hurilərin hansı xoşuna gəlir?

Xacə bəyəndiyi qızı göstərdi.

Ceyran qızlar şir kimi cəld qalxdılar, xacə deyən qızı aralığa aldılar, musiqi ilə gətirdilər. Xəlvət qapıdan qızı xacənin otağına saldı.

Qız, görməmişdən ürəyini ona tapşırmışdı. Sevgilisini güman etdiyindən daha gözəl gördü. Xacənin də səbri tükənmişdi. Qızı yanında görəndə, soruşdu:

– Adın nədir?

Qız cavab verdi:

– Bəxt!

– Məskənin haradır?

- Taxt!
- Əsl-nəsəbin!
- Nur!
- Bədnəzər ilə necəsən?
- Məndən uzaq olsun!
- Nəyi sevirсэн?
- Çalğımı!
- Şivən nədir?
- Naz!
- Öpüş verərsənmi?
- Altmış dəfə.
- Bəs nə vaxt?
- Elə indicə!
- Havaxt mənim olacaqsan?
- Tez!
- Arzuma çatarammı?
- Çatmısan!

Xacənin səbri tükəndi, sümükləri də hərəkətə gəldi. Həya və utancaqlığı buraxıb qızın saçını çəng tutur kimi tutdu. Qızı qucaqlayıb can kimi bağrına basdı və öpüşlərə qərq elədi. Öpüşmə qızışdı, həriflər özünü unudası oldular. Xacə ürəyinin alovunu söndürmək üçün dililik suyunun möhrünü götürmək istədi. Şir marala cumulan kimi hücum edib qızı pəncəsi altına alanda, bina laxladı. Ağırılıqdan kərpiclər aralandı, köhnə köşk uçdu.

Yaxşı və xeyirxah adamların aqibəti pisə çıxmaz. Sevgililər cəldlik edib hoppandılar, salamat yerə endilər. Onlar bir-birindən kənar düşdülər. Xacə bir küncə qısılib macərasından kədərlənirdi. Qız da yoldaşlarının yanına gəlmiş, çəngi əlinə almışdı. Ləl dodaqlarından dürrə səpirdi, öz sərgüzəştini söyləyirdi.

Çəngin səsini yüksəldikcə, aşıqləri dəli-divanə edirdi:

Mənim çalğım gərək elə car olsun.
Eşqin xəstəsinə salamlar olsun.
Aşıqlər mənimtək hey xəstə gərək,
Sağlam ikən canı şikəstə gərək.
Eşqi nə vaxtadək saxlayım nihan,
Car çəkirəm: mənəm aşiqi – dövrən.
Eşqin sərxoşuyam, yox ixtiyarım,
Əlimdən alınmış səbrim, qərarım,
Əgər ki aşiqin nəsibi ahdır,
Eşq əhlinə tövbə etmək günahdır.
Eşq tövbə ilə aşina deyil,
Tövbə eşq əhlinə heç rəva deyil.
Aşiq yar yolunda versin can gərək,
Qorxusu olmasın qılıncdan gərək.

Sevgililərin macərəsi ilə maraqlanan iki qız bağda xacəni arayıb tapdılar. Züleyxa Yusifi tutan kimi, onun ətəyindən tutdular və əhvalatı ondan soruşdular. Kişi başına gələni danışanda, qızlar acıdılar, ona kömək etməyə söz verdilər:

– Bu gecə səni sevgilinə çatdırmamış rahat olmaıq. O qız sənə olmalıdır. Gündüz sirləri açandırsa, gecə də öz qaranlığı ilə pərdə çəkəndir.

Onlar bunu deyib, xacənin dərdinə əlac etməyə getdilər. Gün batdı, kainat gecə libasını geydi, göy qübbəsində saysız-hesabsız sarı mıxlar göründü. Xeyirxah sənəmlər əhdlərinə vəfa etdilər, xacənin sevgilisini gətirdilər.

Günəş aya, susuz sərv çaya çatdı. Xəlvət yer, gözəl qız ola, kim dözə bilər?

Xacənin səbri tükənmişdi. Damarlarında qan qaynayır, vücudu vüsal həsrəti ilə əsirdi.

O, ləl ilə dürrü dəlmək, kama çatmaq istəyəndə, birdən ağacda oturmuş vəhşi pişik bir siçan görüb yerə hoppandı. İstəklilər diksinib, yerlərindən qalxdılar. Az qaldı ürəkləri qop-

sun. Hər ikisi daban aldı, hərə bir tərəfə qaçdı. Bir pişiyin hoppanması ilə, keyf getdi, nəşə pozuldu.

QIZ, öz yoldaşlarının yanına gəldi. Çəngi əlinə alıb oxudu:

Bahar yetişincə açdı ərğəvan,
Xiyabanlar boyu sərv oldu bülənd,
Açdı hoqqasını, güllər saçdı qənd.
Qondu şax budağa sapsarı bülbül.
Dedi: – Gendir keyfin bazarı – bülbül.
Süpürüb, suladı bağban o bağı,
Bir şah gəlib dedi: – Nəşənin çağı.
Şərab qədəhini əlinə aldı,
Bir daş həməən camı sındırdı, saldı.
Varımı, yoxumu ey qarət edən!
Sənsiz neyləyirəm bu dünyanı mən!
Əgərçi yanında xəcalətim var,
Könlüm hər an səni izləyib arar.

Mahnı və çalğısından onun dərđini bilən o iki qız kədərləndi. Gecə xacəni aramağa getdilər. Xacə oğrular kimi şümşad, söyüd, qovaq, sərv ağaclarının altında, kiçik bir arxda büzülüb oturmuşdu. Qorxudan rəngi sapsarı saralmışdı.

Qızlar xacədən əhval soruşdular. Xacə əhvalatı inandığı və sirr verdiyi qızlara söylədi. Qızlar xacəni sevgilisinin yanına gətirdilər, gülü gülaba çatdırdılar.

Xacə sevgilisinin əlindən tutdu, mehriban-mehriban dindirdi, onu layiqli bir yerə, göyə qədər tağ vurmuş yaşıl-yarpaqlı, təmiz ağacların altına apardı. Oturmaq üçün yer sahmanlandı. QIZI qucaqlayıb can kimi bağına basdı. O məhrəm yerişli, gümüş bədənli, azad sərv ilə keyfə məşğul oldu. Sərv ilə gül birləşdi. Ay xacənin qoynuna girdi. Ayağı yerişdən qaldı, əli

işə başladı. Xacənin nərd daşı xanələri tutdu, hərifə də qaçmaq imkanı qalmadı. Qalanı almaq, odu su ilə söndürmək məqamı çatdı.

Bir siçovul budaqdan sallanan bir neçə kudu görmüşdü. Quş kimi atılıb kudunun saplağını kəsdi. Kudular ipdən üzülüb hərəsi bir təbil kimi yerə düşdü və böyük bir gumbultu qopdu. Kudular köç təbili kimi neçə ağaclığa qədər səs saldı.

Bu hay-küydə ceyran tula pəncəsindən qurtuldu. Kuduların səsi xacəni çox qorxutdu. O güman etdi ki, gələn darğa, ya qaravuldur. Təbil döyür, ya daş atırlar.

Xacə başmaqlarını geyməyə də fürsət tapmadı. Bərk götürüldü. Qız da min qorxu və vahimə ilə öz yoldaşlarının yanına qaçdı. Bir azdan, ürəyi toxtayandan sonra, xəlvətlik pərdəsini atdı, çəng pərdəsi ilə əylənməyə, musiqi çalmağa başladı; o öz sərgüzəştini uca səslə deyir, pərdələri inildədirdi:

Deyirlər: – Aşıqlər deyər, bir kərə
Yar gəlmiş baş çəkə incə dilbərə.
Görüncə gözəli aşıq uzaqdan,
İstəmiş barını dərsin budaqdan.
Qucuşmaq arzusu coşmuş canında,
Gül qiyamət edər sərvin yanında.
Sinə bostanında bilmiş barı var,
İstəmiş ki, dərrib yesin armud, nar;
Gövhər xəznəsinə uzadaraq əl,
Atsın o xəznəyə ayaq ilk əvvəl.
Axıtsın nabata şəkər bilətsin,
Söyüdə lalədən al qan çilətsin.
Qəflətən başlamış fitnə qovğaya,
Bütün arzuları çıxmışdır zaya.
Pərvanə işıqdan qalmışdır iraq,

Susuz düşmüş həyat suyundan uzaq.
Sən, ey pərdələri gec vuran, dur, al,
Çəngə düz pərdə vur, rəngi doğru çal.
Mənə pərdə verdin olduqca əyri,
Səninlə dönmərəm düzlükdən geri.

Bu nəğməni eşitcək sirdaşları qızın dərdini bildilər. Gedib xacəni tapdılar. Xacə qorxmuş və pozulmuş bir halda oturmuşdu. Hörmət və təsəlli ilə onu özünə gətirdilər. Əhvalını soruşdular. Xacə, cəhənnəmi belə soyudan acı sərgüzəştini danışdı. Gələnlər onun ürəyini ələ aldılar, nəsihət etdilər və vədə verdilər:

– Bu işdə təmkin, təcrübə lazımdır. Özünə elə yuva düzəlt ki, heç bir afət uçura bilməsin! Biz sənin vüsəl gecəndə qaravul olarıq, hər bir qorxudan xilas olarsan.

Sonra qızı çağırdılar. Qız xacənin qəm-qüssəsini dağıtdı.

Xacə qızı görcək hərəkətə gəldi. Qızın saçından yapışıb xəlvətə çəkdi.

Bağın bir küncündə nur günbəzi kimi bir yasəmənlik var idi. Ağaclar divarı örtmüşdü. Üst tərəf meşəlik, alt tərəf mağara idi. Xacə buranı münasib bilib yasəmən ağacını kəsdi. Əyləşmək üçün yer sahmanladı. Qızı əyləşdirdi. Əl atıb qızın döşünü açdı. Gül xırmanı məhsulunu verdi. Şəkər içində badam göründü.

Hələ mil sürmədana salınmamışdı ki, zalım fələk yeni bir oyun açdı:

Mağarada gizlənən tülkülər ov üstündə boğuşmağa başladılar. Canavar onların səsinə gəldi. Tülkülər canavardan bir bəla kimi qorxub qaçırdılar. Canavar da onların dalınca döşəndi. Qova-qova düz xacə əyləşən tərəfə gətirdi.

Sanki tülkülər də, canavar da xacə ilə qızın üstünə gəlirdi. Xacə səsdən diksindi. Baxanda böyük bir ordunun axışdığını güman etdi. Vəziyyəti seçə bilmədi. Toz-torpaq içində qaçısan heyvanları görəndə ciyəri qana döndü, bilmədi hara və necə qaçsın.

Qıza məhrəm qadınlar isə özlərini yetirdilər. Hərəsi qızın bir ətəyindən tutdu. Qız iki nəhəng arasında qalan dürr kimi idi. Qızlar danladılar ki, – bu nə işdir? Sənin xəyalına şeytan girib! Nə üçün cavanlığımı vahimə ilə puça çıxarırsan? Nə vaxta kimi vüsəl mehribanlığı-

nı zülm ilə əvəz edəcəksən? Bu nə iş, bu nə hiylədir?

Qız günahsız olduğuna and içirdi.

Xacə gəldi, şamı qayçı ağzından qurtaran kimi qızı danlaqdan qurtardı. Yetişən kimi kə-nizlərə dedi:

– İncitməyin! O, mələk kimi məsum, gövhər kimi təmizdir. Günahkar torpaqdır. Ayıq və təmiz adamlar, həmişə düz işin, həqiqətin yolçusu olurlar. Allahın köməkliyi ilə biz xa-tadan qurtardıq. Bizi çulğayan bəlalər başımızdan sovuşdu. Çünki biz haramzadə deyildik, ürəyimiz təmizdir. Gördüyümüz belə pərisifət bir qıza kim xəyanət edər! Xüsusən mən, gən-cəm, özüm də gözəllərin pərəstişkarıyam. Şeytana aldanmayan adam pis iş görməz. Pis ada-mın haram əli bədnəzərin gözü kimidir. Yaman göz dəyən ağacdən kimsə meyvə yeyə bil-məz. Bizə yüzlərlə əhli və vəhşi heyvan gözü baxırdı. Ancaq olanları danışmağın mənası yoxdur. Keçənə güzəşt deyərlər. İndidən, işdən danışaq: tövbə eləmişəm, haram yolu burax-mışam. Tövbəm qəbula yetişsə, əcəl aman versə və bu şəkər dodaqlı qız razı olsa, onunla ev-lənəcəyəm; halal yol ilə özümə arvad edəcəyəm. İndilikdə onun qulluğunda hazırım.

Xacədən bu sözləri eşidən kimi, kənzilər onun təmiz, saf və mehriban adam olduğuna inandılar. Xalis allah adamı deyə, xacədən qorxub çəkinməyə başladılar.

Qızlar, xacənin həqiqi insanlığına afərin deyib dua etdilər:

– Allah səni, dedilər, pis adamdan iraq eləsin! Çəkdiyin iztirablar səni sıxmasın. İnsa-nın başına çox iş gələr. Bu əziyyətlərin sonu rahatlıqdır.

Gözəllər qayıtdı. Çox çəkmədi ki, gün dağlar arasından nur çeşməsi kimi göründü. Qa-ranlığı bədnəzərlər kimi üfüqlərdən qovdu.

Xacənin bəxti açıldı, əzablardan xilas olub şəhərə gəldi. Dünən gecə keçirdiyi eşq ma-cərəsindən qəlbi qazan kimi qaynayırdı. Arzusuna çatmaq üçün öz məhbubəsini aradı, tapdı. Əhdinə vəfa etdi, kəbin kəsdirdi, gecəki ayı beşiyinə çatdırdı. Bütöv ləli mərcan ilə deşdi.

Quşlardan balıqlara qədər hər bir məxluqda bu həvəs vardır, ancaq səadətə bax ki, xa-cə saf suya çatdı, doyunca içdi. Yasəmən kimi saf, gümüş kimi ağ, günəş kimi pak və parlaq bir bulağa sahib oldu. Elə bir bulaq ki, gün olub gündüzləri, ay olub gecələri işıqlandırır. Be-

lə bir nurun qarşısında bütün rənglər heç və sünidir. Yalnız ağ rəng təmiz, saf və boyasızdır. Odur ki, pak olan şeylərə ağ deyirlər.

Yasəmən sinəli qız mətləbi bura çatdıranda, şah onu qoynuna saldı.

Bu qayda ilə bir müddət Bəhram şah vaxtını keyf və ləzzətlə keçirir, hər gecə bir qəsrdə sevgi büsatı qururdu. Fələk də onun arzusunca dövrən edir, yeddi qəsrin, yeddi qübbənin qarısını onun üçün açırdı.

Bəhramın Çin xaqanının hücumundan xəbər tutması

Gün keçdi, ay dolandı, bahar mövsümü başladı. Bitkilər Xızır kimi həyat suyu tapdı və gəncləşdi. Bulaqlar Nil kimi coşdu. Ud libaslı torpaq müşk kimi yumşaldı. Mülayim və xoş bahar küləkləri hər tərəfə ətir səpməyə, gözəl havalardan, üfüqlər mövsümdən xəbər verməyə başladı, reyhanları oyatdı. Bitkilər torpağın sinəsindən baş qaldırdı. Səma güzgüsündən bulut pası silindi. İstilik soyuğun belini sındırdı. Kafur kimi qarlar dağ yamaclarında əriyib çaylara axdı. Yaşılıqlar və çiçəklilər aləmi işıqlandırdı. Bahar tamaşası bütün yaranmışlara gənclik ruhu verdi. Nərgiz çiçəyi, xumar gözləri ilə çoxlarını yuxusuz qoydu. Sübh nəsimi bahar nəsimi ilə bənövşəyə ətir səpdi. Sərv kölgə yelkənini açdı, şümşadın telini daradı. Nilufər açıldı, şahin çiçəyi qönçə libasını yırdı. Süsən açıldı. Susənbər öz ətri ilə aləmi heyrətə saldı. Qönçələr qəmzə satır, quşlar sirlərini çiçəklərə söyləyirdi. Kafur gülü sırğa kimi qızıl-gümüşə tutulmuşdu. Ərgəvan və yasəmənlər ağ və qırmızı bayraqlarını göylərə ucaltmışdılar. Bülbül həzin səsini çəng teli kimi incəldir, bütün gecəni eşq ilə oxuyur. Çəmənlilik və yaşılıqlar gülün ləl yanaqlarına tamaşaya durmuşdu.

Sərv budaqlarında cəh-cəh vuran quşlar keyf və çalğı məclisini andırırdı. Qumru ney nəsi ilə kəkliyi valeh etmiş, zəmilərdən gələn turac səsi cənnət mahnılarını unutdurmuşdu. Bağ əlvən naxışlarla bəzənmişdi, görünin ruhu təzələnirdi.

Belə bir vaxtda Bəhram göy qübbəsindən geniş olan şahənə qəsrində dəstgahlı bir məclis qurmuşdu.

Şəhərə bir qasid gəldi. O, tələsir, töyşüyür, şah sarayını soruşurdu. Altı tağlı yeddi günbəzin yolunu öyrəndi, özünü o cənnət sarayına saldı, ürəyini cənnət qapısı kimi açdı. Şaha baş əyib dua etdikdən sonra dedi:

– Yenə Çin qoşunu sel kimi dünyanı tutdu. Əli qılınclı qoşun dalğaları Ceyhuna çatmışdır. Qorxulu bir sel gəlir ki, içindəki hər nəhəng bir dəniz boydadır.

Çin xaqanı öz sözündən dönmüş, vəfadan uzaqlaşmışdır. Şah bu eys-işrətində davam etsə, düşmənlər bizim qanımızı içəcəklər.

Şah bu fitnə xəbərini eşitcək, əlini camdan çəkdi. Ətəyini içki məclisindən yığdı. Əmr etdi ki, qoşun atlansın, xəzinənin qapısı açılsın.

Düşməne qarşı hünər və tədbir göstərmək və zəfər çalmaq üçün əsas vasitə qoşun və xəzinədir.

Şah ordugaha gəldi, qoşun əvəzinə beş nəfər də əsgər tapa bilmədi. Xəzinəyə gəldi, bom-boş gördü. Vəziyyəti belə görəndə, diş tökülmüş şir kimi aciz qaldı. Səltənət həmayili ona zəncir, məmləkəti isə zindan göründü.

Padşahın allahdan qorxmaz, bədxah bir vəziri var idi. Adı Rast-Rövşən olsa da, özü düzlükdən və nəcabətdən uzaq idi. Əliəyri, fikri-xəyalı xəyanət, qəlbi qara bir adam idi. Padşahın qılığına girmiş, özünü sadıq qələmə vermişdi. Vaxtilə Nərsinin vəzirliyi zamanında ölkə abad və güclü idi. Rast-Rövşən vəzirliyə keçəndən sonra doğruluq, işıqlıq, parlaqlıq da aradan götürüldü. Şah, vəzirə arxayın olub keyfə qurşandı, vəzir isə vəziyyətdən istifadə ilə camaata olmazın azar-əziyyət elədi, zülmün binasını qoydu. Bir tərəfdən özünə var-dövlət yığır, o biri tərəfdən camaatın gönünü soyurdu. Bu fitnəkar vəzir şahın naibini də ələ almışdi:

– Camaat, deyirdi, qudurub, bolluq və xoş yaşayış onların rəiyyət cızığından çıxmasına səbəb olub. Tələbkar, tamahkar, ərköyün, ədəbsiz, diliuzun olublar. Toxluq və nemət qara camaatı cürətə mindirib. Biz dövlət işlərində onların rəy və məsləhətini gözləsək, düşmən

üstümüzə ayaq alar. Bunlar ləyaqətsiz adamlardır. Özləri avam, zətləri pis, zahirləri xoş, ürəkləri qurd kimi kinlidir. Qurdu damlamaq lazımdır, yoxsa ziyanı dəyər. Rəiyyət dediyin insan surətinə düşmüş vəhşilərdir. Onlarda vəfa olmaz. Bu qara camaat nə şahı, nə şahlığı istəyir. Ancaq qılınc zoruna, ölüm qorxusundan hökmümüzə boyun əyirlər. Bunlar həmin adamlardır ki, Cəmşid kimi şahın cəlalını dağıtdılar. Daranın başına nə bəlalər gətirdilər. Onlar hovuz suyuna bənzərlər. Su bir yerdə qalsa iylənər. Bulanmış suyu yenə torpaq ilə safə çıxarmaq olar. Şah sərxoşdur, ancaq düşmən ayıqdır. Bağban yatmışsa, oğru oyaqdır. Siyasət olmasa, səltənət heç olar, məmləkət əldən gedər. Siyasətsiz, şaha dost da, düşmən də əl tapar. Rəiyyət nanəcib olan şeydir. Buraxsan adamı ayaqlayar. Sən şahın naibisən, o sənə arxayın olmuşdur. Çox çalışmalısən ki, böyüklüyün, mənəbin əldən getməsin. Heç kəsə inanma, heç bir dostuna bel bağlama, arxalanma! Ancaq öz işində möhkəm ol, qılıncını iti saxla! Şah hər şeyi bizə tapşırılmışdır. Mənim qələmim, sənin qılıncın var. Tədbir tökmək məndən, yerinə yetirmək, cəza vermək səndən. Kimi desəm tut! Varlığın malını-pulunu al, yoxsulun qanını axıt. Yaxşı da, pis də hamısı sənin rəiyyətin, halal qulundur. Yaxşılardan malını, pislərin canını al. Beləliklə, camaatı pis günə sal ki, bizdən qorxsunlar və baş aparmasınlar. Rəiyyət xar olub zəifləşəndən sonra, heç bir qorxu ola bilməz, ölkə ömür-billah bizimkidir...

Mənsəb və məğrurluq naibi də sərxoş etmiş, onun gözünü örtmüşdü. Vəzir ilə əlbir oldu. Camaatın canına darışdılar. İş o yerə yetdi ki, camaat təngə gəldi, ölkənin qayda-qanunu pozuldu.

Vəzirin tədbiri, naibin əmri ilə adamlar tutulur, talanırdı. Şeypur səsi kəndi, şəhəri bürümüşdü. “Tut! Bas! Kəs!”dən başqa bir səs eşidilmirdi. Çox çəkmədi ki, camaat dilənçiyə, ölkə xərabəliyə çevrildi. Çoxunun var-dövləti rüşvət yolu ilə Rast-Rövşənin öz əlinə keçdi. Heç kəsdə qızıl, gövhər, qul və kəviz qalmadı. Ən varlı adamlar da açlığa, ehtiyaca düşdü. Adamlar oğru və quldur qorxusundan öz xahişi ilə evlərini tərk edirdilər. Yalnız qara camaat deyil, hərbiyəyə də taqətdən düşmüşdülər. Avara camaat dəstə-dəstə baş götürüb dağlara qaçırdı. Kəndlilərdə nə öküz qaldı, nə əkin, nə torpaq. Hər şey qan bahası yazılıb, zəbt olunurdu. Ölkə talan olandan sonra gəlir də olmadı, xəzinə boşaldı.

Evini xəzinəyə çevirən və şah dəstgahı başlayan vəzirdən başqa kimsənin dinc yaşayışı yox idi. Hamının qisməti zəhmət, qəm-qüssə və həsrət olmuşdu...

Şah, dava etmək mümkün olmadığını görüb hirsləndi. Ölkənin bu hala düşməyinin səbəbini axtardı. Hər kəsdən soruşdusa müəyyən cavab ala bilmədi. Zalım vəzirin qorxusundan hamı bildiyini gizlədir, bəhanə gətirirdi. Biri deyirdi:

– Yoxsulluq üz verib.

Biri deyirdi:

– Məhsul gəlməyib.

Üçüncü bir nəfər də saha təsəlli verirdi:

– Şahımız şəfqətə gələr, yenə öz ədalətli işlərinə başlar, ölkə də yavaş-yavaş dirçələr...

Bu bəhanələr şahı aldatmadı: o hazırlıqsız müharibəyə girişməyi məsləhət bilmədi. Hazırlaşmaq, qüvvə yığmaq isə çətin idi və gec olardı. Tədbir tökmək üçün çox fikirləşdi.

Bəhramın adəti idi. Düşünmək lazım gələndə tənhalıq axtarar, yalnız atlanıb ova gedərdi. Ovda ürəyi açılar, üzü gülər; şad evinə dönərdi.

İndi də elə etdi. Ürəyindən axan qanı ov qanı ilə yumaq, qəmlərini dağıtmaq üçün atlanıb səhraya çıxdı. Şir, pələng, qaban ovunda o qədər at çapdı ki, susuzundan beyni əriyəsi oldu. Bütün çölü dörd dolandı. Bir içim su tapa bilmədi. Uzaqdan bir tüstü gördü. Tüstü nə tüstü, ayı kamına çəkmək üçün baş qaldıran qara əjdahaya bənzəyirdi. Qalaqlanmış dağlar kimi burula-burula qalxır, fələyi zülmətə çevirirdi. Şah öz-özünə dedi: – “Bunu qalayandan su istəməliyəm!” Şah tüstüyə tərəf getdi. Yaxınlaşanda uca bir çadır gördü. Ətraf qoyun sürüsü ilə dolu idi. Heyvanlar istidən qovrulur, kölgələnidilər. Ağacdən bir it də asılmışdı. Şah atını çadıra tərəf sürüb yeyinlədi. Çadırdə səhər kimi mehriban, üzü nurlu bir qoca gördü. Qoca ayağa qalxdı, salam verdi. Qonağı atdan düşürüb rahat elədi. Olan-qalandan qonağa xörək gətirdi:

– Oğul sənin kimi qonağa bu süfrə layiq deyil. Ancaq gərək bağışlayasan, bizim yerlərdə güzəran qalmayıb.

Şah çobanın süfrəsinə baxdı. Bir içim su içib geri çəkildi.

– Çoban qardaş, sənin çörəyini bir şərtlə yeyərəm ki, soruşduqlarıma düzgün cavab verəsən! De görüm bu yazıq it nə üçün bağlanıbdır. O ki, evin şiri, sürünün qarovuludur, nə üçün əsir halındadır.

Qoca cavab verdi:

– Gözəl oğlan, indi ki, soruşursan, qulaq as, hamısını bir-bir danışım. O, sürünü qoruyan ayıq bir it idi. Əmin və vəfalı olduğu üçün, onunla fəxr edər, baxdıqca şadlanardım. O, il uzununu sürünü oğrudan və canavardan saxlardı. Evimə də qarovul çəkərdi. Mən ona itim yox, çobanım deyərdim. Onun düşməyə qarşı açdığı dişi və pəncəsi mənə biləyimin qüvvəti idi. Mən şəhərə gedəndə, qoyun onun ümidinə qalardı. Şəhərdə ləngisəm, axşama qayıtmasam, o səliqə ilə sürünü evə aparardı. Bu heyvan neçə illər düz dolandı, mənə yoldaşım oldu.

Bir gün sürünü yoxlamaq üçün saydım, yeddi qoyun əskik gəldi. Güman etdim ki, hesabda yanlışmışam. Bir həftə sonra bir də saydım. Yenə əskik gəldi. Bu sirri heç kimə demədim. Bir yerə, bir oğruya, bir afətə də zənnim getmirdi. Axırda gecələr puzmağa başladım. Oğru güdmək, iz ayırmaqda bu it məndən min qat ayıqdır. Yenə arxayın olmayıb qoyunu saydım. Hər saydıqca bir neçə baş heyvanın yox olduğunu görür, qüssələnirdim. Həm də bu sirrə mat qalmışdım. Qüssədən gözümə yuxu getmirdi. Sürü isə beş-beş, on-on azalırdı. Sanki günəş altında buz əriyirdi. Bir gün hökumət məmuru vergi üçün gəldi. Qalan qoyunlarımı da zəkat adına yığışdırıb apardı. Sürüm əlimdən çıxdı. Axırda özgələrə çobanlıq eləməyə məcbur oldum. Başıma gələn işin mənasını düşündüm. Öz-özümə dedim:

– Yəqin yaman gözə gəlmişəm. Yoxsa bu cür şir kimi iti yuxuya verməkmi olar!

Bir gün suyun qırağında yatmışdım, nə təhər oldusa birdən ayıldım. Uzaqdan bir diş qurdun gəldiyini gördüm. Başımı çomağın üstünə qoyub səssiz uzanmış halda dayandım. Həmin bu gördüyün it diş qurdun qabağında sustaldı, yumşaldı. Mehribanlıqla onun yanına getdi, qabağında atıldı, düşdü, gah quyruğunu, gah qulaqlarını tərپətdi. Bir də gördüm qurdun sağrısına qalxdı, istəyinə nail oldu, özünü soyutdu, sakitcə gəlib yerində yatdı. Sükut haqqı

onun ağzına möhür vurdu. Qabaqcadan rüşvət verən canavar isə zəhmət haqqını aramağa başladı.

Sürünün gözü sayılan kök bir qoyunum var idi. Heyvan köklükdən, quyruğunun ağırlığından yeriyyə bilmirdi. Canavar onu kənara çəkib parçaladı...

Bildim ki, canavar çox belə rüşvətlər verib, mənim məlun köpəyim isə, sürünü öz şəh-vətinə qurban edib, eşqbazlıq yolunda sürünü bada verirdi. Neçə dəfə bu xatanı bağışladım, amma o əl çəkmədi. Axırda qurd ilə birləşərkən tutdum. Cəza olmaq üçün onu bağlamışam, həmişəlik dustaq etmişəm. O mənim qoyunlarıma qəssablıq etmiş, onları düşməinə tapşırmışdır. Əmanətə xəyanət etmişdir. Odur ki, ölüncə onu əzabdan xilas etməyəcəyəm. Xainlər, günahkarlar ilə belə rəftar etmək lazımdır.

Çobanın macərəsi və nağılı Bəhram şah üçün ibrət dərsi oldu. Bu söhbətin mənasını anladı. Bir az çörək yeyib, evə qayıtmağa tələsdi.

Öz-özünə dedi: – Bu qoca çoban mənə şahlıq öyrətdi, onun tədbiri çox gözəldir. Bu əh-valat mənim başıma gələn işlərə çox bənzəyir. Əslinə baxsan, mən də şahlığım ilə çobanam, mənim də sürüm rəiyyətdir. Binası möhkəm olmayan iş tez pozular. İnanmışım adamlara göz yetirməliyəm. İti və uzaqgörən vəzirə mən çox inanmışam. Gərək ondan hesab istəyəm. Soruşam ki, qoşun hanı? Xəzinə nə oldu? Qoy cavab versin görüm ölkədəki bu bərbadlıq nədən irəli gəlir?

Bu tədbirləri fikirləşən şah şəhərə çatan kimi tutulmuş məmurların siyahısını istədi. Siyahıya diqqət yetirəndə, gün işığı gözünə tar göründü. Bir çoxlarının həbsə alındığını, cəzalandığını görüb vəzirin hiyləsini anladı. Deməli, ölkədə hər nə yas olursa vəzir onu şahın ayağına, hər nə toy olursa öz ayağına yazır. Öz adını yaxşılığa, şahın adını isə pisliyə çıxarır.

Şah bildi ki, vəzir çobanın iti kimidir. Sürünü qurda, evi oğruya tapşırıb. Şah bir neçə gün məsələni açıb-ağartmaq istəmədi. Düşündü ki, vəziri öz qulluğunda saxlasam bir adam qorxudan onun əməllərini açmaz. Qovsam iş aşkar olar. Qaranlıq gecədə işıq yaxşı seçilər!

Qaranlıq gecə öz fərşini yığdı. Hava işıqlandı. Səhər oldu. Bəhram yüksək barigahında əyləşdi. Bütün camaatı hüzuruna istədi. Böyüklər, mənəb sahibləri hər tərəfdən gəlib, rüt-bələrinə görə səf çəkib oturdular.

Rast-Rövşən də eyvan qapısından çıxıb, ərkyana yuxarı başa, öz vəzirlik yerinə keçdi. Şah onu gördükdə qəzəbindən elə qışqırdı ki, vəzir ayaq üstə öldü.

– Bütün ölkəni xaraba qoyan sənsən! Xəzinəni dağıdıb, öz evinə dolduran, qoşunun ruzisini mənimsəyən, rəiyyəti çapıb-talayan sənsən! Sən qaniçənmişsən! Rəiyyətdən vergi əvəzinə rüsvət alırsan! Yaxşılıq, nemət zad qanmırsan. Həyasız, utanmaz! Neməti ayaqlayan, millətini ayaqlayan xaindən də pisdir! Haqq-say bilmək, insanın nemətini artırır! Sənin adın Rast-Rövşən – yəni doğruluq və aydınlıqdır. Bu ad səni tutsun! Səndən nə düzlük, nə aydınlıq gördük! Sənə inandım, qoşuna əziyyət verdim, xəzinəni qənaətə tutdum. Axırda nə qoşun qaldı, nə xəzinə. Ölkəni viran qoydun, qoşunu dağıtdın. Sən güman edirsən ki, mən şərab içirəm, sərxoşam, hər şeydən xəbərsizəm? Ölsün o şah ki, cam tutduqda qılıncı buraxa! Çalğıya, içkiyə uysam da, işlərindən qafil deyiləm.

Şahın bütün bu qəzəbli sözləri kəmənd olub vəzirin boğazına keçdi. Şah əmr etdi: Cəhənnəmi bir cəllad gəlsin, bu məlunu behiştədən cəhənnəmə çəksin!

Vəzirin əmmaməsini kəmənd etdilər, sürüyüb həbsə apardılar. Qollarına zəncir, ayaqlarına kündə vurdular. Vəziri həbs edəndən sonra, şah bütün şəhərə car çəkirdi ki, məzlumlar xəbərdar olsunlar: – Kim nə zülm görübsə desin, şah rəiyyətin intiqamını alacaqdır. Camaat və qoşun əhli dəstə-dəstə şahın hüzuruna gəlir, vəzirin zülm və xəyanətini açıb söyləyir, əjdahanı tənə şeşpəri ilə öldürmək istəyirdilər.

Şah əmr etdi, məhbusları da gətirdilər. Onlar da vəzirdən bildiklərini dedilər. Günahsız həbs olunduqlarını göstərdilər. Məhbuslar min nəfərdən çox idi.

Şah onların içindən yeddi adam seçdi. Hər birinin dərdini və macərəsini soruşdu. – Danış görək haralısan, nəçisən və nə üstündə tutulmusan?

Birinci məzlum dedi:

– Ey padşah, Rast-Rövşən mənim qardaşımı min əzab ilə öldürdü, var-yoxunu, mülk-malını da qarət etdi. Qardaşım gənc, gözəl bir insan idi. Ona edilən zülm hamını yandırdı. Mən qardaşım üçün vay-şivən saldım. Sənin vəzirin bunu cinayət sayıb, məni tutdurdu. Mənim üstümə ad qoydu ki, guya düşmənə qəm-xar çıxıram. Bu zalım mənim ev-eşiyimi taladı,

əl-ayağımı bağladı, öz evimi mənim üçün zindana döndərdi. Qardaşım elə əzab ilə öldü. Mən də bir ildir ki, işgəncə ilə həbsdə çürüyürəm. Bu gün şahımızın üzünü və mərhəmətini görmək mənim üçün böyük bir bayramdır.

Şah dustağın dediklərini diqqətlə dinlədi. Vəzirin xəyanət və zülmündən daha da qəzəbləndi. Vəzirin ondan qarət etdiyi var-dövləti və qardaşının qan bahasını məhbusa verdi. Onu azad edib, öz işinə göndərdi.

İkinci məhbus şahın qarşısında baş əyib dua elədi, sonra öz macərəsini danışdı:

– Şah sağ olsun, mənim gözəl və səfali bir bağım var idi. Cənnət kimi yaşıllıq və çiçəklik idi. Meyvə ağacları baş-başa vermişdi. Atamdan qalan bu bağda həyatım çox xoş keçirdi. Payızım da bahar kimi idi.

Bir gün həmin bu vəzir bağıma gəldi. Mən də elə bildim ki, dost kimi mehribanlıq yolu ilə gəlib. Necə lazımdır, vəzirə layiq hörmət elədim. İçki gətirdim, meyvə dərdim, nəyə gümanım gəlirdi süfrəyə qoydum. O da yedi-içdi, bağda yatdı, rahatlandı. Sonra qalxıb bağı gəzdi. Bağ aşnamın çox xoşuna gəldi. Dönüb mənə dedi: – Bağını mənə sat, əvəzində sənə yaxşılığım dəyər.

Mən dedim: – Vəzir sağ olsun, bu bağ mənim güzəranımdır, külfətim bununla dolanır. Hər kəsin bir cür dəstgahı, mülkü-maaşı var. Mənimki də bu bağdır, əldən çıxartsam dolana bilmərəm. İndi ki, sənin xoşuna gəlir, havaxt keyfin istəsə, buyur gəl, gözüm üstə yerin var. Elə hesab elə ki, öz bağındır, mən də sənin bağbanın və qapının quluyam. Həmişə hüzurunda hazırım. Zəhmət çəkib gəl, su kənarında, səfali yerlərdə əyləş, meyvə ye, şərab iç. Ürəyin istəyən xörəklərdən də hazırlayıb versinlər. Mənim sözüm vəzirə kar eləmədi: – Uzun danışma dedi, bağı sat, şeylərini də yığışdır get! Mən çox çalışıb ah-vay elədim. Vəzirin qızılını da, qüvvəsini də rədd etməyə çalışdım. Axırda olmadı. Vəzirsizcasına mənə şər atdı. Məni min cür bəhanə ilə təqsirləndirib bağı əlimdən aldı, özümü də həbs etdirdi. Mən də rəiyyət adamam, qorxudan kiridim. İki ildir ki, həbsdəyəm, indi budur, şahın hüzurunda şikayətimi deyirəm.

Şah vəzirdən bağı və torpağı alıb sahibinə verdi. Bağ sahibi sevincək evinə gəldi.

Üçüncü dustaq dedi:– Mehriban şahıma məlum olsun ki, mən tacirəm. Dəniz yolları ilə

mal aparıb gətirir, güclü pul qazanır, yaxşıca dolanırdım. Mən daş-qaş alverində mahir adamam, dürrün, gövhərin yaxşı-yamanını tanıyanam. Bir səfərimdə çox qiymətli və nadir boyunbağı gətirmişdim. Həmin mirvarini satmaq istəyəndə vəzir xəbər tutdu. Məni çağırıb üzgözdən saldı ki, gərək bu malı mənə verəsən. Mən bir az sıxıldım da, boyunbağının qiymətini dedim. Gördüm aşnamın xoşuna gəlmədi. O bəhanə gətirir, nəm-nüm edirdi, həm də mirvaridən əl çəkmirdi. Mən onun hərsliyini və boyunbağını pulsuz götürmək istədiyini duyur və heyflənirdim. Görünür ki, hərif mənim bərkidiyimi görüb qəzəblənmişdi. Günün birində məni çağırıb boyunbağını ucuz qiymətə əlimdən aldı. Mən o az pul üçün gəlib getdikdə bir gün özümü də dama basdırdı. Gövhərimi aldı, mənə qarşı daş kəsildi. Şah dustağın şikayətini dinləyib, vəzirin xəzinəsini axtartdı. Həmin boyunbağını tapıb gətirdilər. Şah üstəlik bir az da qızıl-gümüş verib dustağı razı saldı.

Dördüncü dustaq cavan oğlan idi. Qorxa-qorxa irəli yeridi:

– Ey adı dastan olan şahım, mən qərib, adamsız bir aşığam. Su kimi səyyal və xoş halvalar çalır, nəğmələr oxuyardım. Çin qızından gözəl yeniyetmə bir sevgilim var idi. Ay onun üzünü görəndə utanır, günəş onun camalına heyran olurdu. Sərv kimi boyu, topuğuna düşən qara qıvrım saçları, şəkər kimi şirin təbəssümü var idi. Çox mehriban və vəfalı bir qız idi. Mənim ömrümün çırağı, həyatım və səadətım idi. Ona da çalmaq, oxumaq öyrətmişdim. Oxuyanda, ruhun uçardı. Hər ikimiz səs-səsə verir, sevgi mahnısı oxuyur, şam və pərvanə kimi bir-birimizin başına dolanırdıq. Onsuz bir dəqiqə rahatlıq bilməzdim. Ayrılığını ölümdən ağır sayırdım. Sənin vəzirin həmin bu Rast-Rövşən bir afət kimi bizim səadət bağımıza əsdi, sevgilimi əlimdən aldı. Şamın işığını alan kimi, mənim həyatımı söndürdü. Pərvanə kimi məni yandırdı. Həyat çırağımı öz evinə apardı. Qızdan ayrıldıqdan sonra ağlım başımdan çıxdı. Aləm başıma dar gəldi. Bilmədim nə edim, necə edim. Qız ilə görüşməyə can atdım. Vəzir zülmünü əsirgəmədi, məni həbs etdirdi. Beləliklə, bu zalım mənim sevgilimi əlimdən aldı, özümü də zindanlar küncünə atdı. Dörd ildir həm ruhən, həm də cismən əzab içində qovruluram. Şah o saat aşığın sevgilisini ona tapşırırdı. Üstəlik, çoxlu pul, peşkəş verib onları azad etdi.

Beşinci dustaq başladı: – Sarayı fələklərə qalxan fələklər şahına şikayətim budur:

– Mən rəsədxana rəisiyəm. Özüm də padşahın qulağı halqalı qulu kimi itaətkar bəndələrimdənəm. Şahın sayəsində allah mənə yaxşı var-dövlət, şan-şövkət vermişdi. Sağlığına çoxlu pulum, malım var idi. Əlim gəldikcə bu dövlətlərdən sərf edir, şahımın başına sədəqə verirdim. Mənim nemətimdən aləm varlanırdı. Şaha dua elətdirmək üçün heç nəyi əsirgəmir-dim. Rəiyyətə xeyir verir, yaxşılıq edirdim. Bunun nəticəsində şəhər və kəndlər abad, əhali isə şad olmuşdur. Xeyirxahlığım üzündən çox bilicilər mənim yanıma məsləhətə gəlirdilər. Mənim bacarığım, xalq ilə rəftarım dillərə düşmüşdü. Hər kəsin qədrini və mövqeyini bilirdim. Mənim sayəmdə yoxsullar varlanır, aclar doyur, dul qadınlar və yetimlər xoş dolanırdılar. Ehtiyacı olanlara pul verir, yazıqların əlindən tutur, darda qalanların dadına çatırdım. Mə-daxilə görə məxaric təyin edir, israfa yol vermirdim. Bu işlərimə görə allah da məndən razı idi, bəndə də.

Mənim bu əməllərim nədənsə vəziri narahat etmişdi. Məni yanına çağırıb qulluğumu əlimdən aldı. Mülk-malıma sahibləndi ki, bu dövlət sənin özününkü deyil, qulluqçuda bu cah-cəlal olmaz. Sən ya pul kəsirsən, ya da xəzinə tapmısan. Vəzir bu sözlərlə mənim güzəranımı dağıtdı. Səsini çıxartsan dedi, boynunu vuraram! Mən də dinə bilmədim. Bu zalım var-yoxumu aparandan sonra özümü də həbs etdirdi. İndi budur, beş ildir zindanda çürüyürəm. Ev-eşik, ailə -övlad həsrətindən ölürəm. Şah beşinci dustağın da var-yoxunu, mülk-malını özünə qaytardı. Köhnə qulluğuna təyin edib buraxdı.

Altıncı dustaq şikayətini dua ilə başladı:

– Şahımı görüm, ömrü boyu heç məğlub olmasın. Mən bir igid atanın oğluyam, əsgərəm. Atam kimi şaha qulluq edirəm. Mən şahın düşmənlərinin başına qılınc yağdırır, onlar ayaq tutduqca qovub öldürürəm. Şah da öz neməti ilə məni dolandırır, günüm-güzəranım çox yaxşı idi. Bu vəzirin mərdimazarlığı mənə də toxundu. Məni şahın qapısından qovdu, nemətdən məhrum elədi. Mən bu zülmə tab gətirə bilmədim. Neçə dəfə onun yanına xahişə getdim ki, amandır, ailəmə rəhmin gəlsin, mənim ruzimi kəsmə! Bu zalım mənim üstümə qışqırdı: – Rədd ol, şaha əsgər zad lazım deyil. Bizim heç kəs ilə dava-dalaşımız yoxdur. Qo-

şun-zad lazım deyil. Müftə çörək də yoxdur, sizə verək. Sağlam adamsan, gəl daş-palçıq içində işlə, güzəranını aşır. Pulun yoxdursa, atının yəhərini sat...

Dedim, bu divanə rəyindən əl çək! Halıma bax, allahdan qorx, rəhm elə. Mən gecələr əli qılınclı, düşmən qabağında durmasaydım, sən başını qoyub rahat, farağət yata bilməzdin. Sən ölkə üçün qələm vuransansa, mən də qılinc vururam. Sən qələmini mürəkkəbə batırılanda, mən qılincimi düşmən qanına boyaram.

Şahın mənə verdiyi neməti sən çəkib əlimdən alma, yoxsa birbaş onun hüzuruna şikayətə gedərəm.

Bunu dediyimi gördüm. Vəzir qızışdı, nə qızışdı: – Nə qanmaz və səfeh adamsan, dedi. Mən kəsək deyiləm ki, sudan qorxam. Məndən hiylə öyrənirsən, şah ilə məni qorxutmaq istəyirsən, şahı mən çoxdan arxayın salmışam. Hər işi özüm aşırıram. Çox şahların ixtiyarı məndədir. Mən olmasam, şahın özünü çoxdan aşırıbmışdılar. Vəzir bunları deyib, davatı üzümə çırpdı. Atımı, silahımı, var-yoxumu aldı. Məni zindana – canilər, qatillər arasına göndərdi. Altı ildən çoxdur ki, mən həbsdə çürüyürəm. Qüssə ürəyimi gəmirir, qan çanağında imiş kimi çabalayıram. Şah məhbusa xələt və peşkəş verirdi.

Sağ olsun belə şahı, məzluma əvvəlkindən də ikiqat artıq mal-dövlət verib xoşbəxt elədi.

Yeddinci məhbus ürəkdən şaha dua edib dedi:

– Mən türki-dünya mömin bir adam idim. İşim ibadət, fikrim dünya işlərindən uzaq olmaq idi. Mənim fikrimcə dünya vəfasızdır. Onun keyfi və ləzzəti boşdur. Odur ki, mən hər şeydən əl çəkmiş, istirahəti özümə haram etmiş, həmişə namaz üstə, oruc tutaraq ömür keçirirdim. Yeməyə bir şeyim olmadığı üçün oruc tutur, yatmağa yerim olmadığı üçün gecə yuxusuz qalırdım. Sənətim ibadət idi. Hər kəsi görsəm, razılığımı almaq istər, kimi xatırlasam dua edərdim.

Bir gün vəzir adam göndərib məni çağırırdı. Mən də getdim. Yetişən kimi vəzir kənar bir yer göstərdi. Oturdum. Vəzir məni məzəmmətə başladı:

– Sən pis adamsan, cəzaya layiqsən.

Dedim – Mən kimə pislik eləmişəm? Hansı günahın sahibiyəm, vəzir buyursun tərkedim.

Vəzir dedi:

– Sənin qarğışından qorxuram. Odur ki, sən ölməli adamsan. Eşidirəm məni qarğıyır-san. Qorxmursanmı ki, sənin qarğışın özünü tuta, nifrin odun özünü yandıra və əlini qaldırıb qarğış etməyə macal verməyə! Qorxuram gün üzünə həsrət qalasan.

Vəzir dediyini elədi, məni həbsxanaya atdırdı. Yeddi ildir məni əl-ayağı bağlı, heyvanlar kimi damda saxlayır. O mənim əllərimi bağlasa da, mən qarğış ahımı göylərə ucaltdım. O məni duadan qoymaq istədi, mən də onu hökmranlıqdan. O məni hasara saldı; mən onun məmurluq sarayını uçurdum. Allah məni istədi. Şahın hüzuruna çatdım. Çox şadam ki, vəzir indi bəd əməlləri ilə qarşıda dayanmışdır. Mənim bədduam müstəcəb oldu. Ancaq vəzirə əsl bəddua edən onun özü oldu. Pis əməl insanı tez-gec pisliyə aparar.

Şah vəzirin iç üzünü açan şahidi qucaqlayıb öpdü və dedi:

– Rast-Rövşən səni duadan ayırırsa, axırda da özünün başı bədəmindən ayrılacaqdır.

Şah vəzirin var-yoxunu zahidə verdi. Zahid qəbul etmədi ki: – mən şaha daha qiymətli iş görmüşəm, qızıl-gümüş təmənnasında deyiləm...

Zahid, libasını götürüb birdən gözdən itdi. Heç kəs onu görə bilmədi.

Allah adamı belə olar. Xeyir işi ilə başını göylərə qədər ucaldar. Hər gördüyünə, dünyanın malına tamah salmaz.

Bəhramın zalım vəziri öldürməsi

Yer kilimindən qalxan toz günəşin üzünü örtəndə, şahın da ürəyi qüssədən axşam kimi tutulmuş, kərpic kimi bərkimişdi. Bəhram ölkəni, dövlət işlərini düşünür, gülü tikandan, pisi yaxşıdan, zülmü ədildən seçib ayırmaq, ədalət ilə iş görmək istəyirdi. Vəzirin cinayətlərini xatırlayanda xəcalətdən başını aşağı saldı. Səhərədək gözünə yuxu getmədi.

Günəş bulağının torpaq güldanında səhər reyhanları açılanda şah da bahar reyhanı kimi dürrləri ilə parladı. Əmr verdi ki, barigahın qapısını xalqın üzünə açsınlar.

Ədalət divanı etmək üçün taxtını qoydurdu. Qapıda dar ağacı qurdurdu. Bütün camaatın hüzura gəlməsinə izn verdi. Özü də çıxıb taxtda əyləşdi. Şahın yaxın adamları əliqılıncı əm-rə müntəzir dayanmışdılar. Ölkənin mötəbərləri isə nizam-qayda ilə gəlib əyləşirdilər. Şah əmr etdi, bütün camaatın qabağında vəziri dara çəktilər. Şah üzünü camaata tutub dedi:

– Xəyanət yolu ilə böyümək istəyənlərin cəzası budur! Pis işin nəticəsi də belə pislik olar. Zalım, dünyaya hay-küy salmaq istədikdə, adil adamlar ona beləcə mövqeyini göstərər-lər. Ədaləti gücsüz sanmayın. Yerdən-göyə qədər hər şey onun köməyilədir. Zülmə əl qatan adam, əl-ayağını kündədə görəcək.

Şah bu ədalət divanından sonra qurd, it və çoban məsələsini yadına saldı. Çobanı yanına çağırıb ona şahlıq verdi və xoşbəxt elədi. Ölkədə bütün çətinlikləri aradan qaldırdı, kim-sənin qisasını başqasında qoymadı. Zorakılığı yox elədi. Bəhramın ədalətli və xeyirxah diva-nı sayəsində ölkə get-gedə abadlaşdı. Şahın dəmiri qızıl, palazı ipək oldu. Xəzinə doldu, qo-şun birləşdi, qüvvətləndi.

Xəzinə dağlar qədər böyüdü, qoşun dənizlər qədər oldu. Çin xaqanı Bəhram şahın bu cah-cəlalını görüb geriyə, öz ölkəsinə qayıtdı. Adamlar göndərib üzrxahlıq elədi. Bəhramın icazəsi olmadan heç bir iş görməyəcəyinə söz verdi. Açıb söylədi ki, bütün fitnələrə bais şa-hın öldürdüyü vəzir idi. O, məktub yazıb bizi çağırırdı. Bizə yazdı ki, Bəhramın qızılı çoxdur, köməyi isə yoxdur. Özü də keyfə məşğuldur. Heç nədən xəbər tutmaz. Gəlin, yol açıqdır, is-tədiyinizə çatarsınız. Mən də sizinlə varam. Sizdən qılınc, məndən baş kəsmək. Siz gəlin, mən də içəridən nə lazımsa, düzəldərəm...

Mənim kimi ürəkdən sadə adamlar da inandı, sizə tərəf hücum çəkdi. İndi biz sənin işin və ölkən ilə yaxından tanış olandan sonra xainin hiyləsini anladıq. Şah sağ olsun, bizi satın alma qulların bil, bağışla. Mən çinliyəmsə də sənin hüzurunda həbəş məqamındayam. Qızım sənin kənizindir, şahlıq tacım astananın tozudur...

Xaqan, xain vəzirin Bəhramdan gizlin yazdığı məktubları bağlayıb qasidə verdi, şaha göndərdi. Şah bu məktubları oxuyanda hirsindən qızıxdı, katib əlindəki qələm kimi itiləşdi. Vəziri öldürdüyünə sevindi. Dövlət işlərini daha da möhkəmlətdi.

Bəhramın bu ədalətindən hamı, dost-düşmən də ibrət götürdü. Şah ədalət sevgisini yeddi gözəlin məhəbbətindən üstün tutdu. Hər bir şeydən əl üzdü, ürəyini ancaq ədalət işinə verdi, ömrünü bu yolda keçirdi.

Bəhramın mağarada yox olması

Söz həmayilinə ləl düzənlər, gövhər kimi sözlər ilə aləmi məşğul edərkən, Bəhram haqqında belə demişlər:

Yeddi qəsrdən Bəhramın qulağına səs gəldi. Ağıl ona dünyanın gəlib-keçəcəyindən xəbər verdi:

– Dünyanın eyş-işrətindən, gözəllərindən uzaq ol ki, ölüm səni yaxalamasın!

Şah maraqlandı və bu səsə qulaq verdi. Hiss etdi ki, dünya qəsrə fanidir. Yeddi qəsrə tərki etdi, başqa bir aləmə üz qoydu. Elə bir aləmin yolunu tutdu ki, orada nə pislik var, nə məğlubluq. Yeddi məbəd oğlu çağırdı. Qəsrləri onlara tapşırırdı. Yeddi qəsrin hər birini bir atəşgaha çevirdi. Yaşı altmışa çatdığı, saç-saqqalı ağardığı üçün hər şeydən tövbə elədi. Ürəyini allaha bağladı. Şöhrət və mənəbin daşını atdı.

Bir gün taxt və tacdan əl çəkib öz adamları ilə ova çıxdı. Bəhramın bu səfərdə məqsədi ov vurmaq deyildi. Ov kimi qaçıb gözdən itmək, adamlardan və şəhərlərdən uzaq düşüb tənhalığa nail olmaq istəyirdi. Elə də etdi.

Qoşun əhli səhraya yayılmışdı. Biri gur vurur, biri ceyran qovur, biri başqa şikar axtarırdı. Bəhramı isə tənhalıq şikarından başqa heç şey maraqlandırmırdı.

Kənar tərəfdən bir gur gəldi. Bəhramın yanından ötdü. Bəhram dərhal anladı ki, bu adi ov deyil, mələk cinsidir, şahı cənnətə çağırmağa gəlmişdir. Ovun dalınca at saldı. Şahın adamlarından bir neçəsi onun quş kimi uçub getdiyini görüb izlədilər.

Həmin çöldə buz quyusu kimi xoş və sərin bir mağara var idi. Gur mağaraya girdi. Şah da qara atını onun dalınca sürdü. Mağaraya girəndən sonra ov da, şah da gözdən itdilər.

Məmurlar nə mağaraya girməyə, nə də ova getməyə yol tapdılar. Tilsim kimi yolları bağlanmışdı. Mağaranın ağzında mənzil etdilər. Qoşun gəlib çıxana qədər şahı gözləməyi qərara aldılar.

Çox çəkmədi ki, qoşun gəlib çıxdı. Şahın dalınca gələnlər, onun mağarada yox olduğunu görüb, çox məyus oldular. Məmurlar şahın ov qovduğunu və ov dalınca bu mağaraya girdiyini danışdılar. Ancaq qoşun əhli inanmaq istəmirdi. Onlar deyirdilər:

– Uşaq sözü niyə danışsınız? Fil bədənli şah belə dar yerə girəmi bilər!

Şahın necə olduğunu heç kim bilmədi. Diqqətsizliklərinə görə şahı izləyən məmurları döydülər. Döyülənlərin ahındanmı, nədənsə mağaradan tüstü kimi toz qopdu. Sonra səs gəldi:

– Şah mağaradadır. Onun işi var, siz qayıdın!

Qoşun əhli şahın mağarada olduğunu yəqin etdikdən sonra, mağaraya girdilər. Sonuna qədər getdilər, adam görmədilər. Divarlarda hörümçək torundan başqa bir şey yox idi. Yüz dəfədən çox mağaranı başdan-ayağa gəzdilər. Bəhramdan bir nişana tapmadılar; ağladılar, mağaranı göz yaşı ilə yudular.

Hamı naümid oldu. Atlılar mağaranın ağzında səf çəkib durdular. Şahın anasına xəbər getdi. Ana başı alovlu, vay-şivən ilə gəldi. Oğlunu axtarmağa başladı. O, başqaları kimi gözü ilə yox, bütün canı, qəlbi ilə axtarırdı. Gül aradı, tikan gördü. Oğlundan bir xəbər çıxmayanda, dağa-təpəyə, dağ-təpə qədər qızıl tökdü. Yüzlər ilə əli külüngülər mağaranı, dağ-təpəni gəzib axtardı. Yer atım-atım oldu. Quyular əmələ gəldi. Lakin ananın Yusifi quyuda tapılmadı.

Ananın qazdırdığı yerlər indi də atım-atım quyu kimi qalır. Oranı bütün camaat tanıyır və “Bəhram mağarası” adlandırırlar. O yeri qırx gün qazmışdılar. Dünyada bu cür qəbir qazanlar çoxdur. Hayıf ki, kənkənlər yerin təkinə, suyun mənbəyinə qədər qazdılar, amma Bəhramdan xəbər çıxmadı.

Dünyanın işi belədir. Vaxtı tamam olan, səfəri çatan adamı heç bir qüvvə saxlaya bilməz. Ondan ancaq bir neçə quru sümük qalar. Hissi, həyatı göylərə uçar. Bu göy qübbəsinin

altında hər məxluqun iki anası var: qan anası, torpaq anası. Qan anası insanı bəslər, böyüdə, yetişdirər, torpaq anası axırda çəkib onun əlindən alar.

Bəhramın torpaq anası çox mehriban idi. Onu elə qucaqladı ki, daha bir də ağuşundan çıxmasın. Qan anası, torpaq ananın bu səssiz zülmünə dözə bilmədi, özünü əziyyətlə həlak etmək istədi. Az qalmışdı ki, canı çıxsın, hatıfdən qulağına bir səs gəldi:

– Ey divlər kimi qafil adam, yuxudan oyan! Qeybin sirlərini axtarma. Allah sənə bir əmanət vermişdi. Əmanətin vaxtı bitdiyi üçün, allah onu geri aldı. Dözümlü ol. Özünü öldürmə. Qayıt, işin ilə məşğul ol, cəfa çəkmə...

Ana, bu səsi eşidən kimi qəlbindən Bəhramın məhəbbətini çıxartdı. Ürəyini onun işinə, onun mirasına verdi.

Varisi qalan adam ölməmişdir, – deyərlər. Anası Bəhramın taxt-tacını varisinə tapşırırdı.

Ey Bəhramın gorunu axtaran insan! Bu ümidindən əl çək! Bəhram-Gurun özü yox olduğu kimi, goru da yox oldu. Bir zaman öz hünəri ilə adını gurların bədənində yazan, ovlara dağ vuran Bəhram hanı? Onun vurduğu dağa baxma, gördüyü dağa bax. Gurun tapılmayan gordan ibrət al! Min gurun qılçasını qıran adam, axırda yenə gurların ayaqları altında tapdalanmaqdan qurtulmadı.

Dünya evinin iki qapısı var. Birindən gələnlər, o birindən gedərlər.

Başını göylərə ucaltmaq istəyirsənsə, şərəfli ol, yüksək təbiətli ol! Həmişə yüksəyə bax ki, alçalmağın! Onu bil ki, göy, kainat, ulduzlar hamısı sənə üçündür. Bunlar hamısı insanın bəşər həyatının vasitələridir!

Şair xəyalını Nil çayına döndərən, hər bir işin mərkəzi insandır! Hər şey insandan ibrət və dər alır!

Sən, ey insan, öz nurunla kainatı işıqlat! Bəd əməllərdən uzaq ol! Sən ancaq yaradanın yolu ilə get. Qalan hər şey sənə öz fərmanındadır. Yaradanın özünə də keşik çəkən sənənsən. Çalış yaxşı adın pis olmasın! Vəhşi əməllərindən uzaq ol ki, sənə vəhşi deməsinlər. Yaxşı-lıqla varlanmışsan, ağıl ilə kamallanmışsan, sənə lazım olan ağıldır. Elə bir insan ol ki, başqası elə ola bilməsin. Işıq ilə qamaşan göz, nə göyü, nə mələyi görər. Yer də göydən nümu-

nə alır. İnsan yer üzünün qonağıdır. İnsan bu dünyaya – bu torpaq, bu hava, su və atəşə qarşı gözü tox olmalıdır!

Yolu bədəninlə deyil, canınla get! Yükünü az et ki, yolu yeyin gedəsən. Günahkarın canı boğazından çətin çıxar. Güman etmə ki, dünya ancaq sən gördüyündür. Bu yerlərdən uzaq, nurdan və zülmətdən bixəbər neçə-neçə aləmlər və yaranmışlar var. Yaranmış çox olsa da, yaradan birdir. Yeri-göyü, ili-ayı, fəsiləri qüdrət qələmi yaratmışdır. Onun əlində bu işlər çox asandır.

Bu kainatın başlanğıc və son nöqtəsi dairə çəkən pərgarın ilk və son nöqtələri kimi biridir. Bu müvəqqəti saraya gələn adam mütləq bir gün köçüb gedəcəkdir. Dünyada yaxşı əməl qoy get, acizləri incitmə ki, bir gün səndən hesab istərlər. Heç kəsin hesabı unudulmur. Artıqtamah olma, ruzundan artıq yeməyəcəksən. Unutma ki, göylərin bir buz hovuzu var. Buzun əzabına necə dözəcəksən! Fələyin çarxı kimi dünyanı gəzənlər, onun işlərinə bələd olanlar hər şeydən əl çəkdilər. Dünyada heç bir şey əbədi deyil. Çalış, öz sağlığında dünyanın nemətlərindən faydalana ki, ölüm qılıncı kimi başının üstünü kəsəndə, həyatdan ayrılmaq sənə çətin gəlməsin. Dünyadan əlini üz ki, onun ayrılığı səni incitməsin. Təntənə-dəbdəbə qurma, uzun dəstgah başlama ki, qoyub getməli olacaqsan. Dünyadan əliboş gedəcəksən. Dünyada insanı yaşadan iki şeydir: səxavətin çoxluğu, tamahın azlığı. Əli açıq, könü, gözü tox ol. Bu iki şey sənənin adını da, şənini də ucaldar. Aza qane olanlardan heç kəs yüksək mərtəbə itirmədi və təəssüf dağı görmədi. Dünyanı dördəlli qucaqlayanların isə, heç biri öz mərtəbəsində qalmadı. Bu dünyada ağıllı o adamdır ki, yaxşılıq etməyi, yaxşılıq görməkdən üstün tutur. Dünyada avam və xass, böyük, kiçik çoxdur. Ancaq dünya bunların heç birinə qalan deyil. Belə bir ömrə necə etibar edə bilərsən ki, gün-gündən səni ölümə yaxınlaşdırır. Bu dünyada olan hər dəstgaha etinasız bax, çünki hamısı torpaq olan şeydir. Fələyin vurhavurandan uzaq ol. Dar ağacına öz ayağınla getmə. Diri-diri dara çəkilmək üçün İsa bəs oldu. Tacını göylərə ucaldan, yeddi ölkəni təslim edib xərac alan, adı dünyanı tutan şahlar da, görürsən ki, bir gecə yıxılıb ölüb. Dünyanın varı, mənəbi belədir. Sən tikansız bir xurma, ilansız xəzinə göstərə bilməzsən. Bu dünyanın bütün yaxşı-yamanı, zəhərdə şirinlik, şirnidə zəhər olan kimidir.

Dünyanın ləzzəti ilə əzabı nur və zülmət pərdəsi kimi, arıda bal və tikan kimi yan-yana və dal-qabaq dayanıb. Dünyada hansı taxt sahibidir ki, axırda yer onun taxtını başına çevirməmiş olsun.

İlahi, bizə rahatlıq qismət elə! Peşimanlıq verən şeyləri bizdən uzaq elə! Kərəm qarını aç, Nizamini öz pənahında saxla, əvvəldən onu yaxşılığa uğratmısan, axırını da yaxşılıqla bitir!..

“YEDDİ GÖZƏL”Ə SON SÖZ

Mən, Gəncəli Nizami rumlu kimi zərif bir iş gördüm. İnci kimi gözəl sözlər dedim, kitabımı Əlaəddin Körparslan şahın adına bağladım. Çin taclı, Rum libaslı şaha bütün Çin və Rum şahları bac vermişlər. Bəxt və tale onun şəni ilə ucalmışdır. Bütün yaranmışlar onun sayəsində yaşayır. Göy onun astanasını öpür. Göylərə malik Nizaminin ay və gün deyilən iki çörəyi vardır. Təmiz və saf olduğu üçün, şərəflidir. Şahım, Məkkə qumundan çox Misir qızılın var. Qılıncının kəsərindən daşlar parçalanır. Oxunun yanında atəş yalan olmuşdur.

Nizami şaha ümidvardır. Çünki ölkənin güzəranı, nizamı, qaydası onun əlindədir. Onun qüdrətini yer-göy bilir. Onu göylər də göy adlandırır.

Sən, uzağı, yaxını görən, pisi-yaxşını bilənsən.

Mən bu əsərimi sənə layiq bildim. Qoy sənin adınla yüksəlsin. Çünki sənin tacına taxılan lələ qarət qorxusu yoxdur. Əsərim xoşuna gəlsə, taxtın kimi yüksələr. Mənim bu hədiyyəmi qəbul et. Könül bağından sənə süd və bal kimi ləzzətli meyvə verirəm. Onun zahiri gözəl və safdır. Batini isə, məna və həqiqətdir. Onun dənəsi incirə qoyulmuş badam içidir. Mənim əsərim qızılla dolu sandığa bənzər, onun hər kəlməsi mərifət, qanacaq öyrədən. Şerimin hamısı məna, ağıl, kamal dərsidir. Yazdığım hər nağıl, hər əhvalat, quru əfsanə deyil, zəngin xəzinədir. Mən bu nağılları şerimlə bəzədim, sənət malı etdim. Uzun yerləri öz sənətim ilə qısaltım, qısalara yeni don geyindirdim. Saf hekayə sənətimlə bu əhvalatın zahirini gözəl, məğzini şirin etdim. Gözəlliyini artırmaq üçün hünər işlətdim, seyqəl verdim. Bu əsərin

mənə gəliri, xeyri çox, məxarici isə azdır. Hər incə şerim daş-qaşa bərabərdir. Hər bəndi bir bakir dilbərdir. Misranın biri qızıl, biri dürrdür. Quru iddiadan uzaqdır, mənə ilə doludur. Qoy hamı bilsin ki, mənim şair könlüm iki hərf ilə hər şey yarada bilir. Yeddi sirr xəzinəsinə elə bəzək vurdum ki, göylər də ləzzət aparsın. Şerimin, kəlamımın asanlıqla seçilən mənası vardır. Çox sözlərim, saçı altında xəzinə açarı gizlədən gəlinə bənzər. Bu mədəni ələ keçirən qızıl və dürr tapar. Mən qamış qələmli bir rəssamam. Bu hərəmin xurma ağacıyam. Məhsulu şirin sözlərdir. Qamış qələmim hünər tarlasından təzə sünbülü Utaridə qədər yüksəltmişdir. Nağılçı nağılçını bəyənməsə də, Sünbülə bürcü mənim sünbülümü bəyənmişdir. Çünki mən öz qənaət komamdan şahın hüzuruna xəzinə gətirmişəm. Peşkəş verməkdə Ruyindiz də mənə borcludur.

Qala hasarında qalanlar göyərçin vasitəsilə məktub göndərirlər. Göyərçin də məktubu yerinə çatdırar. Mən də öz ölkəmin qalasındaşam. Önüm və arxam bağlıdır. Mən də naməmi quş ilə göndərdim ki, şaha çatsın, nicat tapım.

Beş yüz doxsan üç tarixində igid kimi işlədim, “Yeddi gözəli” yazdım. Ramazan ayının on dördündə, gündən dörd saat keçmiş bitirdim.

Bu töhfə sənə layiqdi.

Həmişə bu uca taxtda əyləşəsən. Mənim beytlərimdən ləzzət alasan. Xızır abi-həyatdan canlanan kimi, həmişə həyat sürəsən. Sənin ölkən həyat mülküdür. Ömrün fələyin ömrü qədər uzun və şad keçsin.

İnciməsən, icazə ilə bir neçə mətləbi də deyim:

Sənin məclislərin çox zəngin olsa da, əsl behişt məclisi bu əsərimdir. Xəzinə və gövhərlər əziyyət və narahatlıq verər, əsl rahatlıq verən – budur. Hər cür xəzinə yüz, uzaq başı, beş yüz il ömr edər, məhv olub gedər... Sənə bağışladığım bu xəzinə dünya durduqca səninkidir. Çox yaşa, şadlıqla ömür sür. Mən də bu söz xəzinəsini sənə dua ilə bitirirəm. Harada olsan, həmişə şah olasan. Fələk sənənin nökrin olsun. Dövlətin həmişə yüksəlsin, ömrün boyu xoşbəxt olasan!

İZAHLAR

Bəhrəmin anadan olması

Hut – on iki bürcdən birinin adıdır. Günəş fevral ayında bu bürcə girir. Sözün lüğəvi mənası – balıq, nəhəng deməkdir.

Müştəri – Yupiter planeti. Səndəl (xaki) rəng onun əlamətidir.

Zöhrə – Venera planeti. Ağ rəng onun əlamətidir.

Sevr – bəzən Sur işlənir. Onu iki bürcdən birinin adı. Günəş aprel ayında bu bürcdə olur. Lüğəvi mənası – öküz.

Tir – İran şəmsi (günəş) ilinin dördüncü ayı. İyun ayına düşür. Eyni zamanda Merkuri planeti deməkdir. Lüğəvi mənası – ayı.

Cevza – on iki bürcdən birinin adı. Günəş may ayında bu bürcdə olur. Lüğəvi mənası – əkiz.

Mürrix – yaxud Mirrix – Mars planeti. Qırmızı rəng onun əlamətidir.

Əsəd – on iki bürcdən biri. Günəş iyul ayında bu bürcə girir. Lüğəvi mənası – şir, aslan.

Zühəl – Saturn planeti. Qara rəng onun əlamətidir.

Dəlv – on iki bürcdən biri. Günəş yanvar ayında bu bürcə girir. Lüğəvi mənası – dol, quyudan su çəkməyə məxsus qab.

Zənəb – quyuqlu ulduz, ay mədarının (dövr xəttinin) aşağı hissəsi.

Həməl – on iki bürcdən biri. Günəş mart ayında bu bürcdə olur. Lüğəvi mənası – qoç, erkək qoyun.

Süheyl – Kanon ulduzu: cənubun ən parlaq ulduzlarından biri olan Süheyl Yəmən ölkəsində çox işıqlı görünür. Buna görə Süheyl və Yəmən sözləri çox zaman birlikdə işlənir.

Yəmən – Ərəbistanın cənub-qərb qismində böyük bir vilayət.

Rum – qədim şərq ədəbiyyatında Anadoludan tutmuş Yunanıstan və İtaliya da daxil olmaq üzrə, bütün bu geniş sahəyə verilmiş ad.

Sam – əfsanəvi İran pəhləvanı Rüstəmin babası.

Belinas – (Plin) qədim hikmətşünas, alim. Ərəblər bunu tilsimlər ağası adlandırırlar.

Təngi Luşa – Luşa, (Luqa) adlı qədim bir rəssamın əsərləri sərgisinə verilmiş addır.

Xəvərnəqin tərfi, Nemanın yox olması

Çin baharstanı – Çin rəssamlarının rəsm qalereyası, sərgisi.

Ədən – Ərəbistanda, Yəmən ölkəsində bir sahil şəhəri. Orada dənizdən qiymətli dürr-gövhər çıxarılmış.

İrəm bağçası – əfsanəyə görə guya Şəddad adlı bir hökmdarın qurduğu cənnət kimi gözəl bir bağ.

Fərat – Türkiyə və Ərəbistandan keçib Bəsrə körfəzinə tökülən bir çay.

Sədeyr – Xəvərnəq qəsrinin yanında tikilmiş bir-biri içində olan üç deyrə (məbədə) verilmiş ad.

Kəyan – qədim İranda (bizim eradan 760 il əvvəl) hökmdarlıq etmiş bir dinastiya.

Şüştər – İranda gözəlliyi və xalçaları ilə məşhur olmuş bir şəhər.

Süleyman – əfsanəvi bir peyğəmbər, guya o bütün heyvanların dilini bilirmiş, onları da özünə tabe edibmiş.

Keyxosrov – qədim İran padşahı.

Lövə və mil – qədim “nücum elmini” (astroloqiya) öyrənmək üçün təlim vasitələri.

Üstürlab – qədim “nücum elmində” işlənən ölçü aləti.

Cəbə – ox qabı.

Bəhramın əjdaha öldürməsi və xəzinə tapması

Əhrimən – İran əfsanələrinə görə şər və pislik allahı.

Bəhramın bağlı otaqda yeddi qız şəkli görməsi

Çin Nigarxanası – Çin rəssamlarının gözəl əsərlərinin sərgisi

Qeysər – Rum padşahı.

Keykavus – qədim İran padşahı.

İran şahının Bəhram-Gura məktubu

Rud – simli çalğı aləti.

Bəhramın iranlılara cavabı

Məbid – burada şah sarayında olan bilikli, alim adam mənasında işlədilmişdir.

Rəhnüma – yol göstərən, bələdçi, rəhbər.

Zəndi-Kəştasib – Kəştasibin yazdığı atəşpərəstliyə aid dini kitab.

Dara, Bəhmən, Səyamək, Ərdşir, Babək, Kəyumərs, Cəmşid, Firdun – qədim İran padşahlarının adları.

Key – qədim İran şahlarına verilən ləqəb.

Pir-Muğan – şərq ədəbiyyatında meyxana sahibi; lüğəvi mənası – muğan (atəşpərəst) qocası.

Şirban – şirlərə baxan, onları saxlayan adam.

Bəhram-Gurun padşahlığı

Balış – şahlıq taxtı mənasında işlənir.

Beş növbə – qədimdə şahların qarısında beş vaxtda təbil-nağara çalınarmış.

Çin xaqanının Bəhram-Gura qarşı qoşun çəkməsi

Mavəraünnəhr – Orta Asiyada Ceyhun (Amu derya) nəhrinin şimalındakı yerlərə verilmiş ad.

Şəbxun – gecə axını, gecə vaxtı gözlənilmədən edilən hücum.

Pəhləvi – fars dilinin qədim ləhcələrindən biri.

Rübab – simli çalğı aləti.

Bəhramın yenidən taxta əyləşməsi və qoşun başçılarına qəzəblənməsi

Ariş, Eyrəc, Rüstəm, Giv – əfsanəvi İran şah və sərkərdələrinin adları.

Qarun – guya hədsiz-hesabsız dövləti olan əfsanəvi bir varlı. Fəğfur – Çin hökmdarı.

Fas – Mərakeşdə (Afrikada) bir şəhər.

Mərakeş – Afrikanın şimal-qərb qismində bir ölkə və şəhər.

Davud zirehi – əfsanəyə görə Davud peyğəmbərin toxuduğu zireh, hərbi geyim.

Bəhramın yeddi ölkənin qızını istəməsi

Racə – Hindistanda hakimlərə verilən titül.

Xarəzm – Kaspi dənizinin şərqində Aral gölü və Ceyhun çayı arasındakı ölkənin keçmiş adı.

Bəhrəmin qış məclisi və Şeydənin yeddi günbəz tikdirməsi

Qaqum – olduqca yumşaq və ağ rəngli xəz.

Havasil – ağ rəngli, iri çinədanlı bir quş.

Səndəl və ud – yandıranda xoş qoxu verən ağaclar.

Şəngürf – tünd qırmızı rəng

Zərdüştün Zəndi – atəşpərəstliyin banisi – Zərdüştün yazdığı dini kitab.

Müğ – atəşpərəst.

Mani – məşhur nəqqaş.

Yeddi günbəzin tərfi

Keyqubad – qədim İran şahı.

Bisütun – İranda məşhur uca dağ.

Keyvan – Saturn planetinin farsca adı.

Ütarid – Merkuri planetinin adı.

Bəhrəmin şənbə günü qara günbəzə getməsi

Kişmir – Hindistanda məşhur bir şəhər.

Simurğ – əfsanəvi bir quş.

Abi – həyat – dirilik suyu; guya Xızır peyğəmbərin zülmətdə (qaranlıq dünyada) tapdığı bir su; onu içən ölməzmiş.

Kafur – (kamfara) kafur ağacından alınan şirə; kəskin qoxulu olur və tibbdə işlənir. Şərq ədəbiyyatında ağılıq və xoş ətirliliyi nəzərdə tutulur.

Nafə müşkü – xüsusi cins ceyranların göbəyindən düşüb qurumuş hissədə olan xoş ətirli maddə.

Xuzistan – İranda şəkər qamışı bol olan bir ölkə.

Şəbçirəğ – burada gözəl qız mənasındadır.

Rum və zəngi-qoşunu – burada qızın üzü ilə saçları nəzərdə tutulur.

Xaki-payi – ayağının torpağı, ayaq basdığı yer.

Bilqeyis – əfsanəvi qadın hökmdar; sonra guya Süleyman peyğəmbərin arvadı olubmuş.

Saqi – məclisdə şərab paylayan adam.

Yəğmə – qədim Türkünstan şəhəri; oranın gözəlləri məşhur imiş.

Şəbdiz – əfsanəyə görə Şirinin Xosrova bağışladığı atın adı.

Təraz – qədim Türkünstanda gözəlləri ilə məşhur bir qəsəbə

Səri xəstə – ürək keçmə xəstəliyinə tutulmuş adam.

Bəhramın bazar günü sarı günbəzə getməsi

Miyançı – dəllal, vasitəçilik edən.

Lövhi-məhfuz – guya bütün dünyanın və dünyada yaşayanların taleyi yazılmış olan gizli lövhə.

Rizvan – dini əfsanəyə görə behişt və ya behiştin baş xadimi.

Nuh tufanı – dini əfsanəyə görə guya bütün dünyanı bürümüş su basqını; guya bundan yalnız Nuh peyğəmbər və ona tabe olanlar qurtarıbmışlar.

Halə – ayın dövrəsindəki işıqlı dairə.

Musanın öküzü – (*yaxud danası*) – dini əfsanəyə görə guya Musa peyğəmbərlik etdiyi zaman, onun qardaşı qızıldan bir dana qayırib xalqı ona sitaiş etməyə çağırıbmış, burada ona işarə edilir.

Bəhramın bazar ertəsi yaşıl günbəzə getməsi

Beytülmuqəddəs – Yerusəlim.

Küsuf – günün tutulması

Bəhramın seçənbə günü qırmızı günbəzə getməsi

Ruyindiz – Cənubi Azərbaycanda Marağa şəhəri yaxınlığında bir qala; ümumiyyətlə möhkəm qala mənasında işlənir.

Xızır tədbirli – hər işin çarəsini bilən adam; dini əfsanəyə görə guya Xızır peyğəmbər hamıya tədbir görmüş.

Lölö – inci, mirvari, qiymətli daş, cəvahir.

Bəhramın çərşənbə günü firuzə rəngli günbəzə getməsi

Lahövlə – dini qənaətə görə qorxmamaq və bələdan qorunmaq üçün oxunan quran ayəsi.

Yusif – gözəlliyi ilə məşhur əfsanəvi bir hökmdar və peyğəmbər.

İlan-xəzinə – əfsanəyə görə guya hər xəzinəni qoruyan bir ilan olarmış.

İfritə – iyrənc və qorxunc əfsanəvi bir məxluq; şər və pislik timsalı olaraq, eybəcər qadın şəklində təsəvvür olunur.

Bəhramın pəncşənbə günü səndəl rəngli günbəzə getməsi

Səndəl rəngi – xaki, qəhvəyi rəng.

Meşk – dəri və ya brezəndən tikilmiş su qabı.

Ətəş – susuzluq, ürəyi yanma.

Təşnə – susuz; burada aşıq, eşq oduna yanan mənasındadır.

Pasiban – gözətçi, qorucu, mühafizə edən.

Mürəxxəs – rüxsət almış, icazə almış; mürəxxəs olmaq – icazə alıb getmək.

Xoşxülq – xoşxasiyyət, xoş rəftar.

Əzəl kitabı – guya hamının taleyi yazılmış olan əfsanəvi bir kitab.

Bəhramın cümə günü ağ günbəzə getməsi

Ərgənün – çalğı aləti.

Rey – qədim İranda böyük, abad bir şəhər.

Kövsər – guya behiştə olan saf su.

Simin sinəli – gümüş sinəli, ağ sinəli.

Gülqənd – gül ilə qənddən qayrılmış məcun.

123, 124 və 125-ci səhifələrdəki şerləri M.Rahim tərcümə etmişdir.

Ərgivan – tünd qırmızı çiçək açan bir ağac.

Bülənd – uca, hündür.

Bəhramın Çin xaqanının hücumundan xəbər tutması

Nərsin – *Bəhramın Rast* – Rövşəndən əvvəlki vəziri.

Barigah – saray.

Şəspər – altı pərli, altı qanadlı ox və ya gürz; qədim müharibə silahlarından.

Davat – *yazı dəstgahı* – qələm, mürəkkəb qabı və sairə.

Müstəcab – qəbul olunmuş, yerinə yetmiş.

Bəhramın zalım vəziri öldürməsi

Həbəş – burada qul, xidmətkar mənasında işlədilmişdir.

Bəhramın mağarada yox olması

Fani – müvəqqəti olan, uzun sürməyən, əbədi olmayan.

Kənkan – quyu qazan fəhlə və ya usta.

Hatif – guya qeybdən səslənən məchul bir qüvvə.

“Yeddi gözəl”ə son söz

Əlaəddin Körparslan – XII əsrdə yaşamış Cənubi Azərbaycan hakimi

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Nərgiz Paşayeva. Nəsrin poetik imkanları.....	3
Mikayıl Rzaquluzadə. “Yeddi gözəl”	9
Bəhramın anadan olması.....	19
Xəvərnəqin tərifi, Nemanın yox olması.....	23
Bəhramın ov vurması və gurlara dağ basması	25
Bəhramın bir oxla şiri və guru öldürməsi	26
Bəhramın əjdaha öldürməsi və xəzinə tapması.....	26
Bəhramın bağlı otaqda yeddi qız şəkli görməsi.....	28
Bəhramın öz atasının ölümündən xəbər tutması.....	29
Bəhramın İrana qoşun çəkməsi	31
İran şahının Bəhram-Gura məktubu	32
Bəhramın iranlılara cavabı	34
Bəhramın iki şir arasından tac götürməsi	38
Bəhram – Gurun atasının yerinə taxtda əyləşməsi	39
Bəhramın öz ədaləti haqqında nitqi.....	39
Bəhram-Gurun padşahlığı.....	40
Quraqlıq ili və Bəhramın mərhəməti.....	41
Bəhramın öz kənizi Fitnə ilə əhvalatı	43
Fitnənin məsləhəti ilə sərkərdənin şahı qonaq çağırması	46
Çin xaqanının Bəhram-Gura qarşı qoşun çəkməsi.....	50
Bəhramın yenidən taxta əyləşməsi və qoşun başçılarına qəzəblənməsi	53
Bəhramın yeddi ölkənin qızını istəməsi.....	56
Bəhramın qış məclisi və Şeydənin yeddi günbəz tikdirməsi.....	57
Yeddi günbəzin tərifi.....	61
Şənbə günü Bəhramın qara günbəzə getməsi	62

Bəhramın bazar günü sarı günbəzə getməsi.....	78
Bəhramın bazar ertəsi yaşıl günbəzə getməsi	87
Bəhramın seşənbə günü qırmızı günbəzə getməsi.....	96
Bəhramın çərşənbə günü firuzə rəngli günbəzə getməsi	107
Bəhramın pəncşənbə günü səndəl rəngli günbəzə getməsi.....	121
Bəhramın cümə günü ağ günbəzə getməsi.....	134
Bəhramın Çin xaqanının hücumundan xəbər tutması	146
Bəhramın zalım vəziri öldürməsi	157
Bəhramın mağarada yox olması	159
“Yeddi gözəl”ə son söz.....	163
İzahlar.....	167

NİZAMİ GƏNCƏVİ

YEDDİ GÖZƏL

Nəsrə tərcümə: MİR CƏLAL

Texniki redaktor: Nuriyyə Şirinova

Dizayn: Süleyman İsgəndərov

Tərtibat: Rəhilə Məmmədova

Yığıcı: Sədaqət Kərimova

Yığılmağa verilmişdir: 08.02.2007

Çapa imzalanmışdır: 26.02.2008

Kağız formatı: 84x90 1/16

Həcmi: 11ç.v.; Sifariş: 58; Sayı: 1000

Kitab "ADİLOĞLU" nəşriyyatında nəşrə hazırlanmışdır.

Ünvan: Bakı şəh., S.Rəhimov 195/17

Tel.: 498-68-25; faks: 498-08-14

Web: www.adiloglu.az; E-mail: info@adiloglu.az

"İlay" MMC-nin mətbəəsində hazır diapozitivlərdən istifadə olunmaqla ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Şərifzadə küçəsi, 202

Tel.: 433-00-43